

**ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Т.Г. ШЕВЧЕНКА**

Факультет початкового навчання

**Кафедра мов та методик їх викладання
у початковій школі**

Г.І. Гладіна, Л.Г. Райська

**ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКОЛОГІЇ ТА МОРФОЛОГІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА
КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЮ СИСТЕМОЮ**

Методичний посібник

**Чернігів
2010**

УДК 81'342+81'35:811.161.2 (075)
ББК Ш 141.1-923.2
Г 52

Рецензент: *Сеніна В.К.*, кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри мов та методик їх викладання
у початковій школі

Гладіна Г.І., Райська Л.Г.

Г 52 Вивчення лексикології та морфології української мови за кредитно-модульною системою: Методичний посібник. – 2-е вид., перероб. і доп. – Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет, 2010. – 112 с.

У посібнику подано методичні рекомендації щодо вивчення лексикології та морфології за кредитно-модульною системою на факультеті початкового навчання ЧНПУ. Зміст посібника містить програмні питання з лексикології, морфеміки, словотвору, морфології (частин мови), робочий план курсу, плани лекцій, практичних занять, самостійної роботи студентів, зразки тестів, самостійних та контрольних робіт, теми рефератів, доповідей, критерії оцінювання знань, умінь та навичок студентів, питання для самоперевірки знань.

Посібник призначений для викладачів курсу „Сучасна українська літературна мова” та студентів.

**УДК 81'342+81'35:811.161.2 (075)
ББК Ш 141.1-923.2**

Рекомендовано до друку на засіданні кафедри мов та методик їх викладання у початковій школі Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка (протокол № 5 від 17.12.2009 р.)

© Гладіна Г.І., Райська Л.Г., 2010

АНОТАЦІЯ

до навчальної програми

Весь матеріал курсу розподілено на 4 модулі, відповідно до загальної кількості годин та тематики.

III семестр

(18/32 ауд. год. + 20 год. с/р)

1 модуль. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія.

2 модуль. Морфеміка і словотвір. Граматика (вступні відомості). Іменник. Прикметник. Числівник. Займенник.

IV семестр

(20/16 ауд. год. + 20 год. с/р)

3 модуль. Дієслово. Дієприкметник і дієприслівник як форми дієслова.

4 модуль. Прислівник. Службові частини мови.

Завданням вивчення теми „Лексикологія” є засвоєння відомостей про багатозначність слів, омонімію, синонімію, антонімію, принципи класифікації лексичного складу за походженням, сферою вживання тощо. Вивчення цього матеріалу допоможе майбутньому вчителю вдумливо проводити роботу з розвитку мовлення дітей початкових класів, грамотно аналізувати твори художньої літератури.

У розділі „Словотвір” звертається увага на основні способи творення нових слів і на засоби, які використовуються для цього, на словотвірний аналіз, що сприятиме вихованню чуття слова, підвищенню грамотності.

У процесі вивчення розділу „Морфологія” студенти повинні глибоко усвідомити систему частин мови, їх категорії і форми, особливості вживання цих форм у зв’язному мовленні. Одержані знання з морфології допоможуть майбутнім учителям початкових класів сформувати в учнів лінгвістичні поняття і навички побудови граматично і стилістично правильного мовлення.

Вирішення цих проблем забезпечує формування умінь:

- вільно робити лексичний аналіз слів;
- правильно класифікувати лексеми за окремими принципами;
- вправно робити словотвірний та морфемний аналіз слів;
- на лексичному матеріалі пояснювати явища словозміни різних частин мови, словотворення, добирати приклади, давати історичний коментар;
- робити розбір частин мови.

РОБОЧИЙ ПЛАН

з курсу „Сучасна українська мова з практикумом“ для студентів II курсу факультету початкового навчання денної форми навчання

План складено на основі навчальної програми для студентів спеціальності 2121 – „Педагогіка і методика початкового навчання”. – Чернівці: ЧДПУ, 2009.

Зміст курсу: Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір. Морфологія (частини мови).

Мета вивчення курсу – опанування теоретичних засад української літературної мови, оволодіння знаннями про основні типи лексикологічних одиниць з погляду походження, семантики та сфери вживання; будовою слова та способами словотворення; вивчення теоретичних питань з поділу слів на частини мови та граматичних, лексико-семантичних особливостей кожної з них; розвиток загальної культури мовлення.

Кількість годин III семестр:
Лекційних – 18;
Практичних – 32;
Самостійна робота – 20.

IV семестр:
Лекційних – 20;
Практичних – 16;
Самостійна робота – 20.

Усього за III-IV семестри:
Лекційних – 38;
Практичних – 48;
Самостійна робота – 40.

Розподіл балів за модулями

Модуль 1 – 25 балів
Модуль 2 – 33 бали
Модуль 3 – 21 бал
Модуль 4 – 21 бал

Всього:
100
балів

РОЗПОДІЛ ПРОГРАМОВОГО МАТЕРІАЛУ ЗА СЕМЕСТРАМИ

„Сучасна українська мова з практикумом” Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Словотвір. Морфеміка. Морфологія (частини мови)

№ з/п	Змістовий модуль	Кількість годин			
		лекц.	практ.	самост.	всього
III семестр					
1.	Лексикологія. Слово і поняття. Значення слова як лексичної одиниці. Однозначні і багатозначні слова. Пряме і переносне значення слова. Типи переносних назв. Омоніми. Пароніми. Синоніми. Антоніми. Стилістична роль цих лексем.	4	4	1	9
2.	Лексика сучасної української мови з погляду її походження і розвитку. Основні історичні шари слів у лексичному складі мови. Шляхи збагачення словникового складу української літературної мови. Лексичні кальки. Інтернаціональна лексика.	2	4	1	7
3.	Склад української лексики з погляду виділення в ній активних і пасивних запасів. Застарілі слова. Слова-неологізми. Загальноновживана, вузькопрофесійна і розмовно-побутова лексика. Соціально-політична та адміністративно-ділова лексика.	–	2	2	4
4.	Поняття про фразеологію і фразеологічні звороти. Типи фразеологічних одиниць. Джерела фразеології. Стилістичні особливості. Українська лексикографія.	2	4	1	7
5.	Словотвір як розділ мовознавчої науки, що вивчає способи і засоби творення нових слів. Структурні ознаки слів в українській мові. Словотвірний тип, його продуктивність. Словотворчі засоби. Корінь слова і афікси. Основа слова і флексія. Поняття про похідну, непохідну, твірну основи. Способи словотворення в українській мові. Зв'язок словотвору з лексичною і граматичною системою мови. Словотворення як джерело збагачення словникового складу мови. Словотворчий аналіз. Етимологічний аналіз.	2	4	1	7

№ з/п	Змістовий модуль	Кількість годин			
		лекц.	практ.	самост.	всього
6.	Морфологія (будова слова). Морфологічна будова слова. Поняття про морфему і основні типи морфеми. Морфеми з вільним і зв'язаним значенням. Омонімічні і синонімічні морфеми. Позитивні і негативні морфеми. Зміни в морфологічній будові слова (опрощення, перерозклад). Спрощення, подвоєння, подовження у словах. Морфемний аналіз. Поняття про словозміну і формотворення, їх спільні і відмінні ознаки.	1	2	2	5
7.	Грамматика (вступні відомості). Особливості граматичної абстракції. Граматичні значення слів у співвідношенні з їх лексичним значенням. Засоби вираження граматичних значень. Граматична форма і граматична категорія слова. Морфологія (частини мови). Основні структурно-семантичні розряди слів. Принципи виділення частин мови. Загальна характеристика частин мови. Перехід слів із однієї частини мови в іншу.	1	–	2	3
8.	Іменник, його морфологічні ознаки і синтаксичні функції. Лексико-граматичні категорії іменника: іменники загальні та власні; категорія істот і неістот; іменники з конкретним і абстрактним значенням; збірні й одиничні іменники. Категорія роду іменника. Категорія числа іменника. Категорія відмінка іменника. Основні значення відмінків. Клична форма. Відмінювання іменників. Поділ іменників на відміни та групи. Відмінкові закінчення іменників I, II, III та IV відмін. Невідмінювані іменники. Стилстичне вживання паралельних форм відмінкових закінчень іменника. Наголос в іменниках при відмінюванні. Словотвір іменників. Субстантивація. Правопис іменників. Морфологічний розбір іменника.	2	6	4	12

№ з/п	Змістовий модуль	Кількість годин			
		лекц.	практ.	самост.	всього
9.	Прикметник, його морфологічні ознаки і синтаксичні функції. Семантичні розряди прикметників. Якісні прикметники. Ступені порівняння якісних прикметників. Повні і короткі форми якісних прикметників. Стилiстичне використання повних і коротких форм прикметників. Відносні прикметники. Присвійні і присвійно-відносні прикметники. Перехід відносних і присвійно-відносних прикметників у якісні. Відмінювання прикметників. Відмінкові закінчення прикметників. Наголос при відмінюванні. Словотвір прикметників. Ад'ективація. Перехід дієприкметників у прикметники. Правопис прикметників. Морфологічний розбір прикметника.	2	2	2	6
10.	Числівник, його морфологічні ознаки і синтаксичні функції. Розряди числівників за значенням. Граматичні ознаки кількісних і порядкових числівників. Морфологічний склад числівників. Відмінювання числівників. Наголос при відмінюванні числівників. Словотвір числівників. Стилiстичне використання числівників. Правопис числівників. Морфологічний розбір числівників.	2	2	2	6
11.	Займенник, його морфологічні особливості і синтаксичні функції. Семантична, морфологічна і синтаксична своєрідність займенника як особливої частини мови. Співвідносність займенників з іншими частинами мови. Розряди займенників за значенням. Морфологічний склад займенників. Відмінювання займенників різних розрядів. Наголос у займенниках. Явище прономіналізації. Стилiстичне використання займенників. Правопис займенників. Морфологічний розбір займенника. Контрольна підсумкова робота.	–	2	2	4
Разом за III семестр:		18	32	20	70

№ з/п	Змістовий модуль	Кількість годин			
		лекц.	практ.	самоств.	всього
IV семестр					
1.	Дієслово, його морфологічні ознаки і синтаксичні функції. Дієвідмінювані і незмінні форми дієслова. Неозначена форма дієслова (інфінітив). Дві основи дієслова, їх роль в утворенні дієслівних форм. Категорія виду дієслова. Основні значення доконаного і недоконаного видів. Способи творення видових форм дієслова. Співвідносні видові форми дієслів. Дієслова, що мають значення тільки одного виду. Категорія перехідності / неперехідності. Категорія стану. Категорія особи. Значення форм I, II, III особи, їх морфологічне вираження. Безособові дієслова. Категорія способу дієслова. Категорія часу дієслова. Значення теперішнього, минулого і майбутнього часу. Зв'язок категорії часу з категоріями способу і виду. Дієвідмінювання. Правопис особових форм дієслів. Морфологічний склад і творення дієслів. Наголос у дієсловах.	8	4	6	18
2.	Дієприкметник як дієслівна форма. Дієслівні і прикметникові ознаки дієприкметників. Активні і пасивні дієприкметники, їх творення і вживання. Відмінювання дієприкметників. Перехід дієприкметників у прикметники та іменники. Безособові форми на <i>-но, -то</i> , їх походження та вживання.	2	2	2	6
3.	Дієприслівник як дієслівна форма, її значення та формальні ознаки. Дієприслівники доконаного і недоконаного виду, їх творення. Перехід дієприслівників у прислівники. Наголос у дієприслівниках.	1	2	2	5

№ з/п	Змістовий модуль	Кількість годин			
		лекц.	практ.	самост.	всього
4.	Прислівник. Значення, морфологічні ознаки і синтаксичні функції прислівників. Структурно-семантичні розряди прислівників. Морфологічні типи прислівників. Творення прислівників. Адвербіалізація. Перехід прислівників у службові слова. Наголос у прислівниках. Правопис прислівників. Безособово-предикативні слова (слова категорії стану).	4	2	2	8
5.	Службові частини мови. Прийменник як службова частина мови. Поділ прийменників на групи за походженням. Морфологічний склад прийменників. Вживання прийменників з формами непрямих відмінків.	1	1	2	4
6	Сполучник як службова частина мови. Класифікація сполучників за будовою, за походженням, за вживанням, за синтаксичною функцією. Правопис сполучників. Сполучні (відносні) слова та їх відмінність від сполучників.	1	1	2	4
7	Частка. Класифікація часток. Словотворчі і формотворчі частки. Правопис часток. Зв'язка. Службова функція слова <i>бути</i> . Вживання в ролі зв'язки допоміжних дієслів (стати, зробитися, називатися, являти та ін.).	1	2	2	5
8	Модальні слова як особливий розряд слів, їх значення і функції. Розряди модальних слів за значенням.	1	1	2	4
9	Вигуки. Класифікація вигуків. Вигуки і звуконаслідувальні слова. Особливості вживання вигуків і звуконаслідувальних слів.	1	1	–	2
Разом за IV семестр:		20	16	20	56
Разом годин:		38	48	40	126

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ

з курсу „Сучасна українська мова з практикумом”

I. Усні відповіді на теоретичні питання:

- 1) ґрунтовність теоретичних знань з курсу;
- 2) володіння науковою термінологією і поняттями;
- 3) повнота розкриття питання; уміння ілюструвати теоретичний матеріал прикладами;
- 4) переконливість, аргументованість суджень;
- 5) уміння порівнювати, робити необхідні висновки та узагальнення;
- 6) логіка викладу думок, упевненість;
- 7) рівень володіння культурою усного літературного мовлення.

II. Виконання практичного завдання:

- 1) повнота виконання роботи;
- 2) правильність виконання практичного завдання;
- 3) уміння пояснити орфографічні та пунктуаційні правила;
- 4) уміння теоретично прокоментувати виконання запропонованого завдання;
- 5) оформлення письмової роботи.

III. Виконання письмових (комплексних) завдань:

- 1) повнота виконання роботи;
- 2) оформлення письмової роботи;
- 3) якісний рівень виконання роботи.

IV. Оцінювання орфографічної та пунктуаційної грамотності:

Оцінка	Кількість помилок
„відмінно”	1 негруба (пропуск, заміна, переставлення літер, розділових знаків) орфографічна або пунктуаційна
„добре”	1 (2) орфографічних, 2 (3) пунктуаційних
„задовільно”	3 (4) орфографічних, 3 (4) пунктуаційних
„незадовільно”	5 і більше орфографічних, 5 і більше пунктуаційних

РІВНІ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ СТУПЕНЯ ЗАСВОЄННЯ студентами навчального матеріалу з курсу „Сучасна українська мова з практикумом”

Високий рівень. Студент вільно володіє навчальним теоретичним матеріалом, уміє робити самостійні узагальнення, висновки; наводить приклади, аргументує їх; творчо підходить до виконання колективних (групових), індивідуальних завдань; володіє високим рівнем орфографічної та пунктуаційної грамотності.

Достатній рівень. Студент володіє навчальним теоретичним матеріалом, аналізує засвоєний на практичних заняттях мовний матеріал, але не завжди вміє робити висновки та узагальнення, застосовувати набуті знання у процесі виконання практичних завдань, виявляє достатній рівень орфографічної та пунктуаційної грамотності.

Задовільний рівень. Студент володіє навчальним теоретичним матеріалом на репродуктивному рівні або лише частиною навчального матеріалу, не може зробити самостійні висновки, узагальнення, а також застосовувати у практичній діяльності набуті теоретичні знання, має задовільний рівень орфографічної та пунктуаційної грамотності.

Низький (незадовільний) рівень. Студент володіє навчальним матеріалом поверхово, фрагментарно або зовсім не володіє, не може робити висновки, узагальнення теоретичного матеріалу, а також застосовувати набуті знання у процесі виконання практичних завдань; виявляє низький або незадовільний рівень орфографічної та пунктуаційної грамотності.

Шкала оцінки знань студентів

Оцінка ECTS	Оцінка (за національною шкалою)	Сума балів
A	5 (відмінно)	90-100
B, C	4 (добре)	75-89
D, E	3 (задовільно)	60-74
FX	2 (незадовільно) з можливістю повторного складання	35-59
F	2 (незадовільно) з обов'язковим повторним складанням	0-34

Значення оцінки за шкалою ECTS

A	(Відмінно)	90-100	Робота з мінімальними помилками
B	(Дуже добре)	83-89	Вище середнього стандарту, але з деякими поширеними помилками
C	(Добре)	75-82	В цілому хороша робота, але з помилками
D	(Задовільно)	68-74	Пристойно, але зі значними помилками
E	(Достатньо)	60-67	Задовольняє мінімальні вимоги
FX	(Не прийнято)	35-59	Необхідно виконати певну додаткову роботу для успішного складання (доопрацювати)
F	(Не прийнято)	0-34	Необхідна значна подальша робота (переробити)

Критерії оцінювання модулів

	Модуль I	Модуль II	Модуль III	Модуль IV
Відповіді на практичних заняттях	15 балів (№№ 1-6 – по 2 бали, № 7 – 3 бали)	18 балів (по 2 бали за кожне заняття)	12 балів (по 3 бали за кожне заняття)	12 балів (по 3 бали за кожне заняття)
Ведення конспектів	2 бали	2 бали	2 бали	2 бали
Самостійна робота	4 бали	4 бали	4 бали	4 бали
Контрольна робота		5 балів		
Наукова робота (написання рефератів, участь в олімпіадах, конференціях)	4 бали	4 бали	3 бали	3 бали
Всього балів	25 балів	33 бали	21 бал	21 бал

III семестр

ПЛАН ЛЕКЦІЙ

Лекція 1

Тема: Лексикологія української мови

План

1. Предмет і завдання лексикології.
2. Словникове багатство української мови.
3. Слово і поняття.
4. Значення слова як лексичної одиниці. Типи лексичних значень.
5. Повнозначні і неповнозначні слова.
6. Однозначні та багатозначні слова. Пряме і переносне значення слів.
7. Типи переносних назв: метафора, метонімія, синекдоха.
8. Стилiстичне використання багатозначності.
9. Омоніми, їх різновиди.
10. Розмежування омонімії й багатозначності.
11. Шляхи виникнення омонімів.
12. Стилiстичні можливості омонімії.

Література

1. Дорошенко Сергій. Багатозначність слів і омоніми // Дивослово. – 2009. – № 5. – С. 38-39.
2. Дудик П.С. Стилiстика української мови. – К.: Академія, 2005. – С. 154-164.
3. Ковальов В.П. Експресивне використання полісемії, омонімії в українській художній прозі // УМЛШ. – 1982. – № 1. – С. 40-41.
4. Полюга Л.М. Омонімія і багатозначність слова // УМЛШ. – 1985. – № 7. – С. 40-45.
5. Пономарів О.Д. Стилiстика сучасної української мови: Підручник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. – С. 37-51.
6. Райська Л.Г. Метафоричність поезії Олександра Олеся // УМЛШ. – 1999. – № 4. – С. 60-61.
7. Стилiстика української мови: Підручник / Л.І. Мацько, О.М. Сидоренко, О.М. Мацько; За ред. Л.І. Мацько. – К.: Вища шк., 2003. – С. 328-338.
8. Сучасна українська літературна мова / За редакцією М.Я. Плющ. – К., 1994. – С. 115-122.
9. Сучасна українська літературна мова: Підручник / А.П. Грищенко, Л.І. Мацько, М.Я. Плющ та ін.; За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 2002. – С. 92-142.
10. Сучасна українська мова / За редакцією О.Д. Пономаріва. – К., 2001. – С. 38-46.
11. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2004. – С. 149-191.

Лекція 2

Тема: Пароніми. Синоніми. Антоніми

План

1. Пароніми і їх різновидності.
2. Синоніми. Синонімічний ряд.
3. Типи синонімів.
4. Синонімія і багатозначність.
5. Шляхи виникнення синонімів.
6. Стилїстична роль синонімів.
7. Антоніми. Типи антонімів.
8. Антоніми і багатозначність слова.
9. Стилїстична роль антонімів.

Література

1. Бабич Н.Д. Практична стилїстика і культура української мови. – Львів: Світ, 2003. – С. 61-63.
2. Волошина В. Контекстуальні синоніми у публіцистичній спадщині В.О. Сухомлинського // УМЛШ. – 2003. – № 5. – С. 51-54.
3. Доленко М.Т., Дацюк І.І., Кващук А.Г. Сучасна українська мова. – К., 1987. – С. 82-85.
4. Ковальов В.П. Експресивне використання антонїмії в українському художньому мовленні // УМЛШ. – 1986. – № 9. – С. 48-50.
5. Мойсїєнко Анатолїй. Перифраза в Шевченковому тексті // Дивослово. – 1997. – № 3. – С. 23-25.
6. Непийвода Наталїя. Синонімія виражальних засобів наукового стилю // Дивослово. – 1997. – № 2. – С. 18-21.
7. Новоселова Валентина. Збагачення мовлення учнів лексичними синонімами // Дивослово. – 1998. – № 4. – С. 18-22.
8. Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної української мови. – Тернопіль, 2000. – С. 51-57.
9. Регушевський Є.С. Перифрази в українській мові // УМЛШ. – 1984. – № 4. – С. 41-42.
10. Сучасна українська літературна мова / За редакцією М.Я. Плющ. – К., 1994. – С. 122-124.
11. Сучасна українська мова / За редакцією О.Д. Пономарїва. – К., 2001. – С. 46-56.

Лекція 3

Тема: Лексика сучасної української мови з погляду її походження

План

1. Основні історичні шари слів у лексичному складі мови.
2. Власне українські слова, їх фонетичні і словотворчі ознаки.
3. Старослов'янізми в українській лексиці.
4. Іншомовні слова і шляхи їх проникнення в українську мову. Лексичні кальки.
5. Тюркізми у складі української лексики.
6. Фонетичне і морфологічне освоєння іншомовної лексики.

Література

1. Голуб Н. Збагачення мовлення власне українською лексикою // УМЛШ. – 2000. – № 1. – С. 4-8.
2. Доленко М.Т., Дацюк І.І., Кващук А.Г. Сучасна українська мова. – К., 1987. – С. 85-98.
3. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Частина I. – К., 1972. – С. 40-60.
4. Мовчун Лариса. Народжене сьогоднішнім (Про зміни в лексиці сучасної української мови) // Дивослово. – 2006. – № 7. – С. 43-45.
5. Сеніна В.К., Євтушенко Н.М. Про засвоєння тюркізмів українською та російською мовами (до питання порівняльної граматики) // Вісник ЧДПУ. – Випуск 1. – Серія: Психолого-педагогічні науки. – Чернігів, 1998. – С. 58-58.
6. Сучасна українська літературна мова / За редакцією М.Я. Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С. 124-131.
7. Сучасна українська мова / За редакцією О.Д. Пономарева. – К., 2001. – С. 56-63.
8. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2004. – С. 192-210.

Лекція 4

Тема: Фразеологія української мови

План

1. Поняття про фразеологію і фразеологічні звороти.
2. Фразеологізм і слово.
3. Типи фразеологічних одиниць.
4. Джерела фразеології української мови.
5. Стилiстичне використання фразеологічних зворотiв.
6. Українсько-російські фразеологічні паралелі.

Література

1. Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура української мови: Навчальний посібник. – Львів: Світ, 2003. – С. 94-97.
2. Коваль А.П., Коптілов В.В. Крилаті вислови в українській мові. – К., 1975.
3. Коваль А.П. Крилате слово. – К., 1983.
4. Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови. – К., 1978. – С. 111-130.
5. Олійник І.С., Сидоренко М.М. Українсько-російський і російсько-український фразеологічний словник. – К., 1991.
6. Паламар Л.М., Канавець Г.М. Мова ділових паперів. – К., 1995. – С. 164-166.
7. Пентилюк М.І. Культура мови і стилістика. – К., 1994. – С. 186-189.
8. Стилiстика сучасної української мови / О.Д. Пономарiв. – К., 1993. – С. 121-132.
9. Сучасна українська літературна мова / За редакцією М.Я. Плющ. – К., 1994. – С. 135-137.
10. Сучасна українська мова / За редакцією О.Д. Пономарева. – К., 2001. – С. 78-89.
11. Теклюк В. Фразеологізми як синтаксичні одиниці в публіцистиці // Дивослово. – 2002. – № 1. – С. 14-16.
12. Удовиченко Г.М. Фразеологічний словник української мови. – Т. 1-2. – К., 1984.
13. Фразеологічний словник української мови / В.М. Білоноженко, В.О. Винник, І.С. Гнатюк та ін. – Кн. 1-2. – К., 1999.
14. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2004. – С. 228-257.

Лекція 5

Тема: Словотворення

План

1. Словотвір як окрема мовознавча дисципліна.
2. Структурні ознаки слів.
3. Словотворчі засоби в українській мові.
4. Поняття про похідну, непохідну і твірну основи.
5. Способи словотворення в українській мові:
  - а) морфологічні (афіксація, безафіксний, основоскладання, аббревіація);
  - б) неморфологічні: лексико-семантичний, лексико-синтаксичний, морфолого-синтаксичний.
6. Стилiстичне використання засобiв словотвору.

Література

1. Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура української мови: Навчальний посібник. – Львів: Світ, 2003. – С. 105-112.
2. Горпинич В.О. Будова слова і словотвір. – К., 1977.
3. Каспришин З.О. Складні випадки словотвірного аналізу // УМЛШ. – 1989. – № 11. – С. 53-58.
4. Кравченко М.В. Морфологічні явища і словотвірна структура слова // УМЛШ. – 1984. – № 6. – С. 51-53.
5. Передрій Г. Вивчення складних питань шкільного словотвору // Дивослово. – 2004. – № 2. – С. 29-35.
6. Сікорська З.С. Морфемний аналіз слова // УМЛШ. – 1984. – № 8. – С. 44-48.
7. Стилiстика сучасної української мови / О.Д. Пономарів. – К., 1993. – С. 132-144.
8. Сучасна українська літературна мова / За редакцією М.Я. Плющ. – К., 1994. – С. 150-160.
9. Сучасна українська мова / За редакцією О.Д. Пономаріва. – К., 2001. – С. 103-111.
10. Шевчук О.С. Стилiстичні функції словотворчих засобів // УМЛШ. – 1987. – № 5. – С. 30-36.

Лекція 6

Тема: Граматика. Морфологія (вступні відомості)

План

1. Граматика як наука. Особливості граматичної абстракції.
2. Граматичні значення слів. Мовні засоби вираження граматичних значень.
3. Граматична форма, парадигма, категорія.
4. Предмет і завдання морфології.
5. Основні типи морфем (з вільним і зв'язаним значенням, омонімічні і синонімічні і т.д.).
6. Словозміна і формотворення.
7. Зміни в морфологічній будові слова (опрошення, перерозклад).
8. Загальна характеристика частин мови.
9. Перехід слів із однієї частини мови в іншу.

Література

1. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. – К.: Наукова думка, 1988. – С. 5-40.
2. Горпинич В.О. Морфологія української мови: Підручник. – К.: Академія, 2004. – С. 9-31.
3. Доленко М.Т., Дацюк І.І., Кващук А.Г. Сучасна українська літературна мова. – К.: Радянська школа, 1987. – С. 125-133.

4. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Ч. I. – К.: Вища шк., 1972. – С. 181-189.
5. Сучасна українська літературна мова / За редакцією М.Я. Плющ. – К., 1994. – С. 188-193.
6. Сучасна українська літературна мова: Підручник / А.П. Грищенко, Л.І. Мацько, М.Я. Плющ та ін.; За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 2002. – С. 228-236, 272-285.
7. Сучасна українська мова / За редакцією О.Д. Пономаріва. – К., 2001. – С. 111-114.
8. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2004. – С. 288-290, 295-299.

Лекція 7

Тема: Граматичні категорії іменника

План

1. Граматична категорія роду іменників і засоби її вираження.
2. Стилiстичне вживання паралельних форм роду іменників.
3. Категорія числа, її значення і граматичне вираження.
4. Залишки форм двоїни у сучасній українській мові.
5. Іменники, що вживаються лише у формі однини або множини.
6. Поділ іменників на відміни.
7. Поділ іменників I – II відмін на групи (тверда, м'яка, мішана).
8. Правопис відмінкових закінчень іменників.
9. Невідмінювані іменники.

Основна література

1. Гопштер Є. Флективне вираження кличного відмінка в сучасній українській мові // Укр. мова і л-ра в школі. – 2003. – № 7. – С. 70-73.
2. Доленко М.Т., Дацюк І.І., Кващук А.Г. Сучасна українська літературна мова. – К.: Радянська школа, 1982. – С. 138-154.
3. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Ч. I. – К.: Вища шк., 1972. – С. 213-236.
4. Сучасна українська літературна мова / За редакцією М.Я. Плющ – К.: Вища школа, 1994. – С. 200-222.
5. Сучасна українська мова / За редакцією О.Д. Пономаріва. – К.: Либідь, 2001. – С. 118-134.
6. Юносова В. Родовий відмінок однини іменників чоловічого роду II відміни // Дивослово. – 2002. – № 4. – С. 9-12.
7. Ющук І.П. Українська мова. Підручник – К.: Либідь, 2004. – С. 307-334.

Додаткова література

1. Гладіна Г.І., Сеніна В.К. Питання мовленнєвої культури та стилістики. – К.: Факт, 1997. – С. 77-91.

2. Горпинич В.О. Морфологія української мови: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: ВЦ „Академія”, 2004. – С. 51-88.
3. Сучасна українська літературна мова: Підручник / А.П. Грищенко, Л.І. Мацько, М.Я. Плющ та ін.; за ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 2002. – С. 295-326.
4. Український правопис. – К.: Наукова думка, 2005. – С. 60-80.

Лекція 8

Тема: Прикметник

План

1. Лексичне значення прикметника, його морфологічні ознаки і синтаксичні функції.
2. Семантичні розряди прикметників.
3. Якісні прикметники, їх ознаки.
4. Ступені порівняння якісних прикметників.
5. Повні і короткі форми якісних прикметників.
6. Відносні прикметники, їх семантичні групи і граматичні особливості.
7. Творення і вживання присвійних прикметників.
8. Проміжні розряди прикметників.
9. Відмінювання прикметників.
10. Наголос у прикметниках.
11. Перехід інших частин мови у прикметники.

Основна література

1. Доленко М.Т., Дацюк І.І., Квашук А.Г. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища школа, 1987. – С. 165-177, 181-182.
2. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Ч. І. – К.: Вища шк., 1972. – С. 250-266.
3. Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної української мови. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. – С. 151-157.
4. Сучасна українська літературна мова / За редакцією М.Я. Плющ – К.: Вища школа, 1994. – С. 222-236.
5. Сучасна українська мова / За редакцією О.Д. Пономаріва. – К.: Либідь, 2001. – С. 134-149.
6. Ющук І.П. Українська мова. Підручник – К.: Либідь, 2004. – С. 335-351.

Додаткова література

1. Антисуржик / За загальною редакцією О. Сербенської. – Львів: Світ, 1994.
2. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. – К.: Видавничий дім „КМ Академія”. – 1994.
3. Гладіна Г.І., Сеніна В.К. Питання мовленнєвої культури та стилїстики. – К.: Факт, 1997. – С. 117-122.

4. Головащук С.І. Українське літературне слововживання. Словник-довідник. – К.: Вища школа, 1995.
5. Культура української мови. Довідник / За редакцією В.М. Русанівського. – К.: Либідь, 1990.

Лекція 9

Тема: Числівник

План

1. Значення, морфологічні ознаки і синтаксичні функції числівників.
2. Розряди числівників за значенням.
3. Структурні розряди числівників.
4. Відмінювання числівників.
5. Синтаксичні зв'язки числівників.
6. Наголос у числівниках.
7. Стилістичне використання числівників.

Основна література

1. Гладіна Г.І., Сеніна В.К. Питання мовленнєвої культури та стилістики. – К.: Факт, 1997. – С. 130-143.
2. Доленко М.Т., Дацюк І.І., Кващук А.Г. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1987. – С. 183-193.
3. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища школа, 1972. – С. 289-290.
4. Плющ М.Я. та ін. Сучасна українська літературна мова / За редакцією М.Я. Плющ – К.: Вища школа, 1994. – С. 236-247.
5. Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови. – К.: Либідь, 1993. – С. 163-164.
6. Сучасна українська мова: Підручник / О.Д. Пономарів, В.В. Різун, Л.Ю. Шевченко та ін. – К.: Либідь, 1991. – С. 223-227.
7. Ющук І.П. Українська мова. Підручник – К.: Либідь, 2004. – С. 351-361.

Додаткова література

1. Винницький В.М. Наголос у сучасній українській мові. – К., 1984. – С. 97-99.
2. Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови. – К.: Вища шк., 1978. – С. 166, 176, 186-187, 198-199.

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

III семестр

Практичне заняття № 1

Тема: Лексика української мови за семантикою

План

1. Словникове багатство української мови.
2. Лексичне і граматичне значення слова. Типи лексичних значень слів.
3. Однозначні і багатозначні слова. Пряме й переносне значення слів.
4. Типи переносних назв (метафора, метонімія, синекдоха).
5. Багатозначність і омонімія (критерії розмежування).
6. Різновиди омонімів (повні та часткові омоніми; омоформи, омофони, омографи; міжмовні омоніми).
7. Джерела виникнення омонімів.
8. Стилiстичне використання багатозначних слів та омонімів.

Основна література

1. Демська О., Кульчицький І. Словник омонімів української мови. – Львів: Фенікс, 1996. – 224 с.
2. Новий тлумачний словник української мови: У трьох томах / Укладачі: В. Яременко, О. Сліпушко. – К.: Аконіт, 2005.
3. Пономарів О.Д. Стилiстика сучасної української мови: Підручник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. – С. 37-51.
4. Сучасна українська мова / За ред. М.Я. Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С. 115-122.
5. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева – К.: Либідь, 2001. – С. 38-46.
6. Юшук І.П. Українська мова. Підручник. – К.: Либідь, 2004. – С. 149-169, 185-191.

Додаткова література

1. Дорошенко Сергій. Багатозначність слів і омоніми // Дивослово. – 2009. – № 5. – С. 38-39.
2. Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови. – К.: Вища шк., 1978. – С. 34-41.
3. Полюга Л.М. Омонімія і багатозначність слова // Українська мова та література в школі. – 1985. – № 7. – С. 40-45.
4. Райська Л.Г. Метафоричність поезії Олександра Олеся // Українська мова та література в школі. – 1999. – № 4. – С. 60-61.

Завдання

Виписати з тлумачного словника та словника омонімів 10 прикладів багатозначних слів і 10 прикладів омонімів (з поясненням лексичного значення).

Практичне заняття № 2

Тема: Лексика за семантикою: Пароніми. Синоніми. Антоніми

План

1. Пароніми, їх різновиди.
2. Синонімія і багатозначність. Шляхи виникнення синонімів.
3. Різновиди синонімів (семантичні, стилістичні, семантико-стилістичні, абсолютні, контекстуальні).
4. Перифрази й евфемізми.
5. Стилістичні функції синонімів.
6. Антоніми. Типи антонімів.
7. Антонімія і багатозначність слова.
8. Стилістична роль антонімів.

Основна література

1. Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура української мови. – Львів: Світ. – 2003. – С. 61-63.
2. Гринчишин Д.Г., Сербенська О.А. Словник паронімів української мови. – К., 1986. – 222 с.
3. Полюга Л.М. Словник антонімів // За ред. Л.С. Паламарчука. – К., 1987. – 176 с.
4. Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. – С. 51-70.
5. Словник антонімів і фразеологічних антонімів / Л.М.Полюга, В.С.Калашник, Ж.В. Колоїд; За ред. Л.С. Паламарчука. – К., 2004. – 286 с.
6. Словник синонімів української мови: У двох томах / А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк, С.І. Головащук та ін. – К.: Наук. думка, 1999 – 2000.
7. Сучасна українська мова / За ред. М.Я. Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С. 122-124.
8. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева – К.: Либідь, 2001. – С. 46-56.

Додаткова література

1. Волошина В. Контекстуальні синоніми у публіцистичній спадщині В.О.Сухомлинського // Українська мова та література в школі. – 2003. – № 5. – С. 51-54.
2. Доленко М.Т., Дацюк І.І., Кващук А.Г. Сучасна українська мова. – К., 1987. – С. 82-85.
3. Мойсієнко Анатолій. Перифраза в Шевченковому тексті // Дивослово. – 1997. – № 3. – С. 23-25.
4. Регушевський Є.С. Перифрази в українській мові // Українська мова та література в школі. – 1984. – № 4. – С. 41-42.

Завдання

Виписати з словників паронімів, синонімів та антонімів 20 прикладів паронімів, синонімів та антонімів; з'ясувати їх значення; навести зразки речень (вибірково).

Практичні заняття № 3-4

Тема: Лексика української мови за походженням (4 год.)

План

1. Основні історичні шари слів у лексичному складі української мови.
2. Власне українські слова, їх фонетичні і словотвірні ознаки.
3. Старослов'янізми в лексиці української мови, їх ознаки.
4. Іншомовні слова і шляхи їх проникнення в українську мову.
5. Засвоєння зі старогрецької і латинської мов.
6. Тюркізми у складі української лексики.
7. Лексичні запозичення зі слов'янських мов.
8. Засвоєння з французької, німецької, англійської, італійської та інших мов.
9. Лексичні кальки. Інтернаціоналізми.
10. Фонетичне і морфологічне освоєння іншомовних слів.

Основна література

1. Новий тлумачний словник української мови: У трьох томах / Укладачі: В. Яременко, О. Сліпушко. – К.: Аконтіт, 2005.
2. Плющ М.Я. та ін. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С. 124-130.
3. Словник іншомовних слів / Уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. – К.: Наук. думка, 2000. – 680 с.
4. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева – К.: Либідь, 2001. – С. 56-63.
5. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2004. – С. 192-210.

Додаткова література

1. Доленко М.Т., Дацюк І.І., Кващук А.Г. Сучасна українська літературна мова. – К.: Радянська школа, 1987. – С. 85-98.
2. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Частина І. – К., 1972. – С. 36-54.
3. Сеніна В.К., Євтушенко Н.М. Про засвоєння тюркізмів українською та російською мовами (до питання порівняльної граматики) // Вісник ЧДПУ. – Випуск 1. – Серія: Психолого-педагогічні науки. – Чернігів, 1998. – С. 56-58.

Завдання

1. Виписати з творів художньої літератури 10 речень із старослов'янізмами.
2. Записати 10 лінгвістичних термінів, пояснити їхнє значення і походження (за „Словником іншомовних слів”).

Практичне заняття № 5

Тема: Активна і пасивна лексика

План

1. Поняття про активну і пасивну лексику.
2. Архаїзми та історизми.
3. Неологізми. Шляхи утворення неологізмів.
4. Стилiстичнi функцiї архаїзмiв i неологізмiв у художньо-поетичнiй лiтературi.

Основна лiтература

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпiнь: ВТФ „Перун”, 2007. – 1736 с.
2. Кабиш Оксана. Актуалiзацiя окремих груп маркованiй лексики в українськiй мовi кiнця ХХ – початку ХХI ст. // Дивослово. – 2007. – № 6. – С. 33-35.
3. Мовчун Лариса. Народжене сьогоденням (Про змiни в лексикi сучасної українськiй мови) // Дивослово. – 2006. – № 7. – С. 43-45.
4. Пономарiв О.Д. Стилiстика сучасної українськiй мови: Пiдручник. – Тернопiль, 2000. – С. 78-91.
5. Словник українськiй мови. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980.
6. Сучасна українська мова / За ред. М.Я. Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С. 131-134.
7. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева – К.: Либiдь, 2001. – С. 63-68.
8. Ющук I.П. Українська мова. – К.: Либiдь, 2004. – С. 224-228.

Додаткова лiтература

1. Герман Вiкторiя. Неологізми в поезiї I. Драча // Дивослово. – 1998. – № 5. – С. 13-15.
2. Яценко Нiна. Iсторизми в романi П. Кулiша „Чорна рада” // Дивослово. – 1998. – № 5. – С. 15-17.

Завдання

1. Виписати з художнiх творiв 10 речень з неологізмами, з’ясувати стилiстичну роль неологізмiв.
2. Виписати з „Словника українськiй мови” 15 архаїзмiв та iсторизмiв, пояснити їхнє значення.

Практичні заняття № 6-7

Тема: Фразеологія української мови (4 год.)

План

1. Розрізнення типів фразеологічних одиниць.
2. Джерела української фразеології.
3. Стилістичне використання фразеологічних зворотів.
4. Українсько-російські фразеологічні паралелі.

Основна література

1. Коваль А.П., Коптілов В.В. Крилаті вислови в українській літературній мові. – К.: Вища шк., 1975.
2. Олійник І.С., Сидоренко М.М. Українсько-російський і російсько-український фразеологічний тлумачний словник. – К., 1991. – 400 с.
3. Пентиліук М.І. Культура мови і стилістика. – К., 1994. – С. 186-189.
4. Сучасна українська мова / За ред. М.Я. Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С. 135-137.
5. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева – К.: Либідь, 2001. – С. 78-87.
6. Удовиченко Г.М. Фразеологічний словник української мови: У 2-х томах. – К.: Вища шк., 1984.
7. Фразеологічний словник української мови. – Книги 1-2 / Уклад. В.М. Білоноженко, В.О. Винник та ін. – К.: Наукова думка, 1999.
8. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2004. – С. 228-257.

Додаткова література

1. Бабич Н.Д. Фразеологізми в мовленні учнів // Українська мова та література в школі. – 1985. – № 9. – С. 43-47.
2. Войтюк Надія. Дихотомія „серце – розум” у фразеологічній системі української мови // Дивослово. – 2004. – № 10. – С. 37-38.
3. Герасимчук Валентина. Власні імена в українських фразеологізмах // Дивослово. – 2005. – № 4. – С. 43-47.
4. Гребницький Г. Формування в учнів мовленнєвих умінь засобами фразеології // Українська мова та література в школі. – 2001. – № 5. – С. 5-8.
5. Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови. – К., 1978. – С. 111-130.
6. Кучерук Оксана. Образна природа семантики кольороназв в українських фразеологізмах // Дивослово. – 2006. – № 12. – С. 40-42.
7. Теклюк В. Фразеологізми як синтаксичні одиниці в публіцистиці // Дивослово. – 2002. – № 1. – С. 14-16.
8. Ужченко В.Д. Весільні фразеологізми // Українська мова та література в школі. – 1991. – № 5. – С. 86-89.
9. Ярчук Н. Реалізація функціонально-комунікативного підходу до вивчення фразеології у середніх навчальних закладах нового типу // Українська мова та література в школі. – 2001. – № 4. – С. 28-31.

Завдання

Виконати вправи:

Плющ М.Я., Леута О.І., Гальона Н.П. Сучасна українська літературна мова: Збірник вправ. – К., 1995. – С. 56-57, впр. № 137, 138.

Практичні заняття № 8-9

Тема: Словотворення (4 год.)

План

1. Структурні ознаки слова.
2. Морфологічна і твірна основи слова.
3. Похідна і непохідна основи.
4. Словотворчі засоби в українській мові.
5. Способи словотворення:
  - а) морфологічний спосіб та його типи (афіксація, безафіксне словотворення, основоскладання, аббревіація);
  - б) неморфологічні способи словотворення (лексико-семантичний, лексико-синтаксичний, морфолого-синтаксичний).
6. Словотвірний аналіз слова.

Основна література:

1. Каспришин З.О. Складні випадки словотвірного аналізу // УМЛШ. – 1989. – № 11. – С. 53-58.
2. Кващук А. Будова слова в українській мові (у завданнях) // УМЛШ. – 2002. – № 7. – С. 39-42.
3. Кващук Анатолій. Будова слова в українській мові (у запитаннях та відповідях) // УМЛШ. – 2004. – № 4. – С. 65-68.
4. Передрій Ганна. Вивчення складних питань шкільного словотвору // Дивослово. – 2004. – № 2. – С. 29-35.
5. Сікорська З.С. Українсько-російський словотворчий словник. – К.: Освіта, 1995.
6. Сучасна українська мова / За ред. М.Я. Плющ. – К., 1994. – С. 150-160.
7. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К., 2001. – С. 103-110.
8. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2004. – С. 275-284.

Додаткова література:

1. Горпинич В.О. Будова слова і словотвір. – К., 1977. – С. 80-96.
2. Кравченко М.В. Морфологічні явища і словотвірна структура слова // УМЛШ. – 1984. – №6. – С. 51-53.
3. Сікорська З.С. Морфемний аналіз слова // УМЛШ. – 1984. – № 8. – С. 44-48.
4. Чемоніна Л. Наступність і перспективність у засвоєнні школярами словотворчих понять // УМЛШ. – 2007. – № 1. – С. 5-9.

5. Шевчук О.С. Стилістичні функції словотворчих засобів // УМЛШ. – 1987. – № 5. – С. 30-36.

Виконати вправи:

1. Плющ М.Я., Леуга О.І., Гальона Н.П. Сучасна українська літературна мова. Збірник вправ. – К., 1995. – С. 60, 62. – Впр. № 144, 157.

Практичне заняття № 10

Тема: Граматика. Морфологія (вступ)

План

1. Граматичні значення слів.
2. Способи та мовні засоби вираження граматичних значень в українській мові.
3. Граматична форма слова і граматична категорія.
4. Морфологічна будова слова. Основні типи морфем (кореневі і афіксальні морфеми, з вільним і зв'язаним значенням, омонімічні і синонімічні, позитивні і негативні).
5. Словозміна і формотворення.
6. Зміни в морфологічній будові слова (опрошення і перерозклад).
7. Морфемний і словотворчий аналіз слів.

Основна література:

1. Вільчинська Т. Морфемний і словотвірний аналіз у школі // Дивослово. – 2003. – № 6. – С. 22-23.
2. Доленко М.Т., Дацюк І.І., Кващук А.Г. Сучасна українська мова. – К.: Вища шк., 1987. – С. 125-133.
3. Дорошенко С.І. Співвідношення наукової і шкільної граматики // УМЛШ. – 1992. – № 2.
4. Мовчун А. Етимологія граматичних термінів // Дивослово. – 2000. – № 7. – С. 24-26.
5. Плющ М.Я. та ін. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. – К., 1994. – С. 140-148, 188-192.
6. Полюга Л.М. Морфемний словник. – К., 1983. – 464 с.
7. Полюга Л.М. Словник українських морфем. – Львів: Світ, 2001. – 448 с.

Додаткова література:

1. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Ч. I. – К., 1972. – С. 181-194.

Виконати вправи:

1. Плющ М.Я., Леуга О.І., Гальона Н.П. Сучасна українська літературна мова. Збірник вправ. – К., 1995. – С. 60-62. – Впр. № 148, 152, 154.

Практичне заняття № 11

Тема: Іменник

План

1. Морфологічні ознаки і синтаксична роль іменника.
2. Лексико-граматичні розряди іменника:
  - а) іменники, що є назвами істот та неістот; граматичне розрізнення їх;
  - б) власні і загальні назви;
  - в) іменники з конкретним та абстрактним значенням;
  - г) збірні іменники;
  - ґ) іменники з речовинним (матеріальним) значенням;
  - д) одиничні (сингулятивні) іменники.
3. Граматична категорія роду іменників і засоби її вираження.
4. Стилiстичне вживання паралельних форм роду іменників.
5. Категорія числа, її значення і граматичне вираження.
6. Іменники, що мають тільки форму однини або множини.

Основна література:

1. Доленко М.Т., Дацюк І.І., Кващук А.Г. Сучасна українська мова. – К.: Вища шк., 1987. – С. 135-141.
2. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Ч. I. – К., 1972. – С. 204-220.
3. Загнітко А.П. Функції граматичних форм роду іменників // УМЛШ. – 1990. – № 6. – С. 50-54.
4. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К., 2001. – С. 114-121.
5. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2004. – С. 299-302, 307-310.

Додаткова література:

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. Морфологія. – К., Либідь, 1993. – С. 52-63.
2. Лобода В.В., Скуратівський Л.В. Українська мова в таблицях. – К.: Вища школа, 1993. – С. 50-52.

Виконати вправи:

1. Плющ М.Я., Леута О.І., Гальона Н.П. Сучасна українська літературна мова. Збірник вправ. – К., 1995. – С. 70-72. – Впр. № 192, 194, 196.

Практичні заняття № 12-13

Тема: Іменник (продовження) (4 год.)

План

1. Відмінювання іменників. Поділ іменників на відміни і групи (тверда, м'яка, мішана).
2. Основні значення відмінків. Роль прийменників у вираженні відмінкових значень.
3. Правопис відмінкових закінчень іменників.
4. Невідмінювані іменники і способи вираження їх відмінкових значень.
5. Наголос в іменниках при відмінюванні.
6. Словотвір іменників. Наголос при утворенні іменників.
7. Субстантивація.
8. Повний морфологічний розбір іменників за схемою.

Основна література:

1. Гладіна Г.І., Сеніна В.К. Питання мовленнєвої культури та стилістики. – К.: Факт, 1997. – С. 77-91.
2. Гопштер Є. Флективне вираження кличного відмінка в сучасній українській мові // УМЛШ. – 2003. – № 7. – С. 70-73.
3. Доленко М.Т., Дацюк І.І., Кващук А.Г. Сучасна українська мова. – К.: Вища шк., 1987. – С. 143-164.
4. Плющ М.Я. та ін. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С. 160-176.
5. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К., 2001. – С. 121-134.
6. Юносова Валентина. Варіативні закінчення іменників у „Словарі...” Б. Грінченка і сучасні нормативні процеси // Дивослово. – 2009. – № 11. – С. 39-44.
7. Юносова В. Родовий відмінок однини іменників чоловічого роду II відміни // Дивослово. – 2002. – № 4. – С. 9-12.
8. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2004. – С. 310-335.

Додаткова література:

1. Глазова О.П. Незмінювані іменники... і казка про зрізані гудзики та страхітливого Фантомаса // УМЛШ. – 1992. – № 2. – С. 19-21.
2. Задорожний Василь. Кличний відмінок іменників на **-ець** у сучасній українській мові // Дивослово. – 2005. – № 3. – С. 39-42.
3. Сердуніч Л. Як вивчити відмінки // Дивослово. – 2001. – № 7. – С. 58.

Виконати вправи:

1. Плющ М.Я., Леуга О.І., Гальона Н.П. Сучасна українська літературна мова. Збірник вправ. – К., 1995. – С. 78-79. – Впр. № 216, 217, 218.

Практичне заняття № 14

Тема: Прикметник

План

1. Морфологічні ознаки і синтаксична роль прикметника.
2. Семантичні розряди прикметників.
3. Якісні прикметники, їх ознаки.
4. Ступені порівняння якісних прикметників.
5. Повні і короткі форми якісних прикметників, їх стилістичне використання.
6. Відносні прикметники.
7. Присвійні прикметники.
8. Відмінювання якісних, відносних і присвійних прикметників.
9. Словотворення прикметників.
10. Творення складних прикметників, їх правопис.
11. Наголос у прикметниках.
12. Повний морфологічний розбір прикметника за схемою.

Основна література:

1. Доленко М.Т., Дацюк І.І., Кващук А.Г. Сучасна українська мова. – К.: Вища шк., 1987. – С. 165-182.
2. Задорожний В.Б. Становлення наголосу прикметників із суфіксом **-к-** в українській літературній мові // УМЛШ. – 1990. – № 12. – С. 59-62.
3. Плющ М.Я. та ін. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С. 177-183.
4. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К., 2001. – С. 134-148.
5. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2004. – С. 335-351.

Додаткова література:

1. Безпояско О.К. та ін. Граматика української мови. Морфологія. – К., 1993. – С. 101-126, 137.
2. Грищенко А.П. Прикметник у структурі словосполучення і речення // УМЛШ. – 1986. – №7. – С. 38-45.
3. Лобода В.В. та ін. Українська мова в таблицях. К., 1993. – С.67-72.
4. Павленко Степан. Прикметникові пристрасті // Дивослово. – 1994. – № 12.

Виконати вправи:

1. Плющ М.Я., Леута О.І., Гальона Н.П. Сучасна українська літературна мова. Збірник вправ. – К., 1995. – Впр. № 225, 230.

Практичне заняття № 15

Тема: Числівник

План

1. Значення, морфологічні ознаки і синтаксичні функції числівників.
2. Розряди числівників за значенням. Структурні розряди числівників
3. Граматичні ознаки кількісних і порядкових числівників.
4. Відмінювання числівників.
5. Наголос при відмінюванні числівників.
6. Стилiстичне використання числівників.

Основна література:

1. Доленко М.Т., Дацюк І.І., Кващук А.Г. Сучасна українська мова. – К.: Вища шк., 1987. – С. 183-193.
2. Микитюк О. Числівник // Дивослово. – 2003. – № 3. – С. 27-32.
3. Плющ М.Я. та ін. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С. 236-247.
4. Пономарів О.Д. Стилiстика сучасної української мови. – К.: Либiдь, 1993. – С. 163-164.
5. Райська Л.Г. Кількісно-іменні словосполучення у мові вчителя початкових класів // Вісник ЧДПУ. – Випуск 10. Серія: Педагогічні науки. – Чернігiв, 2002. – С. 70-72.
6. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либiдь, 2004. – С. 351-361.

Додаткова література:

1. Винницький В.М. Наголос у сучасній українській мові. К., 1984. – С. 97-99.
2. Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови. – К.: Вища школа, 1978. – С. 166, 176, 186-187, 198-199.

Виконати вправи:

1. Плющ М.Я., Леуга О.І., Гальона Н.П. Сучасна українська літературна мова. Збірник вправ. – К., 1995. – Впр. № 257, 258, 259, 260.

Практичне заняття № 16

Тема: Займенник

План

1. Співвідношення займенників з іншими частинами мови.
2. Розряди займенників за значенням.
3. Синтаксичні функції, морфологічні особливості і відмінювання різних розрядів займенників.
4. Наголос у займенниках.
5. Прoнoмiналiзацiя.

6. Стилiстичне використання займенникiв.
7. Повний морфологiчний розбiр займенникiв за схемою.

Основна лiтература:

1. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української лiтературної мови. – Ч. I. – К., 1972. – С. 290-307.
2. Плющ М.Я. та iн. Сучасна українська лiтературна мова / За ред. М.Я. Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С. 247-256.
3. Пономарiв О.Д. Стилiстика сучасної української мови. – К.: Либiдь, 1993. – С. 161-163.
4. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К., 2001. – С. 162-169.

Додаткова лiтература:

1. Доленко М.Т., Дацюк I.I., Кващук А.Г. Сучасна українська мова. – К.: Вища шк., 1987. – С. 193-203.
2. Дудко I. Неозначенi займенники // Дивослово. – 2002. – № 5. – С. 16-18.
3. Дудко Iрина. Семантико-граматичнi та функцiональнi особливостi займенникiв (До питання про вивчення) // Дивослово. – 2007. – № 2. – С. 2-5.
4. Гладiна Г.И., Сенiна В.К. Питання мовленнєвої культури та стилiстики. – К., 1997. – С. 144-147.
5. Райська Л. Наголошування займенникiв // г. „Гарт“. – № 29. – 17 липня, 1998. – С. 14.
6. Чак Є. Мовний етикет i ... займенник // Дивослово. – 1997. – № 12. – С. 10-13.
7. Шелехова Г. Вивчення роздiлу „Займенник“ у шостому класi // УМЛШ. – 2002. – № 5. – С. 12-15.

Виконати вправи:

1. Плющ М.Я., Леута О.И., Гальона Н.П. Сучасна українська лiтературна мова. Збiрник вправ. – К., 1995. – С. 106, 108. – Впр. № 279, 287.

САМОСТІЙНА РОБОТА

III семестр

Методичні рекомендації щодо виконання самостійної роботи

На самостійне вивчення з сучасної української мови винесено теми, у науковому висвітленні яких немає різнотлумачень, і опрацювання їх не викликає труднощів, зокрема це такі теми: „Лексика української мови за сферою вживання”, „Українська лексикографія”, „Лексико-граматичні категорії іменника” та ін.

До тем самостійних робіт додаються плани, які містять основні питання для опрацювання, та рекомендована література і завдання для практичної роботи. У деяких практичних завданнях дано зразки їх виконання. На допомогу студентам у методичному посібнику подано також схеми морфемного і морфологічного (за частинами мови) розбору.

Якість виконання самостійної роботи і знання самостійно опрацьованого студентами матеріалу оцінюються під час модульного контролю за критеріями оцінювання, що подані у методичному посібнику.

Самостійна робота № 1

Тема: Лексика української мови за сферою вживання

План

1. Активна та пасивна лексика в сучасній українській мові.
2. Архаїзми, історизми, неологізми. Неологізми мовні та авторські.
3. Стилiстично нейтральна лексика та специфічно-побутова (просторiччя, дiалектизми, кальки, варваризми, вульгаризми, жаргонiзми тощо). Емоційно забарвлена лексика.
4. Виробничо-професійна лексика.
5. Адміністративно-ділова лексика.
6. Стилiстичне використання рiзних груп лексики в мові художньої літератури.

Завдання для практичної роботи

Виписати із творів Павла Тичини слова, які розподілити за сферою вживання (загальноновживані, професійні, просторіччя, діалектизми...).

Література

1. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Частина I. – К., 1972. – С. 40-60.
2. Сучасна українська літературна мова / За редакцією М.Я. Плющ. – К.: Вища школа, 1994. – С. 124-163.

3. Сучасна українська мова / За редакцією О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 2001. – С. 56-63.
4. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2004. – С. 192-210.

Самостійна робота № 2

Тема: Українська лексикографія

План

1. Енциклопедичні та філологічні словники.
2. Тлумачні і перекладні словники української мови.
3. Інші словники (діалектні, історичні, етимологічні, етнологічні, термінологічні, орфографічні; словники наголосів, іншомовних слів, синонімів, антонімів тощо).
4. Короткі відомості з історії української лексикографії.

Форма контролю: конспект, реферат.

Література

1. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Частина І. – К.: Вища школа, 1972. – С. 88-91.
2. Сучасна українська літературна мова / За редакцією М.Я. Плющ. – К., 1994. – С. 137-140.
3. Сучасна українська мова / За редакцією О.Д. Пономаріва. – К., 2001. – С. 90-102.
4. Філімонова Т. „Лексікон славенороскій” Памво Беринди // Укр. мова та літ. в школі. – 2002. – № 7. – С. 47-48.
5. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2004. – С. 257-272.

Самостійна робота № 3

Тема: Словотвір. Морфеміка

План

1. Словотвір як розділ мовознавчої науки, що вивчає способи і засоби творення слів.
2. Словотворчі засоби. Поняття про похідну, непохідну і твірну основи.
3. Способи словотворення в українській мові.

Література

1. Доленко М.Т., Дацюк І.І, Кващук А.Г. Сучасна українська літературна мова. – К., 1987. – С. 116-125.
2. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Ч. 1. – К., 1972. – С. 189-200.
3. Кващук А. Будова слова в українській мові (у запитаннях і відповідях) // Українська мова і література в школі. – 2004. – № 4. – С. 65-68.

4. Плющ М.Я. Словотворення та вивчення його в школі. – К., 1985.
5. Плющ М.Я. та ін. Сучасна українська літературна мова. – К., 1994. С. 150-188.
6. Сучасна українська літературна мова / За ред. І.К. Білодіда. – К., 1973.
7. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2004. – С. 275-284.

Виконати практичні завдання:

1. Визначити твірну основу наведених нижче слів:
  - а) водяний, підводний, водянистий, вода, водянка, надводний, водоподіл, водичка, водорозділ;
  - б) садівник, садочок, садівництво, садовод, сад, садити, пересадка, пересаджений.
2. Зробити морфологічний (за будовою) аналіз підкреслених слів:

Але він (Остап) того не помічав, як не помічав великої літньої ночі, що розляглась по безкраїх просторах, таких світлих, зелених, запахних (М. Коцюбинський).

Самостійна робота № 4

Тема: Іменник. Лексико-граматичні категорії іменника

План

1. Іменник. Значення іменника, його основні морфологічні ознаки і синтаксичні функції.
2. Лексико-граматичні категорії іменника. Іменники власні та загальні.
3. Категорія істот і неістот.
4. Іменники з конкретним і абстрактним значенням.
5. Збірні іменники.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. – К., 1993. – С. 10-19.
2. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Радянська школа, 1982. – С. 45-55.
3. Доленко М.Т., Дацюк І.І., Квашук А.Г. Сучасна українська літературна мова. – К., 1987. – С. 137-138.
4. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Ч. 1. – К., 1972. – С. 204-213.
5. Плющ М.Я. та ін. Сучасна українська літературна мова. – К., 1994. – С. 194-200.
6. Сучасна українська літературна мова / За ред. І.К. Білодіда. – К., 1973.
7. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2004. – С. 299-302.

Виконати практичні завдання:

1. а) від іменників чоловічого роду утворіть, де це можливо, співвідносні іменники жіночого роду: *студент, піаніст, касир, мінер, солдат*,

танкіст, поет, каменяр, скляр, бондар, біолог, штангіст, скрипаль, мовознавець, аспірант, інженер, кравець, машиніст;

- б) від поданих слів утворіть іменники чоловічого і жіночого роду, що позначають назви осіб за місцем проживання: *Київ, Львів, Івано-Франківськ, Дарниця, Біла Церква, Литва, Переяслав, Піски, Крим, Урал;*
- в) зі словами *історик, завуч, декан* складіть речення так, щоб в одному випадку вони називали осіб чоловічої статі, а в іншому – жіночої.
2. Виконання практичних вправ 205, 208, 209, 216, 217 (Плющ М.Я. та інші. Сучасна українська літературна мова: Збірник вправ. – К.: Вища школа, 1995).

Самостійна робота № 5

Тема: Словотвір іменників

План

- Суфіксальний спосіб творення іменників:
  - суфікси для утворення іменників з новим значенням;
  - суфікси, що утворюють іменники з новим відтінком у значенні;
- Префіксальний спосіб творення іменників.
- Безафіксний спосіб творення іменників.
- Складні іменники.

Виконати практичні завдання:

1. Складіть речення, щоб подані іменники були вжиті в непрямих відмінках.

Варіант 1. Чилі, лібрето, Марія Неділько, ХТЗ.

Варіант 2. Капрі, рагу, Софія Бойко, АТС.

Варіант 3. ГЕС, турне, Віра Сніжко, Конго.

Варіант 4. Галина Симоненко, бюро, МХАТ, Сочі.

2. Утворіть іменники на означення осіб чоловічої і жіночої статі.

Варіант 1. Львів, Тернопіль, Греція, Алтай, Рига.

Варіант 2. Латвія, Німеччина, Крим, Тула, Калуга.

Варіант 3. Китай, Угорщина, Харків, Італія, Азія.

Варіант 4. Сибір, Африка, Болгарія, Туреччина, Полтава.

3. Зробіть морфологічний розбір іменників за схемою у таких реченнях.

Варіант 1. Тебе я не забуду, моєї юні радісна зоря! (В. Сосюра).

Варіант 2. Професія учителя – найблагородніша серед усіх інших... (Ю. Збанацький).

Варіант 3. Я не складу безчинно рук на грудях спорожнілих... (М. Рильський).

Варіант 4. У нас нема зерна неправди за собою (Т. Шевченко).

Основна література

1. Доленко М.Т., Дацюк І.І, Кващук А.Г. Сучасна українська літературна мова. – К., 1987. – С. 156-162.
2. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Ч. 1. – К., 1972. – С. 238-250.
3. Сучасна українська літературна мова / За редакцією М.Я. Плющ. – К., 1994. – С. 160-177.

Додаткова література

1. Головашук С.І. Словник-довідник з правопису та слововживання. – К., 1989.
2. Загнітко А.П. Функції граматичних форм роду іменників // Українська мова і література в школі. – 1990. – № 6. – С. 50-54.

Самостійна робота № 6

Тема: Словотвір прикметників

План

1. Творення якісних прикметників з новим відтінком у значенні.
2. Творення якісних прикметників від іменників та дієслів.
3. Творення відносних прикметників.
4. Творення присвійних прикметників.
5. Префіксальний спосіб творення прикметників.
6. Складні прикметники.

Виконати практичні завдання:

1. Від поданих іменників утворіть і запишіть присвійні прикметники жіночого роду. Підкресліть словотворчі афікси.

Варіант 1. Гриць, Ольга, лікар, Дорош, школяр.

Варіант 2. Бригадир, Івась, дочка, сторож, Лазар.

Варіант 3. Ігор, товариш, Олексій, внучка, Тиміш.

Варіант 4. Комісар, Василь, Софійка, тітка, ткач.

2. Зробіть морфологічний і словотворчий розбір прикметників у таких реченнях.

Варіант 1. Ти, земле наша, рідная, святая! Ти, Батьківщино, любя, золотая! (П. Тичина).

Варіант 2. Як ішла додому в житньому вінку, радо всі вітали дівчину швидку (П. Воронько).

Варіант 3. Надійшла весна прекрасна, многоцвітна, тепла, ясна (І. Франко).

Варіант 4. Все це було таке чуже та байдуже до Соломіїного горя, ще байдужіше, ніж плавні (М. Коцюбинський).

3. Провідмініайте прикметники разом з іменниками в однині і множині.

Варіант 1. Короткошия тварина, справжній поет, велична постать.

Варіант 2. Довговія дівчина, гаряча каша, сестрин чоловік.

Варіант 3. Короткошійий звір, Василів товариш, безкрайній степ.

Варіант 4. Яснолиций місяць, дружня порада, вища вежа.

Основна література

1. Доленко М.Т., Дацюк І.І, Кващук А.Г. Сучасна українська літературна мова. – К., 1987. – С. 177-181.
2. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Ч. 1. – К., 1972. – С. 266-276.
3. Сучасна українська літературна мова / За редакцією М.Я. Плющ. – К.: Вища школа, 1994. – С. 177-184.

Додаткова література

1. Асіїв Л.В. До вивчення морфологічних явищ у системі формотворення прикметників // Мовознавство. – 1995. – № 6.
2. Плющ М.Я. Вивчення морфології в 5-6 класах. – К., 1988.

Самостійна робота № 7

Тема: Займенник

План

1. Розряди займенників за значенням.
2. Граматичні ознаки окремих розрядів займенників.
3. Стилiстичні особливості займенників.
4. Наголошування займенників.

Література

1. Гладіна Г.І., Сеніна В.К. Питання мовленнєвої культури та стилістики. – К.: Факт, 1997. – С. 144-147.
2. Доленко М.Т., Дацюк І.І, Кващук А.Г. Сучасна українська літературна мова. – К., 1987. – С. 193-203.
3. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Ч. 1. – К., 1972. – С. 290-307.
4. Шевчук О.С. Стилiстичні властивості займенників // Українська мова і література в школі. – 1979. – № 4.

Виконати практичні завдання:

1. Встановіть, у якій ролі виступають виділені займенники, а також, яке почуттєве забарвлення (сумнів, непевність, ніжність, жалощі, зневагу та ін.) вони виражають, виступаючи як засіб інтимізації.

1. Може, мамо, так, а, може, й ні. Хто **його** зна, як **воно** буде (І. Н.-Лев.).
2. Та **воно** береженого й Бог береже (О. В.).
3. А як **його** розбагатієш, коли землі кіт наплакав (Г. Тют).
4. Щоб **мені** горбань був зараз же! (Г. Тют)

5. **Ми** не заперечуємо, що формування цілісного значення багатьох фразеологізмів зумовлюється метафоричністю (3 підр). 6. Була це звичайнісінька **собі** хата під соломою, тільки більша, просторіша за інші, хата, ну така завбільшки, як шинок (О.Іван). 7. Триумфальні арки виростили назустріч полкам наче **самі собою** (О. Гонч.). 8. Ах, як стогнали **ми**, як **кожен** з нас! (О.Олесь). 9. Він пригадував байдужі обличчя своїх колег, асистентів, замкнутих у музей давнини, наче їхнє внутрішнє "**Я**" було прип'яте до потойбічного світу (О.Досвіт). 10. **Мій** квитки на вечірній сеанс узяв, і я не насмілилася відмовитись. 11. А серед саду, в вишняку густому, де розлилися морем солов'ї, два голоси шепочуться: **її**, звичайно, і **його** (М. Рил.).

2. Визначте, якою частиною мови є підкреслені слова. Як таке явище називається?

1. Одна гора високая, а другая низька; одна мила далекая, а другая близька (Н.тв.). 2. Ой одна я, одна, як билиночка в полі... (Т.Ш.). 3. Один ще змалку вдатний Шпак у Щиглика співає навчився (Л.Гл.). 4. Вибирай жінку на цілий вік (Н.тв.). 5. Ні один полк світу не втримався б на цій проклятій дамбі (О.Гонч.). 6. Мене мій батько про поезію спитав: „Ну що воно, скажи мені, за штука?” Хотів сказати: „То штука не проста”. 7. Що ти за один? – питаю закостенілого товариша (І.Фр.). 8. „Хто там стукає?” – „Своїх не впізнає?”

3. Відредагувати поданий текст, де допущені стилістичні помилки, пов'язані з невдалим або неправильним вживанням займенників.

Богдан Хмельницький

Недалеко від міста Чигирин над річкою Тясмином, під великим лісом притулився хутір Суботів Богдана Хмельницького, який належав його батькові. Він поставив двір міцний, завів господарство, жив заможнo, в достатку. З дітей тільки один син Богдан Зиновій виріс, а тому він дуже любив його. Меткий хлопець удався, скорий, сильний, як вогонь, який був сміливий і нічого не боявся. Та й місце і час був такий, що не виростили тоді люди інші, тільки хоробрі та завзяті.

Отак виростав юнак Богданко серед такого життя бурхливого, небезпечного, але якого не хотів батько залишати без науки. Підучивши дома, послав у Галичину.

Там учився він найбільше латини, бо її найбільше використовували в діловодстві по судах, по урядах.

Він учився добре, набирався науки, але Богдана тягло на Дніпро, в безкраї степи, де козаки переганяють вітер на бистрих конях.

Вступив Богдан до козацького війська, ходив з козаками не раз на море, на турецькі міста, уганяв за татарськими наїздами по степах, і вони дуже любили його. Два роки перебував у турецькій неволі, поки виміняли його на турецьких невільників після перемоги під Хотинoм, коли старий гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний наловив багато турків (із переказу учня).

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

з курсу „Сучасна українська мова з практикумом” для студентів II курсу факультету початкового навчання

1. Предмет і завдання лексикології. Словникове багатство української мови.
2. Слово і поняття. Значення слова як лексичної одиниці. Повнозначні і неповнозначні слова. Багатозначні слова. Фразеологічно пов'язані і синтаксично зумовлені значення слів.
3. Пряме і переносне значення слів. Метафора, метонімія, синекдоха.
4. Омоніми. Розмежування омонімії і багатозначності. Шляхи виникнення омонімів.
5. Види омонімів. Стилістична роль омонімів. Пароніми, їх різновиди.
6. Синоніми. Типи синонімів. Синонімічний ряд.
7. Синонімія і багатозначність. Шляхи виникнення синонімів. Стилістична роль синонімів.
8. Антоніми. Типи антонімів. Антоніми і багатозначність слова. Стилістична роль антонімів.
9. Лексика української мови з погляду її походження і розвитку. Загальнослов'янські, спільні східнослов'янські і власне українські слова. Найважливіші фонетичні і словотворчі ознаки українських слів.
10. Іншомовні слова і шляхи їх проникнення в українську мову. Старослов'янськи в українській мові, їх ознаки.
11. Засвоєння із старогрецької та латинської мов в українській лексиці. Тюркізми.
12. Засвоєння з французької, німецької, англійської, італійської та інших мов.
13. Запозичення з російської, білоруської та інших слов'янських мов Українська лексика як джерело для збагачення інших мов. Лексичні кальки.
14. Фонетичне і морфологічне освоєння іншомовних слів.
15. Активна і пасивна лексика. Застарілі слова: історизми й архаїзми. Неологізми. Стилістичні функції архаїзмів і неологізмів.
16. Стилістична диференціація української лексики. Загальноновживана, специфічно-побутова, емоційно забарвлена лексика.
17. Соціально-політична, науково-термінологічна, виробничо-професійна, адміністративно-ділова лексика.
18. Просторічні слова. Жаргонізми й арготизми у складі української лексики. Стилістичне використання різних груп лексики в мові художньої літератури.
19. Поняття про фразеологію і фразеологічні звороти. Фразеологізм і слово. Типи фразеологічних одиниць.

20. Джерела фразеології української літературної мови.
21. Стилїстичне використання фразеологічних зворотів. Українсько-російські фразеологічні паралелі.
22. Українська лексикографія. Типи словників.
23. Короткі відомості з історії української лексикографії. Значення „Словаря української мови” Б.Грінченка в історії розвитку української лексикографії. Характеристика найважливіших зібрань лексичного матеріалу української мови.
24. Словотвір як розділ мовознавчої науки. Зв'язок словотвору з лексичною і граматичною системою мови.
25. Структурні ознаки слів в українській мові.
26. Словотворчі засоби.
27. Поняття про похідну, непохідну і твірну основи.
28. Способи словотворення в українській мові.
29. Морфологічні способи словотворення: афіксація, безафіксний спосіб, основоскладання, абревіація.
30. Продуктивні і малопродуктивні моделі морфологічного словотворення.
31. Особливості неморфологічного словотворення, його поширення в сучасній українській мові.
32. Морфемний і словотвірний аналіз слів.
33. Граматика як наука. Особливості граматичної абстракції.
34. Розділи граматики, їх структурні компоненти.
35. Граматичні значення слів. Способи та мовні засоби вираження граматичних значень в українській мові.
36. Граматична форма слова і граматична категорія.
37. Предмет і завдання морфології.
38. Морфологічна будова слова.
39. Поняття про морфему і основні типи морфем: кореневі і афіксальні морфемі, морфемі з вільним і зв'язаним значенням, омонімічні і синонімічні, позитивні і негативні (нульові) морфемі-флексії.
40. Поняття про словозміну, формотворення, їх спільні і відмінні ознаки.
41. Зміни в морфологічній будові слова (опрощення і перерозклад).
42. Загальна характеристика частин мови, принципи їх виділення.
43. Перехід слів з однієї частини мови в іншу.
44. Значення іменника, його морфологічні ознаки і синтаксичні функції.
45. Лексико-граматичні категорії іменника.
46. Іменники загальні і власні, категорія істот і неістот.
47. Іменники з конкретним і абстрактним значенням, збірні іменники.
48. Граматична категорія роду іменників і засоби її вираження. Стилїстичне вживання паралельних форм роду іменників.
49. Категорія числа, її значення і граматичне вираження. Іменники, що вживаються у формах однини і множини.
50. Іменники, що мають тільки одну форму однини або множини.

51. Залишки форм двоїни в сучасній українській мові. Стилiстичне вживання паралельних форм числа iменника.
52. Вiдмiнювання iменників.
53. Подiл iменників на вiдмiни. Подiл iменників I та II вiдмiн на групи.
54. Особливостi вiдмiнювання iменників III та IV вiдмiн.
55. Правопис вiдмiнкових закiнчень iменників.
56. Невiдмiнюванi iменники i способи вираження їх граматичних значень.
57. Вiдмiнювання iменників, що мають тiльки форму множини.
58. Вiдмiнювання iменників прикметникової форми.
59. Вiдмiнюванi i неvиdмiнюванi складноскороченi назви i абрeвiатури.
60. Основнi значення вiдмiнкiв. Роль прийменникiв у вираженнi вiдмiнкових значень.
61. Стилiстичне вживання синонiмiчних форм вiдмiнкових конструкцiй iменника.
62. Наголос в iменниках при вiдмiнюваннi.
63. Словотвiр iменникiв. Продуктивнi способи творення iменникiв.
64. Субстантивацiя.
65. Наголос при твореннi iменникiв.
66. Значення прикметника, його морфологiчнi ознаки i синтаксичнi функцiї.
67. Семантичнi розряди прикметникiв.
68. Якiснi прикметники, їх ознаки. Ступенi порiвняння якiсних прикметникiв.
69. Повнi i короткi форми якiсних прикметникiв.
70. Вiдноснi прикметники.
71. Присвiйнi прикметники.
72. Вiдмiнювання прикметникiв.
73. Наголос при вiдмiнюваннi прикметникiв.
74. Творення прикметникiв.
75. Наголос прикметникiв. Перехiд дiеприкметникiв у прикметники.
76. Значення, морфологiчнi ознаки i синтаксичнi функцiї числiвникiв.
77. Розряди числiвникiв за значенням. Структурнi розряди числiвникiв.
78. Граматичнi ознаки кiлькiсних i порядкових числiвникiв.
79. Вiдмiнювання числiвникiв. Наголос при вiдмiнюваннi числiвникiв.
80. Стилiстичне використання числiвникiв.
81. Семантична, морфологiчна та синтаксична своерiднiсть займенника.
82. Спiввiдноснiсть займенникiв з iншими частинами мови.
83. Розряди займенникiв за значенням.
84. Синтаксичнi функцiї, морфологiчнi особливостi i вiдмiнювання рiзних розрядiв займенникiв.
85. Наголос у займенниках.
86. Пронiмiналiзацiя.
87. Стилiстичне використання займенникiв.

Лекція 1

Тема: Дієслово

План

1. Значення дієслова, його морфологічні ознаки.
2. Дієвідмінювані, відмінювані і незмінні форми дієслова.
3. Неозначена форма дієслова (інфінітив) як початкова форма дієслова.
4. Дві основи дієслова, їх роль в утворенні дієслівних форм.
5. Синтаксична роль дієслівних форм.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. – К., 1993. – С. 157-168.
2. Грищенко А.П., Мацько Л.І., Плющ М.Я. та інші. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища школа, 2002. – С. 360-364.
3. Доленко М.Т., Дацюк І.І., Кващук А.Г. Сучасна українська літературна мова. – К., 1987. – С. 204-205.
4. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Ч. 1. – К., 1972. – С. 320-323, 338-339.
5. Плющ М.Я. Вивчення морфології в 5-6 класах. – К., 1988.
6. Плющ М.Я. та ін. Сучасна українська літературна мова. – К., 1994. – С. 258-262.
7. Сучасна українська літературна мова / За ред. І.К. Білодіда. – К., 1973.
8. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2004. – С. 369-371, 376-378.

Лекція 2

Тема: Дієслово

План

1. Категорія виду.
2. Дієслова доконаного і недоконаного виду.
3. Дієслова, що мають значення тільки одного виду.
4. Способи творення видових пар дієслів.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. – К., 1993. – С. 191-201.
2. Грищенко А.П., Мацько Л.І., Плющ М.Я. та інші. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища школа, 2002. – С. 364-370.

3. Доленко М.Т., Дацюк І.І, Кващук А.Г. Сучасна українська літературна мова. – К., 1987. – С. 206-207.
4. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Ч. 1. – К., 1972. – С. 323-328.
5. Плющ М.Я. Вивчення морфології в 5-6 класах. – К., 1988.
6. Плющ М.Я. та ін. Сучасна українська літературна мова. – К., 1994. – С. 262-266.
7. Сучасна українська літературна мова / За ред. І.К. Білодіда. – К., 1973.
8. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 2001. – С. 171-173.

Лекція 3

Тема: Дієслово

План

1. Дієслова активного, пасивного стану.
2. Дієслова середньо-зворотного стану.
3. Зв'язок категорії стану з перехідністю і неперехідністю дієслів.
4. Категорія особи. Значення форм першої, другої і третьої особи, їх морфологічне вираження.
5. Безособові дієслова.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. – К., 1993. – С. 215-219, 236-242.
2. Грищенко А.П., Мацько Л.І., Плющ М.Я. та інші. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища школа, 2002. – С. 371-373, 383-387.
3. Доленко М.Т., Дацюк І.І, Кващук А.Г. Сучасна українська літературна мова. – К., 1987. – С. 207-210.
4. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Ч. 1. – К., 1972. – С. 328-338.
5. Плющ М.Я. та ін. Сучасна українська літературна мова. – К., 1994. – С. 266-277.
6. Сучасна українська літературна мова / За ред. І.К. Білодіда. – К., 1973.

Лекція 4

Тема: Дієслово

План

1. Категорія часу дієслова.
2. Значення теперішнього, минулого і майбутнього часу. Зв'язок категорії часу з категоріями способу і виду.
3. Явища дієслівної синоніміки серед часових форм.

- Дієвідмінювання. Особові форми I, II дієвідмін теперішнього і майбутнього часу.
- Особові форми наказового способу.
- Морфологічний склад і творення дієслів.

Література

- Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. – К., 1993. – С. 168-191.
- Грищенко А.П., Мацько Л.І., Плющ М.Я. та інші. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища школа, 2002. – С. 377-386.
- Доленко М.Т., Дацюк І.І., Кващук А.Г. Сучасна українська літературна мова. – К., 1987. – С. 210-223.
- Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Ч. 1. – К., 1972. – С. 339-362.
- Плющ М.Я. Вивчення морфології в 5-6 класах. – К., 1988.
- Плющ М.Я. та ін. Сучасна українська літературна мова. – К., 1994. – С. 273-283.
- Сучасна українська літературна мова / За ред. І.К. Білодіда. – К., 1973.

Лекція 5

Тема: Дієприкметник. Дієприслівник (3 год.)

План

- Дієприкметник як дієслівна форма.
- Активні дієприкметники теперішнього і минулого часу, особливості їх творення і вживання.
- Пасивні дієприкметники, їх творення і вживання.
- Безособова форма на *-но*, *-то*.
- Дієприслівник як дієслівна форма, її значення та формальні ознаки. Дієслівні та прислівникові ознаки дієприслівників.
- Дієприслівники недоконаного виду (теперішнього часу) і доконаного виду (минулого часу), їх творення і вживання.

Література

- Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. – К., 1993. – С. 175-178.
- Грищенко А.П., Мацько Л.І., Плющ М.Я. та інші. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища школа, 2002. – С. 391-399.
- Доленко М.Т., Дацюк І.І., Кващук А.Г. Сучасна українська літературна мова. – К., 1987. – С. 223-227.
- Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Ч. 1. – К., 1972. – С. 364-370.
- Плющ М.Я. Вивчення морфології в 5-6 класах. – К., 1988.
- Плющ М.Я. та ін. Сучасна українська літературна мова. – К., 1994. – С. 283-288.

7. Сучасна українська літературна мова / За ред. І.К. Білодіда. – К., 1973.
8. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2004. – С. 396-405.

Лекція 6

Тема: Прислівник

План

1. Значення, морфологічні ознаки і синтаксичні функції прислівників.
2. Розряди прислівників за значенням:
  - а) означальні;
  - б) обставинні.
3. Ступені порівняння прислівників.
4. Перехід прислівників у службові слова.
5. Наголос у прислівниках.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. – К., 1993. – С. 243-251.
2. Грищенко А.П., Мацько Л.І., Плющ М.Я. та інші. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища школа, 2002. – С. 399-407.
3. Доленко М.Т., Дацюк І.І, Кващук А.Г. Сучасна українська літературна мова. – К., 1987. – С. 228-234.
4. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Ч. 1. – К., 1972. – С. 307-317.
5. Плющ М.Я. Вивчення морфології в 5-6 класах. – К., 1988.
6. Плющ М.Я. та ін. Сучасна українська літературна мова. – К., 1994. – С. 288-291.
7. Сучасна українська літературна мова / За ред. І.К. Білодіда. – К., 1973.
8. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2004. – С. 405-418.

Лекція 7

Тема: Прислівник. Категорія стану

План

1. Творення прислівників.
2. Правопис прислівників.
3. Слова категорії стану.
4. Розряди слів категорії стану за значенням.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. – К., 1993. – С. 243-251.

2. Горпинич В.О. Морфологія української мови: Підручник. – К.: Академія, 2004. – С. 227-247.
3. Грищенко А.П., Мацько Л.І., Плющ М.Я. та інші. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища школа, 2002. – С. 405-406.
4. Доленко М.Т., Дацюк І.І, Кващук А.Г. Сучасна українська літературна мова. – К., 1987. – С. 231-237.
5. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Ч. 1. – К., 1972. – С. 311-320.
6. Плющ М.Я. Вивчення морфології в 5-6 класах. – К., 1988.
7. Плющ М.Я. та ін. Сучасна українська літературна мова. – К., 1994. – С. 288-291.
8. Сучасна українська літературна мова / За ред. І.К. Білодіда. – К., 1973.
9. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2004. – С. 405-418.

Лекція 8

Тема: Службові слова. Прийменник. Сполучник

План

1. Особливості службових слів.
2. Прийменник як службова частина мови. Класифікація прийменників.
3. Особливості вживання прийменників в українській мові (*по, при* та ін.)
4. Сполучник. Морфологічний склад сполучників.
5. Сполучники сурядності і підрядності.
6. Сполучні слова.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови: Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С. 274-308.
2. Горпинич В.О. Морфологія української мови: Підручник. – К.: Академія, 2004. – С. 251-286.
3. Доленко М.Т., Дацюк І.І, Кващук А.Г. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища школа, 1987. – С. 237-241.
4. Пономарів О.Д., Різун В.В., Шевченко Л.Ю. та ін. Сучасна українська мова. – К., 1991. – С. 279-300.
5. Пономарів Олександр. Культура слова: Мовностилістичні поради. – К.: Либідь, 1999. – С. 176-181.
6. Слинько І.І. Сполучник чи сполучне слово? // Укр. мова і л-ра в шк. – 1987. – № 4. – С. 31-36.
7. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища школа, 2002. – С. 407-424.
8. Сучасна українська літературна мова / За редакцією М.Я. Плющ. – К.: Вища школа, 1994. – С. 291-299.
9. Сучасна українська мова / За редакцією О.Д. Пономарева. – К., 2001. – С. 200-213.
10. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2004. – С. 419-432.

Лекція 9

**Тема: Частки. Зв'язки. Модальні слова. Вигуки.
Звуконаслідувальні слова (3 год.)**

План

1. Значення і функції часток.
2. Класифікація часток.
3. Правопис часток.
4. Зв'язка, її функція.
5. Модальні слова, їх синтаксична роль.
6. Розряди модальних слів за значенням.
7. Вигук як частина мови.
8. Класифікація вигуків.
9. Звуконаслідувальні слова.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови: Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С. 308-328.
2. Гальона Н.П. Функції модальних часток // УМЛШ. – 1990. – № 11. – С. 23-27.
3. Горпинич В.О. Морфологія української мови: Підручник. – К.: Академія, 2004. – С. 286-310.
4. Доленко М.Т., Дацюк І.І, Кващук А.Г. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища школа, 1987. – С. 242-247.
5. Пономарів О.Д., Різун В.В., Шевченко Л.Ю. та ін. Сучасна українська мова. – К.: Либідь, 1991. – С. 300-306.
6. Симонова К.С. Модальне слово чи модальна частка? // УМЛШ. – 1989. – № 10. – С. 56-61.
7. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища школа, 2002. – С. 424-433.
8. Сучасна українська літературна мова / За редакцією М.Я. Плющ. – К.: Вища школа, 1994. – С. 299-303.
9. Сучасна українська мова / За редакцією О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 2001. – С. 213-218.
10. Український правопис. – К.: Наук. думка, 1993. – С. 42-45.
11. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2004. – С. 432-439.

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

IV семестр

Практичне заняття № 1

Тема: Дієслово

План

1. Дієвідмінювані, відмінювані, незмінні форми дієслова.
2. Інфінітив як початкова форма дієслова.
3. Дві основи дієслова, їх роль в утворенні дієслівних форм.
4. Синтаксична роль дієслівних форм.
5. Категорія виду дієслова. Способи творення видових форм дієслова.
6. Дієслова, що мають значення тільки одного виду.
7. Дієслова, які набувають значення обох видів.
8. Дієслова активного, пасивного і середньо-зворотного станів.
9. Зв'язок категорії стану із перехідністю і неперехідністю дієслів.

Основна література

1. Доленко М.Т., Дацюк І.І., Кващук А.Г. Сучасна українська мова. – К.: Вища шк., 1987. – С. 204-209.
2. Плющ М.Я. та ін. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С. 258-272.
3. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К., 2001. – С. 169-177.
4. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2004. – С. 369-378.

Додаткова література:

1. Волох О.Т. та ін. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1989. – С. 194-197.
2. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Ч. I. – К., 1972. – С. 323-334.

Виконати вправи:

1. Плющ М.Я., Леута О.І., Гальона Н.П. Сучасна українська літературна мова. Збірник вправ. – К., 1995. – Впр. № 288, 289, 296.

Практичне заняття № 2

Тема: Дієслово (продовження)

План

1. Категорія особи дієслова.
2. Безособові дієслова.
3. Основні значення дійсного, умовного і наказового способів дієслова.

4. Часи дієслів. Явища дієслівної синоніміки часових форм.
5. Дієвідмінювання.
6. Повний морфологічний розбір дієслова.

Основна література

1. Безпояско О.К. та ін. Граматика української мови. Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С. 168-173.
2. Доленко М.Т., Дацюк І.І., Кващук А.Г. Сучасна українська мова. – К.: Вища шк., 1987. – С. 209-219.
3. Плющ М.Я. та ін. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С. 273-283.
4. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К., 2001. – С. 177-188.
5. Юшук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2004. – С. 379-395.

Додаткова література:

1. Гут Наталія. Дієслова говоріння в авторських ремарках роману Григорія Тютюнника „Вир” // Дивослово. – 2007. – № 6. – С. 39-41.
2. Кващук Анатолій, Гонтар Тетяна. Учням – про дієслово (Запитання, завдання і відповіді) // Дивослово. – 2007. – № 4. – С. 17-18.
3. Передрій Ганна. Вивчення форм особового дієслова в 7 класі // Дивослово. – № 7-8. – 2009. – С. 37-40.
4. Тюріна Тетяна. Узагальнення й систематизація вивченого про дієслово (7 клас) // Дивослово. – 2008. – № 12. – С. 15-16.

Виконати вправи:

1. Плющ М.Я., Леута О.І., Гальона Н.П. Сучасна українська літературна мова. Збірник вправ. – К., 1995. – С. 60-62. – Впр. № 305, 310, 311.

Практичне заняття № 3

Тема: Дієприкметник

План

1. Дієслівні і прикметникові ознаки дієприкметників.
2. Активні дієприкметники теперішнього і минулого часу.
3. Творення і вживання пасивних дієприкметників.
4. Відмінювання дієприкметників.
5. Перехід дієприкметників у прикметники та іменники.
6. Наголос у дієприкметниках.
7. Безособові форми на *-но*, *-то*, їх походження та вживання.
8. Правопис дієприкметників.
9. Повний морфологічний розбір дієприкметника.

Основна література:

1. Доленко М.Т., Дацюк І.І., Кващук А.Г. Сучасна українська мова. – К.: Вища шк., 1987. – С. 225-226.
2. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Ч. I. – К., 1972. – С. 367-368.
3. Плющ М.Я. та ін. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С. 283-286.
4. Сікорська Зінаїда. Дієприкметникові одиниці як вада тексту // Дивослово. – 2009. – № 11. – С. 35-38.
5. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К., 2001. – С. 188-191.
6. Український правопис // АН України, Ін-т мовознавства, Ін-т української мови. – 4 видання. – К., Наукова думка, 1993. – С. 42-44, 96-97.
7. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2004. – С. 396-401.

Додаткова література:

1. Обийкіна С. Вивчення теми „Дієприкметник” у філологічних класах ліцею // Дивослово, 2000. – № 6. – С. 22-24.

Виконати вправи:

1. Плющ М.Я., Леуга О.І., Гальона Н.П. Сучасна українська літературна мова. Збірник вправ. – К., 1995. – С. 125-127. – Впр. № 325, 327, 331.

Практичне заняття № 4

Тема: Дієприслівник

План

1. Дієприслівник як дієслівна форма. Дієслівні та прислівникові ознаки дієприслівників.
2. Дієприслівники недоконаного виду (теперішнього часу) і доконаного виду (минулого часу), їх творення і вживання.
3. Перехід дієприслівників у прислівники.
4. Наголос у дієприслівниках.
5. Правопис дієприслівників.
6. Повний морфологічний аналіз дієслівних форм.

Основна література:

1. Волох О.Т. та ін. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1989. – С. 214-217.
2. Доленко М.Т., Дацюк І.І., Кващук А.Г. Сучасна українська мова. – К.: Вища шк., 1987. – С. 226-227.
3. Плющ М.Я. та ін. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С. 287-288.
4. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К., 2001. – С. 191-194.
5. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2004. – С. 402-405.

Додаткова література:

1. Передрій Ганна. Дієприслівник // Дивослово. – 1994. – № 12.
2. Пономарів О.Д. та ін. Сучасна українська мова. – К.: Либідь, 1991. – С. 267-270.

Виконати вправи:

1. Плющ М.Я., Леута О.І., Гальона Н.П. Сучасна українська літературна мова. Збірник вправ. – К., 1995. – Впр. № 342, 343.

Практичне заняття № 5

Тема: Прислівник. Слова категорії стану

План

1. Значення, морфологічні ознаки і синтаксичні функції прислівників.
2. Структурно-семантичні розряди прислівників.
3. Творення прислівників.
4. Перехід прислівників у службові слова.
5. Наголос у прислівниках.
6. Правопис прислівників.
7. Слова категорії стану.
8. Повний морфологічний розбір прислівників та слів категорії стану.

Основна література:

1. Безпояско О.К. та ін. Граматика української мови. Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С. 243-244.
2. Горпинич В.О. Морфологія української мови: Підручник. – К.: Академія, 2004. – С. 227-240.
3. Доленко М.Т., Дацюк І.І., Кващук А.Г. Сучасна українська мова. – К.: Вища шк., 1987. – С. 228-234, 236-237.
4. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Ч. I. – К., 1972. – С. 315-320.
5. Плющ М.Я. та ін. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С. 288-291.
6. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К., 2001. – С. 194-200.
7. Український правопис. – К.: Наукова думка, 1993. – С. 37-40.
8. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2004. – С. 405-418.

Додаткова література:

1. Криворучко О. Пограємось у прислівники // Дивослово. – 1995. – № 4.
2. Сучасна українська літературна мова: Підручник / А.П. Грищенко, Л.І. Мацько, М.Я. Плющ та ін.; За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 2002. – С. 399-407.

Виконати вправи:

1. Плющ М.Я., Леута О.І., Гальона Н.П. Сучасна українська літературна мова. Збірник вправ. – К., 1995. – С. 133-135. – Впр. № 346, 347, 351.

Практичне заняття № 6

Тема: Службові слова: прийменник, сполучник

План

1. Особливості службових слів.
2. Прийменник як службова частина мови. Основні смислові відтінки, які вносять прийменники у сполученні з відмінковою формою.
3. Поділ прийменників на групи за походженням.
4. Морфологічний склад прийменників. Правопис прийменників.
5. Сполучник як службова частина мови.
6. Морфологічний склад сполучників.
7. Сполучники сурядності і підрядності.
8. Правопис сполучників.
9. Сполучні (відносні) слова.
10. Повний морфологічний розбір прийменників та сполучників.

Основна література:

1. Бурячок Андрій. Мовні поради. Про прийменник **ПО** // УМЛШ. – 1991. – № 1.
2. Горпинич В.О. Морфологія української мови: Підручник. – К.: Академія, 2004. – С. 251-286.
3. Доленко М.Т., Дацюк І.І., Кващук А.Г. Сучасна українська мова. – К.: Вища шк., 1987. – С. 237-241.
4. Кващук Анатолій. Про прийменник і сполучник для допитливих учнів // Дивослово. – 2004. – № 2. – С. 35-38.
5. Плющ М.Я. та ін. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С. 291-299.
6. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К., 2001. – С. 200-213.
7. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2004. – С. 419-432.

Додаткова література:

1. Голікова Ю. Систематизація та узагальнення вивченого про прийменник у 7 класі // УМЛШ. – 2000. – № 4. – С. 42-44.
2. Мельничайко В.Я. Пропедевтичне ознайомлення з функцією сполучних слів // УМЛШ. – 1990. – № 1. – С. 45-48.
3. Нагрибельна І. Методика вивчення сполучника у середній школі // УМЛШ. – 2002. – №3. – С. 12-15.
4. Ремінна Раїса. Про деякі прийменниково-іменникові словосполуки // Дивослово. – 2007. – № 3. – С. 9-10.

Виконати вправи:

1. Плющ М.Я., Леуга О.І., Гальона Н.П. Сучасна українська літературна мова. Збірник вправ. – К., 1995. – С. 139-142. – Впр. № 358, 360, 365, 367.

Практичні заняття № 7-8

Тема: Частки. Зв'язки. Модальні слова. Вигуки (4 год.)

План

1. Значення і функції часток.
2. Класифікація часток.
3. Правопис часток.
4. Зв'язки, їх функції.
5. Модальні слова.
6. Розряди модальних слів за значенням.
7. Синтаксичні функції модальних слів.
8. Вигуки. Класифікація вигуків.
9. Звуконаслідувальні слова.
10. Повний морфологічний розбір часток, модальних слів, вигуків.

Основна література:

1. Горпинич В.О. Морфологія української мови: Підручник. – К.: Академія, 2004. – С. 286-310.
2. Доленко М.Т., Дацюк І.І., Кващук А.Г. Сучасна українська мова. – К.: Вища шк., 1987. – С. 242-247.
3. Плющ М.Я. та ін. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С. 299-303.
4. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К., 2001. – С. 213-218.
5. Український правопис. – К.: Наукова думка, 1993. – С. 42-45.
6. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2004. – С. 432-439.

Додаткова література:

1. Гальона Н.П. Функції модальних часток // УМЛШ. – 1990. – №11.
2. Симонова К.С. Модальне слово чи модальна частка? // УМЛШ. – 1989. – № 10. – С. 56-61.
3. Сучасна українська літературна мова: Підручник / А.П. Грищенко, Л.І. Мацько, М.Я. Плющ та ін.; За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 2002. – С. 424-433.
4. Топтун В. Вивчення теми „Вигук" у 7 класі // УМЛШ. – 2000. – № 1. – С. 13-14.

Виконати вправи:

1. Плющ М.Я., Леута О.І., Гальона Н.П. Сучасна українська літературна мова. Збірник вправ. – К., 1995. – С. 146-149. – Впр. № 375, 377, 380, 382.

САМОСТІЙНА РОБОТА

IV семестр

Самостійна робота № 1

Тема: Дієслово. Інфінітив. Правопис не з дієсловами

План

1. Визначення інфінітива.
2. Творення інфінітивної форми спеціальним афіксом *-ти (-ть)*.
3. Граматичні категорії, властиві інфінітиву.
4. Синтаксичні функції інфінітива.
5. Творення демінутивних (пестливих) форм від основи інфінітива, їх стилістичні особливості.
6. Правопис *не* з дієсловами.

Література

1. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Частина I. – К., 1972. – С. 320-334.
2. Сучасна українська літературна мова / За редакцією М.Я. Плющ. – К.: Вища школа, 1994. – С. 258-272.
3. Сучасна українська мова / За редакцією О.Д.Пономарева. – К.: Либідь, 2001. – С. 169-176.
4. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2004. – С. 369-378, 404-405.

Виконати вправи:

1. Прочитайте. Перепишіть, підкресліть дієслова в початковій формі. Як називається початкова форма дієслова? Чому вона так називається? Поставте до неї питання.

1. З-під лісового корча б'є джерельце русявої, чистої тиші. Можна тишу зачерпнути в долоні і вгамувати спрагу. Можна тишею хлюпнути в обличчя і змити втому. А можна подивитись, немов у чарівне дзеркальце, і побачити: на гусях-гусенятах летить Івасик-Телесик, схожий на тебе в дитинстві. 2. Напровесні на протилежному степовому березі сідають перепочити дикі гуси, що летять на північ. Вони обережно ходять по торішній траві. Полювати на них заборонено... (За *Є.Гуцалом*).

2. Прочитайте. Розкрийте зміст речень. Перепишіть. Поряд з кожним дієсловом запишіть неозначену форму. Виділіть дієслівні суфікси перед *-ти*. Поясніть написання *не* з дієсловами.

1. Кажуть, мати посадила при дорозі явір той, коли з бою за Вітчизну не вернувся син-герой (*І. Гонч.*). 2. Не гримить оркестрами. Перестаньте.

Не лякайте вічності. Хай іде (*Олійн.*). 3. Нас не лякали перевали – манила мужніх висота (*Назн.*). 4. Ніколи не забудуться ті, хто поліг у жорстоких боях (*Д. Ткач*). 5. Червоні зорі, сяйте угорі! Хай димом вас не криють більше війни (*І. Гонч.*).

3. Прочитайте. Перепишіть, розкриваючи дужки, вставляючи пропущені літери і розставляючи пунктограми. Підкресліть орфограми – написання *не* з дієсловами разом чи окремо.

1. Неси до людей всі думки почуття і слова – і серце твоє (не) згорить, (не) замовкне, (не) згасне (*Рильськ.*). 2. На полтавських землях на родючих здавна мир і дружба між людьми. (Не) сховався промінь дружби в тучах (не) згубили бойовищ громи (*Ющен.*). 3. Гризе, (не) вгава екскаватор, все далі, все глибше в ґрунти (*Усин.*).

Завжди разом з *недо-* пишуться дієслова *недобачати, недобачити, недовиконувати, недооцінювати*, інші дієслова можуть писатися разом і окремо – залежно від значення.

4. Користуючись правилом, що *не* виступає префіксом у дієсловах з *до*, що означають неповну міру (отже, пишеться разом), а якщо вони означають незакінчену дію, пишеться окремо, – напишіть *не* разом чи окремо.

«Не займай» – (не) дочуває,
«Поможи» – (не) добачає...
(Не) додума, (не) довтне.
(Не) довисидить уроку...
(Не) доходить до хлопчини,
Що недоуком росте (*Д. Куровський*).

5. Із поданими дієсловами складіть речення так, щоб в одному випадку *не* було префіксом дієслова, а в іншому – часткою.

Недоорати – не доорати, недоважити – не доважити, недоїсти – недоїсти, недосолювати – не досоловати.

Зразок: *Тракторист не доорав лану, бо почався дощ. Він постійно недоорював, залишав огріхи.*

Самостійна робота № 2

Тема: Дієслово. Визначення морфологічних категорій дієслова.
Творення видів дієслів

План

1. Категорія виду дієслова.
2. Основні та додаткові значення дієслів недоконаного та доконаного виду.
3. Творення видових форм дієслова.
4. Чергування приголосних при творенні видових пар дієслова.

Література

1. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Частина I. – К., 1972. – С. 323-353.
2. Сучасна українська літературна мова / За редакцією М.Я. Плющ. – К.: Вища школа, 1994. – С. 262-283.
3. Сучасна українська мова / За редакцією О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 2001. – С. 171-188.
4. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2004. – С. 371-395.

Виконати вправи:

1. Прочитайте. Поясніть, як утворилися дієслова доконаного виду. Запишіть, згрупувавши дієслова за способом творення.

Заробити, стукнути, *нарізати*, утвердити, *збігати*, завезти, виписати, *скликати*, взяти, *висипати*, піймати, дременути, знайти, різонувати, прикрасити, лягти.

З виділеними дієсловами доконаного і утвореними від них недоконаного виду складіть кілька речень.

2. Подані нижче дієслова мають однакову форму доконаного і недоконаного виду. Вид розрізняється лише за змістом у контексті. Складіть речення, у яких подані дієслова мали б доконаний і недоконаний вид.

док. в.

Зразок: *Завтра на світанку партизани атакують (що зроблять?) ворога.*

нед. в.

Противник кілька разів безуспішно атакував (що робив?) наші позиції.

Гарантувати, форсувати, телеграфувати.

3. Утворіть від дієслів недоконаного виду форми минулого, теперішнього і майбутнього (складну і складену форму) часу, від дієслів доконаного виду – минулого і майбутнього (просту форму) часу.

Зразок: *Вчити – вчив, вчу, буду вчити, вчитиму; вивчити – вивчив, вивчу.*

Шити, пришити, берегти, зберегти, помилятися, помилитися, тупати, тупнути, купувати, купити, звиряти, звирити, економити, зекономити.

4. Прочитайте. Перепишіть речення. Поряд з кожним дієсловом вкажіть його вид і час.

Зразок: *Схід палав (недок. в., мин. ч.) рожевими фарбами, в глибокій блакиті неба пливли (недок. в., мин. ч.) легенькі хмарки (Збан.).*

1. Оживає земля. Почорніли поля на осонні на прогрітих горбах, задиміла, парує рілля (І. Гонч.). 2. Соковиту, напоєну зеленню порісте

розметали шляхи далечінню високою (Мал.). 3. Вогкістю пахне, грибами і медом (Рильськ.). 4. Стріляють колосом густі жита за небокраї простору дзвінкого, а день веслує у вінку життя – квітує степ від подиху людського (Ткач). 5. Вглиб, ушир впирається коріння, у ґрунтах шукає їжу, волю, щиро дбає про своє пагіння, хоч його й не бачило ізроду (Воронько).

Самостійна робота № 3

Тема: Дієслово. Визначення перехідності дієслів.
Розпізнавання перехідних і неперехідних дієслів.
Визначення відмінка залежного слова при
перехідних дієсловах (практично)

Виконати вправи:

1. Прочитайте. Перепишіть текст, розкривши дужки. Підкресліть перехідні дієслова однією рискою, неперехідні – двома. Визначте відмінок іменників, що залежать від них.

Хто (не) відчував на собі поривів вітру або (не) чув про його руйнівну силу? *Вітер* можна створити і штучно. Наприклад, в аеродинамічній трубці, де проводять випробування літаків. Або в трубах, по яких стиснене повітря пересуває вантажі на великі відстані. «Штучний вітер» підіймає і пересуває кораблі на повітряній подушці.

А що, якщо вітер, але не просто вітрець, а ураганний потік повітря, затиснутий у трубу, випустити через (не) великий отвір? Вийде струмінь величезної руйнівної сили. Так виникла ідея створити установку, що подрібнює породу струменем повітря під тиском. І таким способом пробивати свердловини. Щоб добувати нафту і газ, воду і сіль, навіть вугілля (*З газети*).

2. Прочитайте словосполучення, запишіть у два стовпчики: у перший – з перехідними дієсловами, у другий – з неперехідними. З іменником у формі якого відмінка вживаються перехідні дієслова?

Керувати гуртком, писати листа, пішов до товариша, передплатити газету, посадити дерево, співати голосно, вчитися *старанно*, споруджувати будинок, купити цукру, жити *по-новому*, розв'язати задачу, побачити оленя, не прочитати оповідання, не спати вночі, дивитися фільм, сидіти в нього, внести *вугілля*.

Виділені слова вимовте вголос, поставте в них знак наголосу. Слово-сполучення з неперехідними дієсловами введіть у речення.

Література

1. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Частина I. – К., 1972. – С. 328-329.
2. Сучасна українська літературна мова / За редакцією М.Я. Плющ. – К.: Вища школа, 1994. – С. С. 266-268.
3. Сучасна українська мова / За редакцією О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 2001. – С. 174-175.
4. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2004. – С. 373-374.

Самостійна робота № 4

Тема: Дієслово. Стилiстичнi особливостi дiєслiв

Опрацюйте тему „Стилiстичнi аспекти дiєслiвних категорiй” за пiдручником Олександра Пономарева „Стилiстика сучасної української мови” (Тернопiль: Навчальна книга – Богдан, 2000. – С. 157-160).

Виконайте вправи:

1. У наведених реченнях замiнiть форми наказового способу дiєслiв формами умовного способу. Пояснiть, як змiнюються при цьому значення речень.

1. Василю, принеси поди. 2. Вiдвiдайте хворого товариша. 3. Пропустiть стару жiнку без черги. 4. Не стiйте пiд дощем. 5. Дiти, пiдiть погуляйте. 6. Прийдiть до мене сьогодні увечерi. 7. Хлопче, злiзь iз дерева. 8. Виконай домашнє завдання сьогодні. 9. Ти менi заважаєш. Пiди до парку i почекай мене там на лавочцi. 10. Знайдiть собі цiкаву роботу на вечiр.

2. Прочитайте. Яке значення в поданому художньому тексті мають форми дiєслiв 2-ї особи однини теперiшнього часу? Яку особливiсть дiєслiв теперiшнього часу використав письменник у пейзажному описi?

Коли лежиш в полi лицем до неба i вслухаєшся в многоголосу тишу полiв, то помічаєш, що в нiй щось є не земне, а небесне.

Щось наче свердлить там небо, наче струже метал, а вниз спадають тiльки дрiбнi, просянi звуки. Ниви шумлять навколо i заважають. Жену вiд себе голоси поля, тодi на мене, як дощ, спадають небеснi. Тодi пiзнаю. Це жайворонки. (*М. Коцюбинський.*)

Вiдзначте, як змiниться стилiстичне забарвлення тексту, коли дiєслова теперiшнього часу замiнити формами минулого часу.

3. Укажiть, яке значення в контекстi мають форми дiєслiв майбутнього часу, зiставляючи їх з можливими формами дiєслiв минулого часу.

По захiдному берегу за мерехтiнням бiлої вiхоли палали гори. Освiтились бетонованi бики високих дунайських мостiв...

— Прапороносці, в голову колони! – пролетіла команда командира полку.

Підрозділи рушили.

Ітимуть вони спочатку поміж темних ущелин розбитих кварталів. Потім вийдуть у придунайські поля, занесені снігами. Ітимуть цілу ніч, чуючи канонаду ліворуч і праворуч по флангах...

Офіцери на ходу будуть поглядати на компаси, що світитимуться в темряві на їхніх руках...

Золотий вінчик прапора, погойдуючись, буде весь час поблискувати над головами бійців. (О. Гончар.)

4. Випишіть із роману Олесея Гончара „Собор” 15-20 речень, у яких особові, способові, часові форми дієслів мають стилістичне забарвлення.

Література

1. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Частина І. – К., 1972. – С. 334-353.
2. Сучасна українська літературна мова / За редакцією М.Я. Плющ. – К.: Вища школа, 1994. – С. 273-283.
3. Сучасна українська мова / За редакцією О.Д.Пономарева. – К.: Либідь, 2001. – С. 177-188.
4. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2004. – С. 379-395.

Самостійна робота № 5

Тема: Дієприкметник. Розпізнавання активних і пасивних дієприкметників. Правила написання не з дієприкметниками. Перехід дієприкметників у прикметники та іменники

Виконати вправи:

1. Прочитайте. Запишіть спочатку словосполучення „активний дієприкметник + іменник”, потім – „пасивний дієприкметник + іменник”, позначте головне слово у словосполученні. Визначте рід, число та відмінок дієприкметників.

Підписаний лист, у поріділому лісі, палаючим вогнем, розлита вода, шитий костюм, *нев’янучою славою, організованого походу, передплатений журнал*, на відчинених дверях, *здійснене бажання*, крокуючий загін, *прополота грядка*, зростаючі потреби, підкованого коня, почорнілим полем, воркуючим голубом, зростаючий біль, через засклені вікна, у позеленілій воді.

З виділеними словосполученнями складіть речення. Назвіть слова, у коренях яких є орфограма – ненаголошені голосні [е], [и].

2. Утворіть від поданих дієслів активні дієприкметники минулого часу.

Загоріти, збліднути, опасти, зів'янути, пожовкнути, згоріти.

× ×

Зразок: *посвіжіле обличчя, посвіжілий після відпочинку.*

3. Прочитайте. Перепишіть речення, розкриваючи дужки і утворюючи дієприкметники активного стану теперішнього чи минулого часу. Суфікси дієприкметників виділіть. Визначте їх рід, число та відмінок.

1. Роман кинув (тліти) губку на ожеред соломи (*Коцюб.*). 2. Одблиск пожежі, лихо (віщувати), темряву ночі розсунув (*Л. Укр.*). 3. Старий, з червоної, аж (почорніти) цегли, він і сьогодні вражає своєю похмурістю (*Збан.*). 4. Зморене і (схуднути) його обличчя зараз сяяло, як вранішнє сонце (*Панч.*). 5. На опушених інеєм гілках і на (змарніти) обличчі Пилипка стрибало ясне проміння сонця (*Мицрн.*). 6. В (оживати) деревах підіймались нестримні весняні соки (*Гончар.*). 7. З-під шолома спливало довге й густе, (сивіти) вже волосся на його плечі (*Франко.*).

4. Прочитайте. Поряд з кожним поданим прикметником запишіть спільно-кореневий дієприкметник. В обох словах поставте наголос і виділіть суфікс. Від чого залежить написання *ни* і *н* у суфіксах?

Зразок: *нездійснений – нездійснений.*

Невпізнаний, неблаганий, незлічений, нездоланий, незрівняний, неописаний, неоцінений, неподоланий, неказаний, нескінчений.

Складіть речення з двома останніми прикметниками і дієприкметниками.

5. Відомо, що активних дієприкметників теперішнього часу в українській мові небагато. Російські дієприкметники на *-ущ(ий)*, *-ющ(ий)*, *-вш(ий)* передаються реченнями, що починаються словом *який, що*, або ж активними дієприкметниками на *-л(ий)*.

Перекладіть поданий текст українською мовою. Запишіть. Поставте потрібні пунктограми. Підкресліть дієприкметники.

Зразок: *Вся набережная заполнена людьми, следящими с интересом за кораблем. – Уся набережна заповнена людьми, які з цікавістю стежать за кораблем.*

Картина К. Маковского «Дети, бегущие от грозы»

На картине Маковского изображена надвигающаяся гроза. На потемневшем небе большая серая туча, закрывшая все небо. Усиливающийся ветер клонит к земле траву, цветы и спелую рожь, виднеющуюся вдаль.

Перед нами испуганные крестьянские дети, убегающие от грозы. Они, очевидно, ходили в лес за грибами. У девочки в подвязанном у

пояса переднике много грибов. На спине у нее маленький братишка, крепко обнявший шею сестры руками. Замирающее от страха сердце девочки громко стучит: успеет ли она добежать до деревни, прежде чем яркая, сверкающая молния вспыхнет в черном небе?

Одной ногой девочка уже на мостике, слегка прогнувшемся под тяжестью детей.

Вот-вот разразится гроза (*Т. Ладыженская*).

6. Прочитайте. Перепишіть, усно коментуючи написання дієприкметників з не разом чи окремо.

1. Багато в світі є стежок, для тебе, мій герою. Багато є ще книжок, (не) читаних тобою (*Позн.*). 2. Земляний комбайн-кרותище загурчав, заскреготів: підступає ближче й ближче до (не) займаних ґрунтів (*Позн.*). 3. Хвіртка (не) замкнена, батько тільки натиснув на неї рукою, сама відчинилася (*Д. Кач.*). 4. Працює вчений. В кабінеті за день не рипнуть двері! Проект (не) бачений ракет він креслить на папері (*Позн.*). 5. (Не) сполоханий спокій над Києвом сонним дріма (*Луц.*). 6. Ти, поезіє, й мене полонила привабою, поманила у далі (не) сходжені (*Луц.*). 7. Для мене багато не треба, щоб зникла (не) прохана туга: лиш пролісок рідного неба, та пісню, та вірного друга, з яким поріднились в тривозі в минулу воєнну годину, коли прикривали на Волзі серцями свою Батьківщину (*Луц.*).

7. Перепишіть, розкриваючи дужки. Визначте, якими частинами мови є виділені слова, яке їх основне лексичне значення.

1. Чиїми очима на світ я дивлюся? *Загиблих*. Чиїми руками я землю грію? *Загиблих*. Чиїми словами я світові мовлю? *Загиблих*. Знамена чиї горять, наче рани? *Загиблих*. Якої (не) знали вони дороги? В *минуле*, бо залишили вони по смерті *майбутнє* (*Підпалій*). 2. Літа юнацькі. Праця і навчання, і прагнення до знань (не) подолане (*І. Гонч.*).

Література

1. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Частина І. – К., 1972. – С. 364-368.
2. Сучасна українська літературна мова / За редакцією М.Я. Плющ. – К.: Вища школа, 1994. – С. 283-286.
3. Сучасна українська мова / За редакцією О.Д.Пономарева. – К.: Либідь, 2001. – С. 188-191.
4. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2004. – С. 396-400, 404-405.

Самостійна робота № 6

Тема: Прислівник. Правопис прислівників разом, через дефіс і окремо

I. Опрацювати правила правопису прислівників разом, через дефіс і окремо.

II. Виконати вправи:

1. Запишіть прислівники і прислівникові сполучення, поясніть правопис. *Примітка.* У разі потреби користуйтеся „Орфографічним словником” та „Українським правописом”.

З/на/двору, без/вісти, в/низу, за/разом, на/зустріч, над/вечір, на/про/весні, за/очі, з/віку, босо/ніж, що/місяця, на/початку, на/пере/бій, при/все/людно, с/під/лоба, на/взнак, в/одно/час, до/діла, за/для, на/щастя, темно/темно, віч/на/віч, день/за/днем, куди/небудь, будь/де, де/коли, аби/де, ні/коли, ні/як, на/відмінно, до/крихти, один/в/один, по/господарськи, по/сусідськи, на/диво, на/відріз, иа/приклад, на/показ, стрім/голов, на/самперед, тим/часово, на/впростець, не/вдогад, не/гадано, не/дарма, не/цілком, не/зовсім, ні/трохи, ні/звідки, не/дуже.

2. Перепишіть речення, розкриваючи дужки; поясніть правопис.

1. Вона (ні)разу в житті не проспала сонце. 2. Ще зовсім (не)давно, де не йшла вона, людські очі, немов здивовані зорі, осявали її. А дівчина під ними соромливо (за)(не)покоєно й радісно нахилила голову. 3. А час ішов: весною – сіячем, (у)літку – косарем, (в)осени – молотником, (у)зимку – мірошником. 4. Це (під)свідомо відчувала й Оксана і дедалі вечорами дивилася на татарський брід... 5. Коли і(по)селах люди (по)воленки потяглися до книги, до вченого слова, до науки, до них із міста приїхав хмуробровий статурний агроном. З його засмаглого обличчя, либонь, (ні)коли не сходило літо, а з чорних очей допитливість. 6. (У)перше вона побачила його в своїх сусідів Гримичів... 7. Це, дорогенька Оксано, той чоловік, що (на)зубок знає науку – ґрунтознавство. 8. А ще, дівчино, твій гість (не)одмінно хоче всім виорати щастя. (Не)більше і (не)менше. 9. Чогось агрономам (ні)коли немає часу. 10. (Не)подалік од татарського броду, де (на)вшпиньки спинився долинковий туманець, окреслилась постать людини. 11. Притулившись до верби з підмитим корінням, вона (довго)довго не відходила від татарського броду. 12. У хаті (на)довго запала мовчанка. 13. Охоплена жахом, Оксана вскочила в хату, (по)хапцем (сяк)так зодяглася, (на)помацки знайшла в сінях весло й побігла до татарського броду. 14. Після третіх півнів він вийшов (на)просторе шкільне подвір'я і (на)вма(н)ня побрів (у)тишу серпневої терпкої ночі. 15. Вони виїхали на липовий шлях, він (з)гори запалив свої свічі смутком згасання, а (з)низу, (у)дуплах, тримав чутке відлуння вітрів (З.тв. М. Стельмаха).

3. Складіть і запишіть речення, у яких би *по-нашому* і *по нашою*, *вдень* і *в день*, *догори* і *до гори*, *вперше* і *в перше*, *втрюх* і *в трюх*, *не сьогодні-завтра* і *не сьогодні, а завтра* були написані разом, через дефіс і окремо.
4. Замініть словосполучення прислівниками, пояснивши їх утворення і правопис: *кожного дня*, *у три рази*, *по праву руку*, *при всіх людях*, *на швидку руку*, *босими ногами*, *без журби*, *без вісті*. Виконайте морфологічний аналіз прислівників у поданому тексті:

Жили ми в повній гармонії з силами природи. Зимою мерзли, літом смажились на сонці, восени місили грязь, й весною нас заливало водою, і хто цього не знає, не знає радості і повноти життя. Весна плывла до нас з Десни. Тоді ніхто не чув про перетворення природи, і вода тоді текла куди і як попало. Часом весна розливалась так пишно, що у воді потопали не тільки ліси і сінокоси. Цілі села тоді потопали, шукаючи собі порятунку (*О. Довженко*); Іде Харитя селом і яюсь їй чудно. Ніколи не ходила вона сама так далеко від хати. От вже й крайню хату минула, вийшла на поле й стала, задивившись в далечінь на чудовий краєвид, і справді було гарно на ниві, неказанно гарно! (*М. Коцюбинський*); Це, мабуть, була найпрекрасніша у світі квіточка: рівна, висока, з сумно нахиленою набік яскраво-жовтою, в білих ніжних прозорих пелюстках голівкою, ще й зверху прикроплена дрібною, як вістря сталльної голки, росичкою. Тимко знав, що по-народному цю квіточку називають невісточкою, і те, що вона така прекрасна, і те, що її так звати, зачарувало його, і він, присівши, дивився на неї, не зводячи очей, усміхаючись, як до гарньогокого маляти (*Г. Тютюнник*); А коли повітря ставало поматеринськи м'яким та лагідним, то барвінок зацвітав, зацвітав так, наче небо бризнуло на землю живою своєю блакиттю, зацвітав так, немов дитячі очі землі дивились на тебе довірливо (*Є. Гуцало*).

Література

1. Козачук Г.О. Українська мова: Практикум. – К.: Вища школа, 1991. – С. 182-183.
2. Сучасна українська літературна мова / За редакцією М.Я. Плющ. – К.: Вища школа, 1994. С. 288-291.
3. Український правопис. – К., 2005. – С. 37-40.
4. Фурдуй М.І. Українська мова: Практикум. – К.: Либідь, 2004.
5. Ющук І.П. Практикум з правопису української мови. – К.: Освіта, 2000. – С. 146-153.

ЗРАЗКИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

з курсу „Сучасна українська мова з практикумом”

Тема: Лексика

Варіант 1

1. Знайдіть випадки неправильного вживання слів і запишіть речення у виправленому вигляді.
1. З ворожої сторони чулося kleпання кулеметів. 2. У мене скінчився зошит. 3. І це буде найкраща пам'ятка всім тим, хто відстояв незалежність нашої держави. 4. На яку інстанцію він бігав до того, як став чемпіоном? 5. Не спізнилась – мене до станції підкинула попутна машина. 6. Він погано відноситься до своїх колег, і йому не слід доручати цього завдання.
2. До поданих слів доберіть синоніми-фразеологізми:
Знати дуже добре, не реагувати на щось, непотрібний, упертий, дуже цінний, непостійний.
3. Слова ГОЛКА, ГОСТРИЙ введіть у придумані вами речення (2-3 на кожне слово) так, щоб ці слова вживались у різних значеннях.
4. До поданих слів доберіть синонімічні ряди:
Рів, ледар, розуміти, великий.
5. Доберіть антоніми до поданих словосполучень:
а) порожня бочка –
    порожня голова –
б) м'яка порода дерева –
    м'який хліб –
    м'яке світло –
    м'яке волосся –
    м'яка вовна –

Варіант 2

1. Знайдіть випадки неправильного вживання слів і запишіть речення у виправленому вигляді.
1. Камінь, що відірвався від скелі, з гуркотом скотився в обрив. 2. Віктор появився саме тоді, коли про нього згадали. 3. Проходить час, і все забувається. 4. На випускний вечір прийшли також бувші студенти нашого факультету. 5. Коли ми приїхали на огляд, там уже були учасники з других колективів. 6. Одержалось так, що він із-за хвороби пропустив багато занять.
2. До поданих слів доберіть синоніми-фразеологізми:
Гарний, гніватися, замучити, зневіритися, стояти нерухомо, несподівано з'явитись.

3. Слова СЕРЦЕ, КРИВАВИЙ введіть у складені вами речення (2-3 на кожне слово) так, щоб ці слова вживались у різних значеннях.
4. До поданих слів доберіть синонімічні ряди: СМУТНИЙ, ПАЛИЦЯ.
5. До кожного конкретного значення прикметника ТИХИЙ доберіть антонім:
тихий голос –
тихе читання –
тихий вечір –
тиха вулиця –
тиха погода –
тихе море –
тихе життя –

Варіант 3

1. Знайдіть випадки неправильного вживання слів і запишіть речення у виправленому вигляді.
1. З цим завданням може впоратися любий. 2. Вибачаюсь. Скільки зараз годин? 3. „Марійці треба лічити зуби”, – сказав лікар і пожав мені руку. 4. Я згоден прийняти участь у цьому конкурсі. 5. Він з успішністю впорається з поставленими перед ним завданнями. 6. Опісля недоспаної ночі осіння ранкова прохолода мов оживляла його.
2. Складіть речення зі словами СВІТЛИЙ, РАДІТИ (по 2-3 речення з кожним словом) так, щоб ці слова вживалися у різних значеннях.
3. До поданих слів доберіть синоніми-фразеологізми:
Кланятися, кричати, ледарювати, мати великий досвід, обдурити.
4. До поданих слів доберіть синонімічні ряди:
Білий, лагідний.
5. У наведених реченнях знайдіть слова-омоніми. Запишіть паралельно утворені з ними речення.
1. І блідий місяць на ту пору із хмари де-де виглядав (Т.Ш.).
2. Криниця в балці, журавель при ній (М.Рил.). 3. Біля тину пара запряжених коней (М.Ст.).

Варіант 4

1. Знайдіть випадки неправильного вживання слів і запишіть речення у виправленому вигляді.
1. Він обізнаний з людьми, добре відзивається про них. 2. Створено комплекс по відгодівлі свиней, гусей, птиці. 3. Тут може працювати люба людина, яка любить книгу. 4. Учні спільно міркують, як домогтися стопроцентної успішності. 5. У вас, Миколо Петровичу, склалася хибна уява про цього хлопця. 6. Члени приймальної комісії звернули увагу на музичні здібності цього хлопця.

2. Доберіть до поданих слів синонімічні ряди:
Товстий, турбуватися.
3. Замініть слово ЧИСТИЙ відповідними антонімами:
чисте небо –
чиста вода –
чисте повітря –
чистий сніг –
чисті руки –
чиста совість –
чисті помисли –
4. Знайдіть серед наведених слів такі, до яких можливі пароніми. Запишіть їх парами.
Еміграція, місяць, дорога, дисонанс, суворий, покажчик, музичний, особистий, радість, гірський, компанія, виборний, безладдя, рожевий, папір.
5. Доберіть до поданих слів синоніми-фразеологізми:
Молодий, однакові (про людей), перешкоджати, побити, потрапити в скругне становище.

Тема: Іменник. Прикметник

Варіант 1

1. Визначте рід поданих нижче іменників.
Кора, сіль, стіл, зерно, батько, Дніпро, лоша, вороння, нероба, біль, пальто, дівча, дитя, путь, зір, піч, сирота, староста, ім'я, панно, аташе, міс, Тбілісі.
2. Поставте подані іменники II відміни в родовому відмінку однини. Поясніть уживання закінчень *-а(-я)*, *-у(-ю)*. Які з поданих слів можуть мати паралельні закінчення *-а* і *-у*? Складіть з ними речення.
Відділ, рух, сантиметр, лист, бруд, загін, жаль, інтернат, Дніпрогес, овес, футбол, пояс, Ніжин, Ельбрус, конгрес, трамвай.
3. Утворіть від поданих прикметників, якщо це можливо, усі форми ступенів порівняння. Якщо творення ступенів порівняння не можливе, поясніть чому.
Гарячий, повнолітній, чорнявий, вузький, злющий, прехороший, бузковий (колір).
4. Провідмініяйте за відмінками:
Лариса Шевчук, Микола Кононенко, Ганна Зозуля, Петро Сорока, Олександр Пушкін, місто Пушкін.
5. Складіть речення з поданими словами-паронімами:
Досвід – досвіт; робітничий – робочий.

Варіант 2

1. Визначте рід поданих нижче іменників.
Насіння, панно, соло, конферансьє, монпансьє, чоловік, риба, накип, собака, бідолаха, лікар, інженер, суддя, каліка, кенгуру, ООН, ножиці, ломача, ломаччя, Коваленко.
2. Поставте подані іменники II відміни в родовому відмінку однини. Поясніть уживання закінчень *-а(-я)*, *-у(-ю)*. Які з поданих слів можуть мати паралельні закінчення *-а* і *-у*? Складіть з ними речення.
Зразок: *вітер – вітру* (назва явища природи).
Сад, садок, степ, звук, виступ, Волгоград, січень, метр, Дон, Дністер, Крим, університет, трактор.
3. Утворіть від поданих прикметників, якщо це можливо, усі форми ступенів порівняння. Якщо творення ступенів порівняння не можливе, поясніть чому.
Зелений, жонатий, блідо-рожевий, мертвий, дужий, темнуватий, малесенький.
4. Провідмініайте за відмінками:
Микола Сагайдак, Олена Пчілка, Іван Богун, Олена Бондаренко, Петро Миколаїв, місто Миколаїв.
5. Складіть речення з поданими словами-паронімами:
Корисний – корисливий, особистий – особовий.

Варіант 3

1. Уведіть у речення чи словосполучення подані нижче незмінювані іменники так, щоб виразно видно було рід кожного з них.
Колібри, цеце, поні, аташе, кенгуру, міс, какаду, Баку, Перу, фрау.
2. Від поданих іменників утворіть форми родового відмінка однини, обґрунтуйте вживання закінчень *-а(-я)*, *-у(-ю)*. Які іменники можуть мати паралельні закінчення? Складіть з ними речення.
Берег, вуз, швець, папір, студент, майдан, акт, вітер, палац, рік, град, листопад, колгосп, кілометр, ясен, Донбас, Балхаш.
3. Поставте прикметниково-іменникові словосполучення в орудному відмінку однини.
Гаряча каша, свіжа їжа, вища груша, краща група, більша площа, вужча межа, глиняна круча, пекуче сонце, дружнє плече.
4. Утворіть від поданих прикметників, якщо це можливо, усі форми ступенів порівняння. Чому в деяких випадках творення ступенів порівняння не можливе?
Стійкий, плаксивий, малиновий, здоровенний, препоганий, архіподний, синьо-жовтий, живий.
5. Доберіть синонімічні ряди до іменника „печаль” і прикметника „голубий”.

Варіант 4

1. Від іменників чоловічого роду утворіть, де це можливо, співвідносні форми жіночого роду.
Піаніст, машиніст, турист, тракторист, артист, белетрист, фінансист, турист, шофер, інженер, комбайнер, мінер, суддя, секретар, орендар, скляр, маляр, викладач, учитель, слухач, орач.
2. Провідмініайте за відмінками:
Іван Палій, Марія Варивода, Оксана Іваненко, Ірина Вільде, Григорій Васильків, місто Васильків.
3. Утворіть ступені порівняння (усі можливі форми) від поданих прикметників. Поясніть, чому від деяких прикметників творення ступенів порівняння не можливе.
Стійкий, дрібнесенький, хатній, розумний, солодкуватий, сліпий, широченний, вороний, фіолетовий, прехороший.
4. Поставте подані іменники II відміни в родовому відмінку однини. Поясніть уживання закінчень *-а(-я)*, *-у(-ю)*. Які іменники можуть мати паралельні закінчення? Складіть з ними речення.
Ранок, рік, Дятел, дятел, директор, Вільнюс, граніт, вальс, дзвін, вогонь, будинок, вівторок, університет, Байкал, Санкт-Петербург, ріг, томат.
5. Складіть речення з поданими словами-паронімами:
Болотяний – болотистий, глибинний – глибокий.

Тема: Дієслово

1. Зробіть аналіз дієслів у реченні (реченнях) за схемою: 1. Початкова форма. 2. Вид. 3. Перехідність (неперехідність). 4. Стан. 5. Спосіб. 6. Час. 7. Особа. 8. Рід. 9. Число. 10. Дієвідміна. 11. Морфемна будова.

Варіант 1

Троянди паморозь іскристо-сиза вкрила (М.Рильський). Хай помріє, хай подивиться на той місяць уповні (О.Гончар).

Варіант 2

Гірським ключем він пахне і глицею густою (М.Бажан). Стояла удовина хатка на луці під горою (М.Вовчок). Доторкнувся до яблуневих віт – і в дорогу до вершин зберуся (Г.Чубач).

Варіант 3

Вербовий гай на тім боці повивсь у темряву, почорнів, блакитні гори стали синіми та хорошими (М.Коцюбинський). Золотий навкисний промінь підпалив мою герань (І.Жиленко).

Варіант 4

Заграв, зарум'янився Дніпро, злегка повитий свіжим серпанковим туманцем (О.Гончар). Сонце, ще не сховане за хмари, пекло щедро (В.Собко). Мені давно хотілося розказати про цього чоловіка (Д.Головка).

Варіант 5

Його не бачили лежачим ниць, хіба тоді, як пив з потоку воду (Д.Павличко). Навкруги стеляться родючі придунайські рівнини (О.Гончар). Поміж прибулими швидко зав'язалися знайомства (В.Козаченко).

Варіант 6

На дерево дивись, як родить, а на чоловіка, як робить (Прислів'я). Не спиться – хліб сниться (Прислів'я). По правді роби, по правді й буде (Прислів'я).

Варіант 7

Вже б покласти кінець всім незгодам і щоб кожний народ поважать! (П.Тичина). Вранці Маланка – кого стріла – питала: „Не знаєте: будуть землю ділити?” (М. Коцюбинський).

Варіант 8

Ото як принесеш у пазусі додому гороб'ятко – підлітка, ще з заїдами, та пустиш у хаті, то бабуся, було, скажуть: „І навіщо б ото я пташенятко мучив? Воно ж іще маленьке. Пусти його, не муч” (О.Пчілка).

Варіант 9

Писар звелів був арештувати Петра, та громада не дала: „Це наше добро, наш і суд”, – гукали люди (Б.Грінченко). Спи, моя доненько, спи, моя доленько! Я колишу на руках (О.Пчілка).

Варіант 10

Я вже почав був окоп собі рити, а як почув отой регіт – отетерів, лопата в руки так і вмерзла (Г.Тютюнник). Гойдалися причали і привози. Світилися кіоски, мов кіютики (Л.Костенко).

2. З поданими словами складіть речення, щоб в одному випадку слово було прикметником, а в іншому – дієприкметником. Визначте, які з наведених слів вживаються тільки як прикметники. На основі цих слів зробіть висновки про ад'єктивізацію дієприкметників.

Варіант 1 Друкований, в'язаний, загублений, гнітючий, ламаний.

Варіант 2 Переляканий, зрілий, згорблений, трудящий, відомий.

Варіант 3 Згорблений, смажений, гнилий, переляканий, вишитий.

Варіант 4 Горілий, проклятий, битий, закоханий, розгублений.

Варіант 5 Вишиваний, родючий, замислений, живучий, смажений.

Варіант 6 Вилитий, забутий, родючий, стиглий, похилений.

Варіант 7 Тертий, молотий, заплаканий, здивований, писаний.

Варіант 8 Сіяний, цілющий, зворушений, вишитий, заклопотаний.

Варіант 9 Зажурений, колючий, печений, поламаний, задуманий.

Варіант 10 Варений, друкований, квітучий, загорілий, переляканий.

3. Перекладіть українською мовою. Для довідок використайте „Російсько-український словник” (К., 1983. – Т.1-3). З’ясуйте, до яких дієприкметників російської мови немає відповідників в українській. Перекладіть їх підрядними реченнями або доберіть інші замітники.

Варіант 1

Первая ночь, принявшая весну, стала над Гремячим, окутанная черными шелками наплывавших туманов, тишины, овевая вешними ветрами. Поздно утром взмыли порозовевшие туманы, оголив небо и солнце... (М.Шолохов).

Варіант 2

Порывистый ветер быстро мчался мне навстречу через желтое, высохшее жнивье, торопливо вздымаясь перед ним, стремились мимо маленькие, покоробленные листья, сторона роши, обращенная стеной в поле, вся дрожала и сверкала (І.Тургенєв).

Варіант 3

Она знала его привычку, сделавшуюся необходимостью, вечером читать. Она знала, что, несмотря на поглощавшие его обязанности, он считал своим долгом следить за всем, появлявшимся в умственной сфере (Л.Толстой).

Варіант 4

Подрезаемая с сочным звуком и пряно пахнущая трава ложилась высокими рядами. Теснившиеся по коротким рядам косцы со всех сторон то свистом бруска по оттягиваемой косе, то веселыми криками подгоняли друг друга (Л.Толстой).

Варіант 5

И скошенные кусты и реки, и движущийся народ, и ястреба, вившиеся над оголенным лугом, – всё было совершенно новым (Л.Толстой).

Варіант 6

Обливший его пот прохладил его, а солнце, жегшее спину, голову и засученную по локоть руку, придавало крепость и упорство в работе (Л.Толстой).

Варіант 7

Он слышал лязг кос и видел перед собой удалявшуюся прямую фигуру Тита, и вогнутый полукруг покоса, и медленно склонявшися травы (Л.Толстой).

Варіант 8

Со времени возвращения Уля жила одна в крохотном помещении кухоньки, примыкавшей к ряду домашних пристроек. Уля засветила ночник, стоявший на печке, и некоторое время сидела на постели, глядя перед собой (О.Фадеев).

Варіант 9

Теперь он видел огромное, всё более распространявшееся по небу зарево, отбрасывающее свой багровый отсвет даже на этот далеко стоящий от очага пожара гигантский террикон (О.Фадеев).

4. Зробіть морфологічний аналіз неособових дієслівних форм за такими схемами:

Дієприкметник. 1. Початкова форма. 2. Стан. 3. Вид. 4. Час. 5. Рід. 6. Число. 7. Відмінок. 8. Морфемна будова.

Предикативні форми на -но, -то. 1. Початкова форма. 2. Вид. 3. Перехідність. 4. Час. 5. Морфемна будова.

Дієприслівник. 1. Початкова форма. 2. Вид. 3. Перехідність. 4. Стан. 5. Морфемна будова.

Інфінітив. 1. Вид. 2. Перехідність. 3. Стан. 4. Морфемна будова.

Варіант 1

1. За все і всіх триматиму одвіт: за день грядущий, в зав'язі сповитий, за дуб, знічев'я в жолуді убитий, за все на світі. І – за цілий світ! (Б. Ол.). 2. Не малой мені сонця, як вистиглий овоч. Покажи мені сонце, що в бурі сурове... (А. Мал.). 3. Бо те, що всім народом пережито, воно святе – його ти поважай. (П. Тич.). 4. Тут кожен камінь пише заповіт і кожна гілка шле адреси літу, а ти, вже трохи розпізнавши світ, вертаєшся до рідного привіту. (А. Мал.). 5. Чи совам зборкати орла, чи правду кривді подолати? (М. Р.). 6. Людська краса ніким ще не повторена.

Варіант 2

1. У поживклій торішній травиці з'явилися перші стеблинки (М. Коц.). 2. У хатці прибрано, підметено – ні порошинки по кутках (Н. Забіла). 3. Тепле повітря навкруги було напоєне пахощами степових квітів (О. Гонч.). 4. Ще цвітуть, не сумуючи, квіти, пароплави ще ходять Дніпром (Д. Ткач). 5. День такий, що не хочеш жаліти за минулого літа теплом (Д. Ткач). 6. Усе навколо затиха під владою чаруючої ночі (Л. Укр.). 7. Здрастуй, сонячний килиме ще не кошених трав (М. Р.).

Варіант 3

1. Дороги наші мічені вершинами і втратами. Знамена наші січені рудими автоматами. Нічого нам у спадщину по закутках не сховано, зате ми здобули собі усю красу духовного (Б. Ол.). 2. Тріумфальним маршем ішли в ці дні червоні війська через весняний квітучий Крим (О. Гонч.). 3. І шасливий той, хто, винісши народне горе, і попрацювавши немало, і немало проливши крові на полях битв, може потім сказати собі і світу, що в найстрашнішу годину не було у нього зерна неправди за душею (О. Довж.).

Варіант 4

1. Як я умру, на світі запалає покинутий вогонь моїх пісень, і стримуваний промінь засіяє, вночі запалений, горітиме удень (Л. Укр.). 2. Пісня ж твоя в невмираючій силі в моєму серці ясніє, живе (І. Франко). 3. Великій меті свої сили віддавши, йдемо ми, згуртовані, сильні, як завше (С. Ол.). 4. Що нами зроблено, те буде звіковічене (Дмитерко). 5. Ти, Батьківщино, вчила мене жити, дбайливо підпираючи плече (А. Мал.).

Варіант 5

1. Коли поїзд почав виписувати дугу, повертаючи у степ, Іван ще раз побачив її у відчиненому тамбурі з притиснутою до грудей рукою (Г. Тютюнник). 2. Шура стоїть у кузові, тримаючись за кабінку, і сміється пробігаючим лісам, що шумлять їй назустріч... (О. Гонч.). 3. Біля двох десятків було або спалено, або підбито в цьому бою. П'ять танків захоплено непошкодженими (А. Головко).

Варіант 6

1. Ліворуч, удаліні, сіріє могутня гора, облямована чагарниками. Зійти б на її верховину!.. Коли Ілонка помітила серед шляху перекинутий боком сержантів велосипед, їй здалося, що сержанта вбито. А він тим часом, зачувши близький гомін, підвівся над виноградними кущами живий, спітнілий, весь вкритий дорожнім пилом (О. Гончар).

Варіант 7

1. Ніжним шелестом озвалися до всього, що діялось навкруги, акації, посаджені біля контори. Карпо Васильович, разюче помолоділий, вже стояв на ганку і, скинувши кашкета, дивився вгору, немовби чекаючи звідти когось дорогого, бажаного. Потемнілими степами помчали табуни вихрив... Квартира велика, лунка, а голосів у ній мало. В кутку багряніють шовками перехідні емтеєсівські прапори. Звичайно, прапорам належало б бути у клубі, але клуб ще не закінчено (О. Гончар).

Варіант 8

1. І от прийшов він, час побідний, та днів забудь не зможеш ти, як обнімали брук ми рідний і вили бомби з висоти (В. Сосюра). 2. Дні прекрасні, гордопишні, бо фашизм уже розбито (П. Тич.). 3. Лежать комісари, прикривши собою планету, і, людство прикривши, сини їх на

Ельбі лежать (Б. Ол.). 4. Така всеосяжна, всеперемагаюча весна ще ніколи не йшла над землею... Летять і летять ряди освітлених сонцем облич, обвітраних і загорілих (О. Гончар).

Варіант 9

1. Я жив би двічі і помер би двічі, якби було нам два життя дано, щоб людуству чесно глянути у вічі, незганьбленим зберігши знамено... Задумливий дім, і шепіт розгорнутих книг, і зустріч з великим, не знаним досіль... Я єсть Народ. Моєї правди сила лилась в Закону осяйні слова. Я єсть людина, в боротьбі зміцніла, в труді завзята, в творчості жива (З тв. М. Бажана).

Тема: Числівник

Варіант 1

1. Від поданих чисел утворіть кількісні і порядкові числівники, запишіть їх: 56, 64, 85, 90, 49, 43 мільйони, 575 мільйонів, 25 мільйонів.
2. Запишіть числа словами, поставивши їх у потрібній формі:
  - 1) До 5 745 додати 349;
  - 2) Скільки разів у 53 495 поміститься 7 353?
  - 3) Від 75 649 відняти 65 340.
  - 4) Коли до 549 340 додати 660, то буде 550 тисяч.
3. З поданих у дужках слів утворіть усі можливі словосполучення:
  - 1) /Дві, два, двоє, пара/ /дівчата, дівчини/;
  - 2) /Півтора, одна ціла і одна друга, одна ціла і п'ять десятих, півтори/ /роки, року/;
  - 3) /дві, двоє, двійко, пара/ /дні, днів/;
  - 4) /чотири, четверо/ /високі, високих/ /будинки, будинків/.
4. Провідмініуйте за відмінками 2 456, 48-й, вказуючи всі паралельні закінчення.

Варіант 2

1. Від поданих чисел утворіть кількісні і порядкові числівники, запишіть їх словами: 9, 17, 37, 300, 25000, 90.
2. Запишіть числа словами, поставивши їх у потрібній формі:
  - 1) Якщо 560 скласти з 440, то буде 1000.
  - 2) Якщо від 6 751 відняти 5 469, то одержимо 1 282.
  - 3) Скільки разів у 66 756 поміститься 1 275?
  - 4) До 7 565 додати 5 645, то буде 13210.
3. Перепишіть, розкриваючи дужки: числа передайте словами.
Зайшло 4 /студентка/; зустрічаємо 5 /угорець/; працюємо 6 1/2 /година/; в аудиторії 53 /студент/; на фермі 122 /теля/; на фермі 34 /лоша/;

лежить 3 /плоскогубці/ і 4 /ножиці/; привезли 3 /двері/; у кошику 3 /курча/; проголосувало 152 /громадянин/.

4. Провідмінійте за відмінками 578, 53-й, вказуючи всі паралельні закінчення.

Варіант 3

1. Запишіть словами числівники: 2-сотий, 80-тисячний, 300-мільйонний, 40-мільярдний. Підкреслений числівник провідмінійте за відмінками.
2. Запишіть числа словами, поставивши їх у потрібній формі:
  - 1) Якщо до 549 додати 51, то буде 600.
  - 2) Скільки разів у 98 567 поміститься 980?
  - 3) Якщо 530 скласти з 1 650, то буде 2 180.
  - 4) Коли до 168 649 додати 1, то буде 168 650.
3. Перекладіть українською мовою; вкажіть на особливості поєднання числівника два/дві/ з іменниками в українській мові:

Два окна, два дуба, два озера, два школьника, два дня, два професора, два листа, два яблука, две руки, две скатерти, две книги, два дивана, два засідання, два дерева, два коня.
4. Провідмінійте за відмінками числівник 853, вказуючи всі паралельні закінчення.

Варіант 4

1. Провідмінійте числівники 141-й, 567, 1/2 /одна друга/.
2. Розкрийте дужки, замініть цифри словами, іменники поставте в потрібній формі:
  - 1) Одержано ящик з /70, саджанець/;
  - 2) Дипломи видали /70, випускник/;
  - 3) Почекаємо до /13, число/;
  - 4) Прибула машина з /7, мотор/;
  - 5) На урочистих зборах директор вручив похвальні грамоти /12, учень/;
  - 6) Ліс рубають вже на /17, ділянка/;
  - 7) /40, гривня/ тут не обійтись, треба /90/.
3. Запишіть цифри словами:
  - 1) Від 21 464 відняти 128;
  - 2) Скласти 879 341 з 28 764 314;
  - 3) Сума чисел дорівнює 608;
  - 4) Визначити добуток від множення 341 на 30;
  - 5) Скільки разів 8 міститься в 56?
  - 6) Скільки разів 39 міститься в 663?
4. Від поданих сполучень утворіть складні прикметники:

2 доби, 3 години, 5 кілограмів, 2 літри, 11 метрів, 34 хвилини, 48 днів.

10. Омоніми – це слова:
 а) однакові за звуковим складом, але різні за значенням;
 б) близькі або тотожні за значенням;
 в) близькі за звучанням, але різні за значенням.
11. Слова, що пишуться однаково, але відрізняються значенням, а у вимові – наголосом, називаються:
 а) омографи; б) омофони; в) омоформи.
12. Наукові поняття позначаються словами, які називаються:
 а) термінами; б) паронімами; в) неологізмами.
13. Тип переносного вживання слова, що ґрунтується на подібності тих чи інших ознак, – це:
 а) синекдоха; б) метонімія; в) метафора.
14. Троп, у якому назва цілого замінюється назвою його частини, – це:
 а) архаїзм; б) синекдоха; в) метонімія.
15. Слова, що збігаються у звучанні лише у певних граматичних формах, – це:
 а) омофони; б) омографи;
 в) синтаксичні омоніми; г) омоформи.
16. Пароніми – це:
 а) слова, що мають тотожне або майже тотожне значення;
 б) слова, що за повної або часткової семантичної відмінності є дуже подібними за формою, внаслідок чого можуть неправильно тлумачитися;
 в) неповні омоніми.
17. Якої групи паронімів не існує?
 а) синонімічних; в) семантично близьких;
 б) антонімічних; г) семантично однакових.
18. Синоніми, які розрізняються відтінками у значенні, називаються:
 а) стилістичними; в) семантичними;
 б) контекстуальними; г) семантико-стилістичними.
19. Перифрази є різновидом:
 а) стилістичних синонімів; в) семантичних синонімів;
 б) абсолютних синонімів; г) контекстуальних синонімів.
20. Слова з протилежним лексичним значенням називаються:
 а) однозначними; в) антонімами;
 б) багатозначними; г) омонімами.
21. Слова з особливо виразними ознаками іншомовності – це:
 а) архаїзми; б) неологізми; в) варваризми; г) історизми.

22. У лексичному складі мови виділяються такі застарілі слова:
 а) професіоналізми і арготизми;   в) неологізми і жаргонізми.
 б) історизми і архаїзми;
23. Неологізми – це:
 а) слова і мовленнєві звороти, що надають стилям нейтральності, офіційності;
 б) емоційно забарвлені слова;
 в) слова, що позначають нові поняття і предмети.
24. Найбільший за своїм складом шар слів сучасної української мови становить:
 а) розмовно-побутова лексика;   г) стилістично нейтральна лексика;
 б) офіційно-ділова лексика;   г) термінологічна лексика.
 в) виробничо-професійна лексика;
25. Основним критерієм розмежування полісемії та омонімії є:
 а) добір синонімів та антонімів;
 б) зміст слів, наявність чи відсутність внутрішнього семантичного зв'язку між співзвучними словами;
 в) добір споріднених і вивідних слів.
26. Синонімом до слова „азбука” є:
 а) книга;   б) абетка;   в) читанка.
27. Антонімом до слова „світлий” є:
 а) прозорий;   б) хмарний;   в) темний.
28. „Старий” – „похилого віку” є:
 а) евфемізм;   б) синонім;   в) перифраза.
29. У стійких словосполученнях реалізується:
 а) пряме номінативне значення;
 б) фразеологічно зумовлене значення;
 в) синтаксично зумовлене значення.
30. Слова „жіла” – „жилá” є:
 а) омоформами;   б) омофонами;   в) омографами.
31. Виберіть з поданих пар омофони:
 а) діти (іменник) – діти (дієслово);
     весь (означальний займенник) – весь (заст. „село”);
 б) гóри – горú; радíй – радíй;
 в) греби – гриби; Роман – роман.
32. Вкажіть рядок, у якому слова не входять в антонімічні зв'язки:
 а) темний, злий, північ, низько;   в) бандура, стіл, піч, трактор.
 б) радість, ясно, сонячно, добре;

33. Усі пари є паронімами лише в рядку:
- говорити – белькотіти; прогрес – регрес; день – ніч;
  - ніготь – кіготь; орден – ордер; компанія – кампанія;
  - еміграція – імміграція; ефектний – ефективний; замок – záмок.
34. Виберіть з поданих пар пароніми зі звуковою відмінністю всередині слова:
- варта – вахта; промінь – пломінь;
  - гамувати – тамувати; линути – ринути;
  - адресат – адресант; гриб – грип.
35. Стрижневим словом синонімічного ряду є:
- довготелесий;   б) високий;   в) чугуївська верства.
36. Слова „дибає”, „суне”, „плентається”, „плететься” належать до:
- стилістичних синонімів;
  - семантичних синонімів;
  - семантико-стилістичних синонімів.
37. Вислів „мовчанням мені кричи” є:
- тавтологією;   б) оксимороном;   в) перифразою;   г) евфемізмом.
38. У якому рядку всі слова у словосполученнях вжито у переносному значенні:
- дихання моря, розбити вазу, міцні обійми;
  - тягнеться час, тверда рука, легкий вітер;
  - соковита трава, вершина слави, міський парк;
  - нова історія, рукав річки, старовинне срібло.
39. Виділене слово вжито у прямому значенні у рядку:
- З туману ллеться в ліс людська течія;
  - Внеси у своє життя нову течію;
  - У мові існує багато стилєвих течій;
  - Течія несла човен тихо за собою.
40. Усі слова є емоційно забарвленими у рядку:
- ненька, тюркізм, дитина, сонячний;
  - любий, гіпотеза, осяйний, злодій;
  - перемога, дорогий, ніженьки, ложка;
  - ручка, голосочок, спатки, гульвіса.
41. Установіть відповідність між українським словом та його іншомовним синонімом:
Терпимість	а) ментальність;	в) адекватність;
	б) толерантність;	г) респектабельність.
42. Історизмами є усі слова у рядку:
- народник, перст, осавула;   в) більшовик, свитка, чумак.
  - гайдук, дзигарі, волость;

43. У яких рядках синоніми належать до лексичних абсолютних:
- патрон, опікун, заступник, меценат;
  - домівка, дворище, оселя, левада;
  - гуртом, шарварком, спільно, вкупі;
  - гроно, кетяг, китиця, кім'ях.
44. Визначте рядок, у якому всі підкреслені слова вжито у переносному значенні метафоричного характеру:
- черевата піч, черпати із словників, шанувати копійку, капелюшок посміхнувся;
  - цурпалок хвоста, черства душа, прихилитися до сусідів, рецепт успіху;
  - райдужний погляд, командир рою новобранців, Одеса сміється, сірі будні;
  - спродати за мідь, ранити душу, рівчаки на лобі, село спить.

Тема: Фразеологія

- Знайдіть фразеологізм, який походить з крилатих висловів українських письменників. Кому він належить?

А) не ликом шитий;	В) глек розбити;
Б) облизня спіймати;	Г) Караюсь, мучуся, але не каюсь.
- Знайдіть фразеологізм професійного походження:

а) канути в Лету;	в) чесне діло роби сміло;
б) без сьомої клепки у голові;	г) І чужому научайтесь, й свого не цурайтесь.
- Знайдіть крилатий вислів біблійного походження:

а) сховати кінці у воду;	в) Ноїв ковчег;
б) перехопило дух;	г) ахіллесова п'ята.
- Знайдіть крилатий вислів, що походить з античної міфології:

а) стати притчею во язицех;	в) танталові муки;
б) берегти, як зіницю ока;	г) зрушити з мертвої точки
- Знайдіть крилатий вислів літературного походження. Кому він належить?

А) ставити знак рівності;	В) впіймати на гарячому;
Б) Бути чи не бути?	Г) ні пуху ні пера.
- Знайдіть крилатий вислів літературного походження. Кому він належить?

А) вогонь в одежі слова;	В) добрий початок – половина справи;
Б) проти віку нема ліку;	Г) міряти воду решетом.
- Умивати руки – це:

а) любити чистоту;	в) зазнати невдачі.
б) знімати з себе відповідальність;	

8. Триматись одного броду – *це*:
а) бути однодумцями; в) зберігати вірність одній справі.
б) йти знайомим шляхом;
9. Не чути землі під собою – *це*:
а) не знати, не розуміти анітрохи; в) дуже швидко бігти.
б) дуже рано, удосвіта;
10. Осідлати Пегаса – *це*:
а) бути дуже спритним; в) знайти суть справи.
б) здобути визнання, славу на поетичній ниві;
11. Розбити глека – *це*:
а) з кимось посваритись; в) позбутися вад.
б) розпочати справу;
12. Придавити комарика – *це*:
а) бути слабким; в) заснути.
б) видавати себе за іншого;
13. Бути на сьомому небі – *це*:
а) померти; в) радіти від захоплення.
б) пройти серйозне випробування;
14. Хід конем – *це*:
а) піти на поступки;
б) рішучий засіб, який використовують у крайньому випадку;
в) залишити свою справу.
15. Рвонути кігті – *це*:
а) тікати; в) катувати когось.
б) пасивно підкоритись обставинам;
16. Кров з молоком – *це*:
а) маленький; в) здоровий, рум'яний.
б) надмірно вихвалитись;
17. Народитися в сорочці – *це*:
а) бути ледарем; в) базікати без толку.
б) везучий, щасливий;
18. Почивати на лаврах – *це*:
а) заспокоїтися на досягнутому;
б) знайти собі м'яке місце;
в) відвідати місцевість з гарною природою.
19. Робити з мухи слона – *це*:
а) виявити турботу; в) перебільшувати.
б) фізично знищити когось;

20. Купити kota в мішку – *це*:
а) нічого не робити;
б) піддаватись на обман;
в) придбати що-небудь, не бачачи й не знаючи його якості.
21. Сушити голову – *це*:
а) напружено думати;
б) бути гарним;
в) діяти не за власним бажанням.
22. Дати кучми – *це*:
а) швидко тікати;
б) покарати;
в) завзято попрацювати.
23. На руку ковiнька – *це*:
а) вигідно;
б) нести щось важке;
в) зайва річ.
24. Взяти бика за роги – *це*:
а) пограбувати когось;
б) побитись з кимось;
в) діяти рішуче.
25. Тримати раду – *це*:
а) радитись з кимось;
б) давати пораду;
в) говорити з кимось.
26. Десята вода на киселі – *це*:
а) неякісний продукт;
б) далекий родич;
в) щось непотрібне.
27. Крига скресла – *це*:
а) вже пізно;
б) настало щось довгоочікуване;
в) початок весни.
28. Сім п'ятниць на тиждень – *це*:
а) швидка людина;
б) непостійна людина, яка часто змінює своє рішення;
в) багато справ.
29. Очей у Сірка позичати – *це*:
а) втрачати совість;
б) обманювати;
в) бути вдячним.
30. Зуби з'їсти – *це*:
а) рішуче діяти;
б) нічого не робити;
в) мати великий життєвий досвід.
31. Каїнова печать – *це*:
а) тавро зради, злочину;
б) переживання;
в) перстень.

32. Установіть відповідність між словами, поєднанням яких утворюються фразеологізми:
а) синій	1) меч
б) дамоклів	2) ковчег
в) Ноїв	3) вік
г) мафусаїлів	4) птах
а) крокодилячі	1) діти
б) авгієві	2) муки
в) Адамові	3) сльози
г) танталові	4) стайні
а) гордіїв	1) шлях
б) ювеналів	2) вузол
в) тернистий	3) вік
г) бальзаківський	4) бич
а) сізіфова	1) вежа
б) мертва	2) ніч
в) варфоломіївська	3) праця
г) вавилонська	4) буква
а) ахіллесова	1) клятва
б) езопівська	2) п'ята
в) Піррова	3) мова
г) Ганнібалова	4) перемога
33. Позначте фразеологізм – синонім до слова „вихваляти”:
а) передати куті меду;	в) правити тризну;
б) кадити фіміам;	г) бути притчею во язицех.
34. Позначте фразеологізм – синонім до слова „високий”:
а) китайська стіна;	в) колос на глиняних ногах;
б) піратинська верства;	г) висока матерія.
35. Позначте фразеологізм – антонім до слова „добросовісно”:
а) працювати до десятого поту;	в) черепашачою ходою;
б) через пень колоду валити;	г) здирати шкіру.
36. Доберіть до фразеологізмів синонімічні заміни:
а) шитий білими нитками	1) погано
б) зробити на галь-паль	2) чітко
в) ханьки м'яти	3) погано виконаний
г) чорним по білому	4) не зробити нічого

37. Установіть відповідність між російськими і українськими фразеологізмами (українських відповідників може бути кілька).
А. Из огня да в полымя.	1. Пізнати ворону по пір'ю.
Б. Невзирая на лица.	2. З дощу та під ринву.
В. Принимать участие.	3. Незважаючи на осіб.
Г. Видно птицу по полёту.	4. Видно пана по халявах.
	5. Видно сокола по льоту, а сову – з погляду
	6. Брати участь.
	7. Орлиний клекіт здалека чути.
38. Установіть відповідність між російськими та українськими фразеологізмами (українських відповідників може бути кілька).
А. Бить баклуши.	1. Намолоти сім мішків гречаної вовни.
Б. Сбить с толку.	2. Ханьки м'яти.
В. Наговорить с три короба.	3. Баглаї гнути.
Г. Лясы точить.	4. Теревені правити.
	5. Наговорити на вербі груші, а на осиці – кислиці.
	6. Збити з пантелику.
	7. Давати горобцям дулі.
39. Поєднайте російські та українські фразеологізми у паралелі (українських відповідників може бути кілька).
А. На вкус и цвет товарища нет.	1. Бісики пускать.
Б. С красоты росы не пить.	2. На безриб'ї і рак – риба.
В. Глазки строить.	3. Хоч сякий-такий Павло – краще, ніж би не було.
Г. Лыком шит, но всё же муж.	4. Із краси не пить роси.
	5. На колір і смак товариш не всяк.
	6. Стригти очима.
	7. Стріляти очима.
40. Поєднайте російські та українські фразеологізми у паралелі (українських відповідників може бути кілька).
-		
--	--
А. Пифагоровы штаны на все стороны равны.	
Б. Кому пироги и пышки, кому синяки и шишки.	
В. Тонкий намёк на толстые обстоятельства.	
Г. Держать в ежовых рукавицах.	
1. Наздогад буряків (щоб дали капусти).	
2. Намолоти сім мішків гречаної вовни.	
3. Кому пироги й млинці, кому гулі та синці.	
4. Тримати в лабетах.	
5. Піфагорові штани – рівні, як не поверни.	
6. Тримати у шорах.	
7. Сон рябої кобили.	

41. Поєднайте російські та українські фразеологізми у паралелі (українських відповідників може бути кілька).
А. Гора родила мышь.	1. У голові замакітрилось.
Б. Голова кружиться.	2. Велика хмара, та малий дощ.
В. Шубы не сошьёшь.	3. Грім рака вбив.
Г. Остаться при пиковом интересе.	4. Кожуха не пошиєш.
	5. Піймати на гарячому.
	6. Облизня спіймати.
	7. Шумить у вухах.
42. Поєднайте російські та українські фразеологізми у паралелі (українських відповідників може бути кілька).
А. Бросаться в глаза.	1. Собаці п'ята нога.
Б. А воз и ныне там.	2. Давати спокій.
В. Отставной козы барабанщик.	3. А хура й досі там.
Г. Оставляют в покое.	4. Впадати в очі.
	5. Давати дорогу.
	6. Останній з могікан.
	7. П'яте колесо до воза.
43. Поєднайте російські та українські фразеологізми у паралелі (українських відповідників може бути кілька).
А. А Васька слушает да ест.	1. П'яний як чіп.
Б. Лыка не вяжет.	2. Язиком не поверне.
В. Ставить в счёт.	3. А кіт ковбаску уминає, неначе й не до нього річ.
Г. Без труда не вытащишь и рыбки из пруда.	4. Ставити на карб.
	5. Щоб рибу їсти, треба у воду лізти.
	6. Печені голуби не летять до губи.
	7. А Мурчик їсть собі та їсть.
44. Поєднайте російські та українські фразеологізми у паралелі (українських відповідників може бути кілька).
А. Идёт как корове седло.	1. Перебиватися з хліба на воду.
Б. Играть в бирюльки.	2. Поставити питання руба.
В. С хлеба на квас перебиваться.	3. Перебиватися з дранки на перепиранку.
Г. Поставить вопрос ребром.	4. Пристало як корові сідло.
	5. Личить як свині наритники.
	6. Бавитися дурницями.
	7. Гратися в ката-мишки.

45. Поєднайте російські та українські фразеологізми у паралелі (українських відповідників може бути кілька).
А. Уплетаєт за обе щѣки.	1. Завертай голоблі.
Б. Палец о палец не ударит.	2. Зняти бучу.
В. От ворот поворот.	3. Аж за вухами лящить.
Г. Поднимать крик.	4. Здіймати веремію.
	5. Ні за холодну воду не береться.
	6. Ханьки м'яти.
	7. Баляси точити.
46. Поєднайте російські та українські фразеологізми у паралелі (українських відповідників може бути кілька).
А. Сбивать с пути истинного.	1. Ламаного гроша не вартий.
Б. Грош цена.	2. Шеляга не варт.
В. Ни к селу ни к городу.	3. Ні в тин ні в ворота.
Г. Пушкой не прошибѣшь.	4. Заводити на манівці.
	5. Ні те ні се.
	6. Хоч кіл на голові теши.
	7. Заганяти у глухий кут.
47. Поєднайте російські та українські фразеологізми у паралелі (українських відповідників може бути кілька).
А. Ворона в павлиньих перьях.	1. Дурна (капустяна) голова.
Б. Еловая голова.	2. Дати хльору.
В. Дать берёзовой каши.	3. Убравсь в жупан і дума, що пан.
Г. Без году неделя.	4. Голова клочьям набита.
	5. Дати на горіхи.
	6. Без року тиждень.
	7. Без тижня день.
48. Установіть відповідність між російськими та українськими фразеологізмами (українських відповідників може бути кілька).
А. Проще пареной репы.	1. Не велике цабе.
Б. Догадался, как проигрался.	2. Не велика цяця.
В. Не велика птица.	3. Дешевше від дірки з бублика.
Г. Очертя голову.	4. Простіше простого.
	5. На відчай душі.
	6. Догадався цуцик, як хвіст відпав.
	7. На останню пряде.
49. Установіть відповідність між російськими та українськими фразеологізмами (українських відповідників може бути кілька).
А. После дождичка в четверг.	1. По Савці свитка.
Б. По Ивашке рубашка.	2. Плести павутину.
В. Плестись в хвосте.	3. Пасти задніх.
Г. Расставляют сети.	4. На Миколи, та й ніколи.
	5. Тоді буде, як рак свисне.
	6. Плести тенета.
	7. Як на долоні волосся поросте.

50. Установіть відповідність між російськими та українськими фразеологізмами (українських відповідників може бути кілька).
А. Пир горой.	1. Летіти шкереберть.
Б. Лететь сломя голову.	2. Летіти стрімголов.
В. Лететь вверх тормашками.	3. Бенкет на всю губу.
Г. Молоть чепуху.	4. Розводити Химині кури.
	5. Плести банелюки.
	6. Сон рябої кобили.
	7. Теревені правити.
51. Установіть відповідність між російськими та українськими фразеологізмами (українських відповідників може бути кілька).
А. Хвост морковкой.	1. Хоч дурний, так хитрий.
Б. Губа не дура.	2. Зав'яз пазурець – і пташці кінець.
В. Хлопуть глазами.	3. Хвіст бубликом.
Г. Коготок увяз – всей птичке пропасть.	4. Губа не з лопуцька.
	5. Лупати очима.
	6. Гав ловити.
	7. Блимати очима.

Тема: Предмет морфології. Морфологічна будова слова. Словотвір

1. Морфологія – це розділ мовознавчої науки, який вивчає:
  - а) звуковий склад мови;
  - б) будову слів і зміни їх форми;
  - в) словниковий склад мови.
2. Морфема – це:
  - а) найменша матеріальна частина слова, наділена певним значенням;
  - б) найменша, неподільна звукова одиниця людської мови;
  - в) частина мови.
3. Морф (морфа) слова – це:
  - а) те ж саме що й морфема;
  - б) це частина певного слова, що зазнала фонетичної зміни (модифікації), зумовленої звуковим складом слова чи формальною будовою його;
  - в) конкретний вияв морфеми, найменша значуща частина, що виділяється у складі певної конкретної словоформи слова .
4. Афіксами є такі морфеми:
  - а) префікс, корінь, суфікс;
  - б) префікс, основа, суфікс, флексія;
  - в) префікс, суфікс, флексія.

5. Незв'язаний (вільний) корінь у слові – це такий:
- а) попереду якого у слові немає префікса;
  - б) при якому у слові немає суфіксів;
  - в) той, що має здатність до вільного вияву свого морфемного статусу як у непохідному, так і в похідному слові.
6. У словах *кататися, вмиватися, сміятися, замислюватися* частина слів *-ся* є:
- а) суфіксом;
  - б) флексією;
  - в) постфіксом.
7. У словах *творознавець, мовознавець, літературознавець, мистецтвознавець* частина *знавець* є:
- а) суфіксоїдом;
  - б) основою слова;
  - в) коренем слова.
8. Афійсоїди – це є:
- а) те ж саме, що й афійси;
  - б) початкові або кінцеві елементи складних слів;
  - в) основи складних слів.
9. У яких із наведених нижче варіантів корінь слова є незв'язаним (вільним)?
- а) візник, саджати, написав;
  - б) лісництво, людський, обняти;
  - в) перевзутися, взяла, пташиний.
10. У яких із наведених нижче варіантів у всіх словах суфікси є словотворчими?
- а) садівник, стрункіший, стінний;
  - б) садівник, стінний, струнко;
  - в) садовий, солодший, стінний.
11. У яких із наведених нижче варіантів в усіх словах основа слова є непохідною?
- а) відгук, пісня, клич;
  - б) кликати, жовтий, дуб;
  - в) дубовий, зелений, читати.
12. До афійсальних способів словотвору належать:
- а) префісальний, суфісальний, основоскладання;
  - б) префісально-суфісальний, основоскладання, абреліація;
  - в) префісальний, суфісальний, префісально-суфісальний.
13. У яких із наведених нижче варіантів усі слова утворені способом основоскладання?
- а) кіловат-година, агітпункт, вищезазначений;
  - б) землетрус, стоп-кран, півострів;
  - в) ООН, пів-Америци, полумисок.

14. У яких із наведених нижче варіантів у всіх словах-іменниках суфікси є продуктивними?
- а) молодиця, зрілість, ювіляр, китаєць;
  - б) криниця, чесність, пастух, вірменин;
  - в) знавець, дикун, пасічник, піаніст.
15. У яких із наведених нижче варіантів у всіх словах суфікси є синонімічними?
- а) кореневище, левище, вогнище, ручище;
  - б) бадиллина, морквина, соняшничина, травина;
  - в) болгарин, Миколин, Світланин, грузин.

**Тема: Словотвір. Частини мови
(іменник, прикметник, числівник)**

1. Позначте рядок, у якому всі іменники належать до жіночого роду:
- а) вуаль, Чилі, акварель, Міссісіпі;
  - б) зала, синиця, воєвода, комісія;
  - в) загс, ГЕС, жовч, пастораль;
  - г) бязь, ООН, Токіо, юнь;
  - г) сутінь, путь, кенгуру, галузь.
2. Позначте речення з граматичною помилкою:
- а) Інформацію про надходження нових товарів можна отримати у продавця-консультанта.
  - б) Розпочинається сезонний розпродаж зимових пальто.
  - в) Пропозиції покупців буде обов'язково передано виробникам.
  - г) У неділю магазин працює з десятої години.
  - г) На нашому масиві відкрито новий супермаркет.
3. Позначте речення з граматичною помилкою:
- а) Дозвольте оголосити порядок денний.
  - б) Пропозицію прошу внести до протоколу.
  - в) Хочу подякувати учасників круглого столу.
  - г) Наряду було проведено відповідно до визначеного регламенту.
  - г) Ми зацікавилися вашою пропозицією і хочемо отримати детальнішу інформацію.
4. Позначте рядок, у якому від усіх іменників прикметники утворюються за допомогою суфікса *ов(ий)*:
- а) метр, травень, дощ, нуль;
  - б) пурпур, емаль, груша, край;
  - в) парча, кварц, гроза, шовк;
  - г) ліс, кільця, кришталь, глянець;
  - г) калина, казка, поле, хвиля.

5. Позначте рядок, у якому всі іменники мають форми однини і множини:
- а) дзеркало, колосся, дерево, космос;
  - б) круча, мати, острів, програма;
  - в) слово, річка, листя, селище;
  - г) ім'я, село, коріння, озеро;
  - ґ) будинок, музика, далина, дорога.
6. Позначте, у якому рядку всі складні прикметники пишуться через дефіс:
- а) сліпучо \ білий, вічно \ юний, червоно \ гарячий, ніжно \ рожевий;
  - б) сніжно \ білий, північно \ східний, світло \ голубий, мовно \ літературний;
  - в) гірко \ солоний, хіміко \ біологічний, західно \ український, радіо \ фізичний;
  - г) суспільно \ політичний, густо \ синій, зовнішньо \ торговий, військово \ патріотичний;
  - ґ) музично \ хоровий, глибоко \ змістовний, зерно \ трав'яний, повітряно \ морський.
7. Позначте рядок, у якому в усіх числівниках відмінюється тільки друга частина:
- а) триста, п'ятсот, шістсот, вісімсот;
  - б) двісті, шістдесят, сімсот, тридцять;
  - в) п'ятдесят, шістдесят, сімдесят, вісімдесят;
  - г) чотириста, дев'яносто, вісімдесят, сімсот;
  - ґ) п'ятсот, шістдесят, вісімсот, вісімдесят.
8. Позначте рядок, у якому всі слова мають таку будову: префікс, корінь, суфікс, флексія (закінчення):
- а) пречудовий, воз'єднаний, наддунайський, ухвалений;
  - б) обсіпати, підкреслений, по-українськи, перепиляний;
  - в) праотчий, розбитий, підфарбувати, провесінь;
  - г) подарувати, прикордонний, сказаний, зробивши;
  - ґ) підлеглий, підзвітний, розквітлий, придорожній.
9. Позначте рядки, у яких усі іменники у формі орудного відмінка однини мають у закінченні літеру *e(ε)*:
- а) кухар, пісня, круча, ячмінь;
  - б) стиль, колія, прізвище, дощ;
  - в) перпендикуляр, рій, плече, слюсар;
  - г) калач, куц, кобзар, слухач;
  - ґ) ніж, вулиця, сім'я, буквар;
  - д) надія, день, гай, соловей.
10. Позначте рядки (їх може бути кілька), у яких усі іменники у формі родового відмінка однини мають закінчення *-а(-я)*:
- а) трамвай, кілограм, підручник, будинок;
  - б) Єгипет, апостроф, світогляд, хліб;

- в) бензин, театр, прапор, клубок;
  - г) вагон, Париж, Дніпро, гектар;
  - г) лісок, журнал, коридор, автомат;
  - д) трикутник, Іртиш, Чернігів, командир,
11. Позначте рядок, у якому всі іменники I та II відміни належать до мішаної групи:
- а) агітатор, груша, меч, ніж;
  - б) кобзар, муляр, межа, плече;
  - в) вогнище, душа, скляр, школяр;
  - г) бібліотекар, куш, хрущ, середовище;
  - г) договір, бригадир, страйкар, ювіляр.
12. Позначте рядок, у якому всі іменники I та II відміни належать до м'якої групи:
- а) день, календар, кобзар, хлопець;
  - б) рілля, знання, Ігор, звір;
  - в) пустир, двір, лінія, стеля;
  - г) фугляр, лікар, вівчар, криниця;
  - г) офіцер, кутя, доля, олівець;
13. Позначте рядки (їх може бути кілька), у яких усі присвійні прикметники написані правильно:
- а) доньчин, доччин, Вітьчин, Вітин;
  - б) Олежин, материн, Васьчин, Андріїв;
  - в) ведмедів, Галін, заячий, тюленевий;
  - г) слюсарів, Сашків, Олесів, Олесишин;
  - г) майстерів, сторожів, Вітьків, Віткін;
  - д) Ольжин, Данилів, Лідин, свекрушин.
14. Позначте рядки (їх може бути кілька), де правильно написані прикметники:
- а) оранжевий, нацистський, овочевий, помаранчевий;
  - б) вермішелевий, плечовий, дощовий, ключовий;
  - в) мозамбіцький, коричневий, вольовий, маршевий;
  - г) емалевий, дешевий, вогневий, свинцевий;
  - г) марганцовий, грушовий, песцовий, квітневий.
15. Позначте рядок, де правильно написані ступеневі форми прикметників:
- а) свіжіший, якнайбільш здатний, дуже смачний, найбагатший;
  - б) солодший, менш придатніший, дорогий, менший;
  - в) якнайглибокший, ближчий, найменш вузький, занадто тісний;
  - г) працювитіший, ближчий, найменш вузький, занадто тісний;
  - г) дужчий, щонайхоробріший, кисло-солодший, солоніший.

Тема: Дієслово

I варіант

1. Позначте рядок, у якому всі дієслова є доконаного виду:
  - а) кликати, скоротити, розгорнути, вигнути;
  - б) лягти, повторити, зібрати, знайти;
  - в) випекти, вивчити, сіяти, піймати;
  - г) виміряти, скоротити, допекти, застерігати;
  - д) зв'язати, скласти, послати, приземляти.
2. Позначте рядок, у якому всі дієслова є недоконаного виду:
  - а) неволити, обнадіювати, надихати, запевнити;
  - б) свіжити, компрометувати, споруджувати, згортати;
  - в) міряти, випекти, проймати, виводити;
  - г) сивіти, замінати, пройняти, псувати;
  - д) замикати, пізнавати, говорити, спочити.
3. Позначте рядок, у якому всі дієслова можуть належати до обох видів (доконаного й недоконаного) залежно від наголосу:
  - а) вслухатися, закликати, накидати, кликати;
  - б) кидати, вслухатися, відкидати, виміряти;
  - в) видихати, перекидати, викликати, засипати;
  - г) надихати, закликати, мокнути, вслухатися;
  - д) висмикати, ставати, скидати, розкидати.
4. У всіх варіантах дієслів знайдіть «зайве» слово (за функцією префікса у творенні дієслів іншого виду):
  - а) опустити, оборонити, ознайомити, опитати, ов'яяти;
  - б) поповзти, поїхати, поспішати, посидіти, поїсти;
  - в) почути, посіяти, подякувати, покинути, подбати;
  - г) з'єднати, скинути, підробити, зварити, зідидити;
  - д) привітати, приїхати, принести, приписати, прилітати.
5. Позначте рядок, у якому всі дієслова належать до I дієвідміни:
  - а) будити, жевріти, веліти, базікати, лизати;
  - б) цокотати, дичавіти, вертіти, балакати, відкинути;
  - в) носити, мазати, воркотати, догоріти, бахнути;
  - г) вибороти, белькотати, блукати, мерзнути, пекти;
  - д) жаліти, сидіти, вміти, гомоніти, тріпотіти.
6. Позначте рядок, у якому всі дієслова є безособовими:
  - а) гриміти, дніти, нудити, боліти, горіти;
  - б) нудьгувати, кортіти, пахнути, смеркати, везти;
  - в) таланити, стемніти, морозити, вечоріти, корчити;
  - г) весніти, щастити, сутеніти, кортіти, світати;
  - д) сіріти, кортіти, рвати, кипіти, зеленіти.

7. Позначте рядок, у якому всі особові дієслова можуть уживатися в безособовому значенні:
- а) гриміти, ловити, копати, нудити, боліти;
  - б) везти, пахнути, колоти, морозити, ламати;
  - в) вставати, тягти, пекти, капати, бігти;
  - г) замести, бродити, сіяти, палати, любити;
  - д) сіріти, червоніти, крутити, спати, мріяти.
8. У кожному варіанті дієслів знайдіть «зайве», яке випадає з ряду за особовістю/неособовістю:
- а) вітається, б'ється, живеться, сміється, гріється;
  - б) шумить, пахне, кортить, гримить, сіріє;
  - в) бореться, обривається, орється, думається, збирається.

II варіант

1. Позначте рядок, у якому всі дієслова є доконаного виду:
- а) сказати, вигнути, скоротити, прибавати, розподібнити;
  - б) простити, витерти, запевнити, випекти, викладати;
  - в) скликати, принести, підперти, підпирати, проїняти;
  - г) замкнути, скидати, взяти, попсувати, зачепити;
  - д) спочити, винести, зміцнити, зберегти, відкинути.
2. Позначте рядок, у якому всі дієслова є недоконаного виду:
- а) кликати, скоротити, розгортати, будити, сказати;
  - б) лягти, ображати, повторити, будити, брати;
  - в) говорити, вивчати, берегти, вивчити, застерігати;
  - г) свіжіти, обнадіювати, витерти, ловити, втрачати, надихати;
  - д) заповняти, згинати, згортати, збивати, зливати.
3. Позначте рядок, у якому всі дієслова можуть належати до обох видів (доконаного й недоконаного) залежно від наголосу:
- а) накидати, кидати, кликати, висипати, будити;
  - б) пересипати, викликати, перекидати, видихати, закликати;
  - в) міряти, зачіпати, скликати, виводити, приймати;
  - г) скидати, розкидати, зачиняти, закликати, випекти;
  - д) вибирати, викладати, розуміти, переносити, вивчати.
4. У всіх варіантах дієслів знайдіть «зайве» слово (за функцією префікса у творенні дієслів іншого виду):
- а) вислухати, вирішити, випити, вигодувати, виїхати;
  - б) понести, почитати, подбати, порушити, познайомити;
  - в) зробити, скосити, спробувати, спустити, сфотографувати;
  - г) законспектувати, завітати, запитати, засміятися, запустити;
  - д) проводити, прочитати, прослухати, прорости, проспівати.

5. Позначте рядок, у якому всі дієслова належать до I дієвідміни:
- а) багрянити, веселити, відрізати, вигризти, загребти;
  - б) викрасти, викидати, відрубати, пекти, підповзти;
  - в) вантажити, визволити, мусити, гуркотати, мити;
  - г) мучити, знати, тесати, везти, нести;
  - д) їхати, згоріти, виводити, веліти, базікати.
6. Позначте рядок, у якому всі дієслова є безособовими:
- а) вибити, знати, стемніти, млоїти, нудьгувати;
  - б) глянути, сірити, міркувати, одягати, віяти;
  - в) нудити, таланити, весніти, кортіти, світати;
  - г) блискати, зеленіти, замести, корчити, цвісти;
  - д) червоніти, чорніти, скніти, сутеніти, рябіти.
7. Позначте рядок, у якому всі особові дієслова можуть уживатися в безособовому значенні:
- а) гриміти, ловити, боліти, пахнути, колоти;
  - б) пекти, морозити, крутити, ламати, рвати;
  - в) боліти, нести, мріяти, чути, шуміти;
  - г) орати, шити, вирувати, водити, копати;
  - д) міряти, трусити, тягти, любити, годувати.
8. У кожному варіанті дієслів знайдіть «зайве», яке випадає з ряду за особовістю/неособовістю:
- а) зустрічається, кохається, сміється, б'ється, нездужається;
  - б) робиться, дихається, віриться, живеться, ведеться;
  - в) розвиднюється, хмариться, світає, сутеніє, темніє.

Тема: Прислівник. Службові частини мови

1. Позначте рядок, у якому всі слова є прислівниками:
- а) по-латині, добре, шукаючи, надзвичайно;
  - б) вночі, на жаль, якнайповніше, зблизька;
  - в) віч-на-віч, по-батьківському, тепер, можна;
  - г) дорожче, найкраще, зозла, втім;
  - г) навмисне, на весну, мимоволі, в перше
2. Позначте рядок, у якому всі прислівники є якісно-означальні:
- а) погано, нижче, краще, щонайповніше;
  - б) вужче, вголос, по-вовчи, якнайширше;
  - в) надзвичайно, по-нашому, ледве-ледве, частіше;
  - г) широченно, допізна, задовго, вкупі;
  - г) по-нашому, там, давно, легше.

3. Позначте рядок, у якому всі прислівники є обставинні:
  - а) догола, давно, тепер, ледве-ледве;
  - б) здуру, зосліпу, на радість, швидко;
  - в) навколо, внизу, поодинокі, гуртом;
  - г) спересердя, зопалу, туди, спереду;
  - д) скрізь, навмисно, щодня, по-козацьки.
4. Позначте рядок, у якому всі прислівники іменникового походження:
  - а) слідом, верхи, потиху, заміж;
  - б) вдосвіта, знадвору, даром, потиху;
  - в) ранком, по-перше, заодно, бігом;
  - г) натроє, миттю, звисока, щороку;
  - д) щогодини, навхрест, опівночі, опівдні.
5. Позначте рядок, у якому всі прислівники написані правильно:
  - а) угору, по-сусідству, зрештою, покищо;
  - б) навиворіт, рік-у-рік, до пари, звечора;
  - в) насилу, на самоті, безвісти, запанібрата;
  - г) видимо-не-видимо, не довподоби. з давніх-давен, вряди-годи;
  - д) десь-інде, з боку на бік, навскіс, сама-самотою.
6. Позначте рядок, у якому всі прийменники є вторинні:
  - а) кінець, всередині, перед, між (межи), над;
  - б) близько, через, навколо, край, згідно;
  - в) відносно, всупереч, поверх, протягом;
  - г) при, поперек, коло, в;
  - д) подібно, ззаду, перед, серед.
7. Позначте рядок, у якому виділене слово є прийменником:
  - а) Аж ось нарешті і коханий край, знайоме поле, озеро і гай (М. Луків).
  - б) Перші орачі порушать ниву, поки напівсонну, тополю збудить трактор край села (В. Стус).
  - в) Україна – Україна – країна – так віддавна край рідний звуть (О. Різниченко).
  - г) Ох, тривого, дика тривого, не шаленій і серця не край... (М. Сингаївський).
  - д) Сини землі тепер повстали за неозорий край свій, за степи (І. Ірлявський).
8. Складіть по два речення з поданими словами, де б кожне з них функціонувало то як прислівник, то як категорія стану.
Зелено, сумно.
9. Складіть по два речення з поданими словами, де б кожне з них функціонувало то як прислівник, то як іменник.
Миттю, верхи.
10. Складіть три речення з поданими словами, де б кожне з них функціону-вало то як іменник з прийменником, то як прислівник, то як прийменник.
На зустріч – назустріч – назустріч.

СХЕМИ ЛІНГВІСТИЧНОГО РОЗБОРУ

Схема повного лексикологічного аналізу

1. Початкова форма слова.
2. Повнозначне чи службове.
3. Сформулювати лексичне значення.
4. Однозначне чи багатозначне; у прямому чи переносному значенні вживається, тип переносного значення (для багатозначного слова).
5. Дібрати групи слів за значенням: омоніми, синоніми, антоніми, пароніми.
6. З'ясувати походження слова: корінне, запозичене.
7. Визначити: до активної (загальномовної, термінологічної) чи пасивної (історизм, архаїзм, неологізм) лексики належить.
8. З'ясувати стилістичне використання: міжстильове чи співвідносне із стилем (наукова, суспільно-політична, виробничо-професійна, офіційно-ділова, побутова лексика); нейтральне чи емоційно забарвлене; літературного чи позалітературного вжитку.

Схема фразеологічного аналізу

1. З'ясувати значення фразеологізму.
2. Визначити тип фразеологічної одиниці (фразеологічні зрощення, єдності, сполучення, вислови).
3. Джерело походження фразеологізму.
4. Вказати стильові ознаки.
5. Дібрати фразеологічні синоніми, антоніми.

Схема морфемного аналізу слова

1. Відмінюване чи невідмінюване слово.
2. Якщо слово відмінюване, то знайти закінчення (флексію) й основу. Якщо слово невідмінюване, назвати його основу.
3. Флексія позитивна (субстанціальна) чи нульова (негативна).
4. Визначити морфемні (корінь, суфікс, префікс, інтерфікс, постфікс).
5. Основа:
  - а) похідна, непохідна, чиста;
  - б) відмінкові форми слова, що характеризуються різними основами (суплетивізм);
  - в) відкрита чи закрита;
  - г) тверда чи м'яка;
  - г) з вільним чи зв'язаним значенням.
6. Корінь слова:
  - а) збігається з основою чи не збігається;

- б) назвати спільнокореневі слова;
  - в) варіанти (модифікації) кореня в споріднених словах;
  - г) втрачена спільність кореня в споріднених словах чи не втрачена.
7. Префікс, суфікс:
    - а) словотворчий чи формотворчий;
    - б) продуктивний чи непродуктивний.
  8. Чергування голосних і приголосних у морфемах.
  9. Зміни у складі слова в процесі історичного розвитку мови (опрощення, перерозклад).

Словотвірний аналіз

1. Слово, яке аналізується.
2. Твірне (мотивуюче) слово.
3. Твірна основа.
4. Формант.
5. Словотворчі засоби.
6. Спосіб творення.

Схема розбору іменника

1. Слово, яке аналізується.
2. Початкова форма (називний відмінок).
3. Лексико-граматичні категорії:
  - а) власна чи загальна назва;
  - б) назва істоти чи неістоти;
  - в) з конкретним чи абстрактним значенням;
  - г) з речовинним (матеріальним) значенням;
  - г) збірний.
4. Граматичні категорії:
  - а) рід (вказати, як визначається – за семантичними ознаками, за морфологічною будовою, за синтаксичними зв'язками);
  - б) число (вказати, чи вживається в однині і множині, чи тільки в однині або тільки у множині);
  - в) відмінок (відповідає на питання, прями́й / непрями́й, флексія, значення відмінка).
5. Відміна.
6. Група (тверда, м'яка, мішана – для I-II відмін).
7. Від якого слова залежить (якщо залежить).
8. Синтаксична функція.
9. Правопис слова.

Схема розбору прикметника

1. Початкова форма (називний відмінок чоловічого роду).
2. Розряд за значенням.
3. Ступінь порівняння (для якісних):
  - а) вищий, найвищий;
  - б) синтетична чи аналітична форма;
  - в) як утворюється;
4. Повний (членний) чи короткий (нечленний); стягнена чи нестягнена форма повного прикметника.
5. Рід.
6. Число.
7. Відмінок:
  - а) відповідає на питання;
  - б) флексія;
  - в) група (тверда, м'яка).
8. Спосіб творення.
9. До якого слова відноситься.
10. Синтаксична функція.
11. Правопис.

Схема розбору числівника

1. Слово, що аналізується.
2. Початкова форма.
3. Розряд за значенням:
  - а) означено-кількісний (власне кількісний, збірний, дробовий);
  - б) неозначено-кількісний;
  - в) порядковий.
4. Який за структурою (простий, складний, складений).
5. Як утворений.
6. Рід (якщо властивий).
7. Число (якщо властиве).
8. Відмінок.
9. З яким словом пов'язаний.
10. Синтаксична функція.
11. Правопис.

Займенник

1. Початкова форма (називний відмінок).
2. Узагальнено-предметний, узагальнено-якісний, узагальнено-кількісний.
3. Розряд за значенням (особовий, особово-вказівний, зворотний, вказівний, присвійний, означальний, питальний, відносний, заперечний, неозначений).
4. Морфологічний склад (простий, складний чи складений).

5. Як змінюється.
6. Рід (якщо властивий).
7. Число (якщо властиве).
8. Відмінок.
9. До якого слова відноситься.
10. Синтаксична функція.
11. Правопис.

Схема розбору дієслова

1. Початкова форма (інфінітив).
2. Вид недоконаний, доконаний (відтінки в значенні), творення видової форми.
3. Перехідне (прямо-перехідне, непрямо-перехідне) чи неперехідне.
4. Стан активний, зворотно-середній (різновид), пасивний.
5. Особа (особове закінчення, чергування приголосних).
6. Спосіб (дійсний, умовний, наказовий); чи вживається у значенні іншого способу.
7. Час, аналітична чи синтетична форма, творення аналітичної форми.
8. Дієвідміна.
9. Рід у минулому часі й умовному способі.
10. Спосіб творення.
11. Від якого слова залежить.
12. Синтаксична функція.
13. Правопис.

Дієприкметник

1. Початкова форма.
2. Активний чи пасивний.
3. Від якого дієслова утворений (перехідного чи неперехідного).
4. Від якої основи утворений (інфінітива чи теперішнього часу) і за допомогою якого суфікса.
5. Чи відбулась зміна кінцевого приголосного основи інфінітива, від якої утворений пасивний дієприкметник.
6. Вид.
7. Час.
8. Число.
9. Рід.
10. Відмінок.
11. До якого слова відноситься.
12. Синтаксична функція.
13. Правопис.

Дієприслівник

1. Слово, яке аналізується.
2. Від якого дієслова утворений (перехідного чи неперехідного).
3. Від якої основи утворений (теперішнього часу чи інфінітива) і за допомогою якого суфікса.
4. Вид (доконаний, недоконаний).
5. Вказати дієслово-присудок, що пояснюється дієприслівником.
6. Ознаки якого часу має і яку додаткову дію означає (одночасну з дією дієслова-присудка; дію, яка попереджає дію основну дієслова-присудка і т.д.).
7. Синтаксична функція.
8. Правопис.

Прислівник

1. Слово, яке аналізується.
2. Розряд за значенням:
  - а) означальний (якісно-означальний, кількісно-означальний, способу дії);
  - б) обставинний (часу, місця, причини, мети, допусту);
3. Ступінь порівняння (якщо якісно-означальний).
4. Який за походженням (спосіб творення).
5. До якого слова відноситься.
6. Синтаксична функція.
7. Правопис.

Категорія стану

1. За якими ознаками відносимо до категорії стану.
2. Група за значенням.
3. Походження (з якої частини мови).
4. Омонімічні граматичні форми (категорія стану – прислівник; категорія стану – іменник).
5. Правопис слова.

Сполучник

1. Який за морфологічною будовою:
  - а) невивідний, або простий;
  - б) вивідний (складний, складений).
2. Який за вживанням (одиничний, повторюваний, парний).
3. За характером синтаксичних зв'язків:
  - 1) сурядний
    - а) єднальний, зіставно-протиставний, розділовий, приєднувальний;
    - б) з'єднує однорідні члени речення чи компоненти складного речення.

- 2) підрядний (причини, мети, наслідку, умови, часу, допустовий, міри і ступеня, порівняльний, способу дії, з'ясувальний).
4. Однозначний чи багатозначний.
5. Правопис.

Прийменник

1. Які смислові відношення виражає (просторові, умови, причинові, допустові, часові, мети, способу дії, кількісні, об'єктні).
2. Первинний чи вторинний (відіменний, віддієслівний, прислівниковий).
3. Який за будовою (простий, складний чи складений).
4. Значення якої відмінкової форми уточнює.
5. З якими відмінками може вживатися, крім даного.
6. Правопис.

Частка

1. Препозитивна, постпозитивна (чи може стояти в будь-якій позиції).
2. Розряд за значенням і функцією:
  - а) фразова (різновид);
  - б) словотворча;
  - в) формотворча.
3. Надає додаткового відтінку слову, словосполученню чи реченню.
4. Проста, складна, складена.
5. Непохідна, похідна (дієслівного походження, прислівникового, займенникового).
6. Правопис.

Модальне слово

1. Виражає логічну оцінку висловлюваної думки із значенням імовірності чи неймовірності.
2. На основі якої частини мови сформувалось (іменника, прислівника, дієслівної форми, категорії стану).
3. Правопис.

Вигук

1. Виражає емоції чи волевиявлення, які саме.
2. Багатозначний чи обмежений у своєму значенні.
3. Первинний чи вторинний (від якої частини мови утворений).
4. Правопис.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ І ВИСТУПІВ

---

1. Проаналізуйте вірш Івана Франка „Каменярі” з погляду вживання слів у переносному значенні. Який троп покладений в основу вірша?
2. Проаналізуйте поему Івана Франка „Мойсей” з погляду використання ним синоніміки. Який троп покладений в основу поеми?
3. Індивідуально-авторські епітети та метафори М. Стельмаха (на прикладі віршів або роману „Чотири броди”).
4. Художнє використання антонімів (антитези) у творчості Лесі Українки.
5. Використання омонімів та паронімів у поетичній творчості українських авторів.
6. Використання антонімів, омонімів, паронімів у народних прислів'ях та приказках.
7. Грецизми та латинізми в науковій літературі.
8. Тюркізми та їх стилістичні особливості в романі П. Загребельного „Роксолана”.
9. Архаїзми та історизми в романі Ліни Костенко „Маруся Чурай”.
10. Авторські неологізми у творчості Павла Тичини, Василя Буденного.
11. Емоційно забарвлена лексика в поетичній творчості Олександра Олеся.
12. Використання діалектизмів у повісті Олександра Довженка „Зачарована Десна”.
13. Стилiстичне використання негативно забарвленої лексики у віршах Василя Симоненка.
14. Використання фразеологічних скарбів у романі Олеся Гончара „Собор”.
15. Походження фразеологізму (на прикладі 1-2 фразем).
16. Прислів'я та приказки у повісті І. Нечужа-Левицького „Кайдашева сім'я”.
17. *Вступаємо* чи *поступаємо* в університет?
18. Коли музичний, а коли музикальний?
19. Які помилки допускаємо, коли говоримо про приблизну кількість?
20. Коли вживати слова *відкрити*, *закрити*? А які слова вживають, щоб „*відкрити*” („*закрити*”) очі, книгу, кран, двері, магазин, школу тощо.
21. Як ми говоримо?
  - 1) *воєнний* – *військовий*;
  - 2) *різкий* біль чи *різка* біль?
  - 3) *навчальний* і *учбовий* чи тільки *навчальний*?
  - 4) коли *здатний*, а коли *здібний*?
  - 5) що *плутаємо*, а що *путаємо*?
  - 6) *мілкий*, *дрібний* і *дріб'язковий*. Коли вживати ці слова?
  - 7) не плутаймо слів *ящик*, *скринька* і *шухляда*.
22. Стилiстичні особливості категорії роду іменників.
23. Іменники, у визначенні роду яких виникають труднощі.
24. Число іменників речовинного значення.

25. Категорія числа власних іменників, абстрактних та збірних.
26. Перевагу закінченням *-ові, -еві(-єві)* в давальному одними іменників II відміни!
27. Не плутаймо закінчення *-у(-ю)* та *-а(-я)* у родовому відмінку іменників II відміни чоловічого роду.
28. Зменшені і пестливі чоловічі та жіночі імена в українській мові.
29. Пам'ятаймо про кличний відмінок української мови.
30. Як ми говоримо? (Про правильне вживання деяких іменників: адрес і адреса; білет і квиток; виключення і виняток; відношення, відносини, взаємини, стосунки; замісник і заступник і т.д.).
31. Українські прізвища іменникового типу. Як вони відмінюються?
32. Уживання прикметників у науковому та офіційно-діловому стилях мовлення.
33. Індивідуально-авторські прикметникові епітети у творчості Дмитра Павличка.
34. Семантика прикметників на позначення кольору в поетичній творчості Василя Буденного.
35. Як ми говоримо? (Про помилки, що часто трапляються у вживанні прикметників).
36. Займенник як частина мови. Розряди займенників за значенням.
37. Особливості вживання займенників.
38. Семантика та стилістична роль числівників у творчій спадщині Василя Стуса.
39. Стилiстичнi особливостi особових займенникiв.
40. Стилiстичнi особливостi присвiйних займенникiв.
41. Перехiд рiзних частин мови у займенники (прономiналiзацiя).
42. Зв'язок iменникiв з числiвниками.
43. Як правильно питати про час і як відповідати на такі запитання?
44. Особливості наголосу займенників.
45. Особливості наголосу іменників у сполученні з числівниками два, три, чотири.
46. Дієслівні метафори в поезії Василя Стуса.
47. Давноминутий час і вживання його в художньому та розмовному стилях мовлення.
48. Дієслова, що керують іменниками в певних відмінках (Б. Антоненко-Давидович).
49. Як правильно?
Відкривати – відчиняти – розгортати – розплющувати...
50. Як правильно?
Дорівнювати – рівнятися...
51. Стилiстичнi особливостi часових форм дiєслова у романi Олеся Гончара „Собор”.

52. Стилiстичнi особливостi способових форм дiєслова у творчостi Михайла Стельмаха.
53. Правильно вживаймо безособовi форми на *-но, -то!*
54. Наголос у дiєслiвних формах.
55. Наголос прислiвникiв i дiєприслiвникiв.
56. Як правильно? (Залишати – покидати; змарнiти – схуднути; вiдрiзняти – розрiзняти; вибачатися – прощати – дарувати – перепрошувати).

ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ

з курсу „Сучасна українська мова з практикумом” для студентів II курсу факультету початкового навчання

1. Предмет і завдання лексикології. Словникове багатство української мови. Слово і поняття. Значення слова як лексичної одиниці. Повнозначні і неповнозначні слова. Багатозначні слова. Фразеологічно пов'язані і синтаксично зумовлені значення слів. Пряме і переносне значення слів. Метафора, метонімія, синекдоха.
2. Омоніми. Розмежування омонімії і багатозначності. Шляхи виникнення омонімів. Види омонімів. Стилістична роль омонімів. Пароніми, їх різновиди.
3. Синоніми. Типи синонімів. Синонімічний ряд. Синонімія і багатозначність. Шляхи виникнення синонімів. Стилістична роль синонімів. Антоніми. Типи антонімів. Антоніми і багатозначність слова. Стилістична роль антонімів.
4. Лексика української мови з погляду її походження і розвитку. Загальнослов'янські, спільні східнослов'янські і власне українські слова. Найважливіші фонетичні і словотворчі ознаки українських слів.
5. Іншомовні слова і шляхи їх проникнення в українську мову. Старослов'янськи в українській мові, їх ознаки.
6. Засвоєння із старогрецької та латинської мов в українській лексиці. Тюркізми. Лексичні кальки. Фонетичне і морфологічне освоєння іншомовних слів.
7. Активна і пасивна лексика. Застарілі слова: історизми й архаїзми. Неологізми. Стилістичні функції архаїзмів і неологізмів.
8. Стилістична диференціація української лексики. Загальноповивана, специфічно-побутова, емоційно забарвлена лексика. Соціально-політична, науково-термінологічна, виробничо-професійна, адміністративно-ділова лексика. Просторічні слова. Жаргонізми й арготизми у складі української лексики. Стилістичне використання різних груп лексики в мові художньої літератури.
9. Поняття про фразеологію і фразеологічні звороти. Фразеологізм і слово. Типи фразеологічних одиниць.
10. Джерела фразеології української літературної мови. Стилістичне використання фразеологічних зворотів. Українсько-російські фразеологічні паралелі.
11. Українська лексикографія. Типи словників. Короткі відомості з історії української лексикографії. Значення „Словаря української мови” Б.Грінченка в історії розвитку української лексикографії. Характеристика найважливіших зібрань лексичного матеріалу української мови.

12. Словотвір як розділ мовознавчої науки. Зв'язок словотвору з лексичною і граматичною системою мови. Структурні ознаки слів в українській мові. Словотворчі засоби. Поняття про похідну, непохідну і твірну основи.
13. Способи словотворення в українській мові. Морфологічні способи словотворення: афіксація, безафікський спосіб, основоскладання, абревіація. Продуктивні і малопродуктивні моделі морфологічного словотворення.
14. Особливості неморфологічного словотворення, його поширення в сучасній українській мові. Морфемний і словотвірний аналіз слів.
15. Граматика як наука. Особливості граматичної абстракції. Розділи граматики, їх структурні компоненти. Морфологічна будова слова.
16. Поняття про морфему і основні типи морфем: кореневі і афіксальні морфемі, морфемі з вільним і зв'язаним значенням, омонімічні і синонімічні, позитивні і негативні (нульові) морфемі-флексії. Поняття про словозміну, формотворення, їх спільні і відмінні ознаки. Зміни в морфологічній будові слова (опрощення і перерозклад).
17. Граматичні значення слів української мови у співвідношенні з лексичним. Способи та мовні засоби вираження граматичних значень в українській мові. Граматична форма слова і граматична категорія.
18. Предмет і завдання морфології. Загальна характеристика частин мови. Принципи виділення частин мови. Основні структурно-семантичні розряди слів.
19. Перехід слів з однієї частини мови в іншу.
20. Значення іменника, його основні морфологічні ознаки і синтаксичні функції. Лексико-граматичні категорії іменника. Іменники загальні і власні, категорія істот і неістот. Іменники з конкретним і абстрактним значенням, збірні іменники.
21. Граматична категорія роду іменників і засоби її вираження. Стилїстичне вживання паралельних форм роду. Категорія числа, її значення і граматичне вираження. Стилїстичне вживання паралельних форм числа. Іменники, що вживаються у формах однини і множини. Іменники, що мають тільки одну форму однини або множини. Залишки форм двоїни в сучасній українській мові.
22. Відмінювання іменників. Поділ іменників на відміни. Поділ іменників I та II відмін на групи.
23. Особливості відмінкових закінчень іменників II відміни.
24. Особливості відмінювання іменників III та IV відміни. Правопис відмінкових закінчень іменників.
25. Іменники, що знаходяться поза відмінами. Невідмінювані іменники і способи визначення їх відмінкових форм.
26. Відмінювання іменників, що мають тільки форму множини. Відмінювання іменників прикметникової форми. Відмінювані й невідмінювані складноскорочені назви і абревіатури.

27. Основні значення відмінків. Роль прийменників у вираженні відмінкових значень. Стилiстичне вживання синонiмiчних форм вiдмiнювання конструкцiй iменника. Наголос у iменниках при вiдмiнюванні. Словотвiр iменників. Продуктивнi способи творення iменників. Субстантивация. Наголос при твореннi iменників.
28. Значення прикметника, його морфологiчнi ознаки i синтаксичнi функцiї. Семантичнi розряди прикметників.
29. Якісні прикметники, їх ознаки. Ступені порівняння якісних прикметників. Стилiстична варіативність форм вищого i найвищого ступенів порівняння прикметників. Форми суб'єктивної оцінки. Повні i короткі форми якісних прикметників. Стилiстичне використання повних i коротких форм прикметників.
30. Вiдноснi прикметники. Присвiйнi прикметники. Вiдмiнювання прикметників. Наголос при вiдмiнюванні.
31. Творення прикметників. Перехiд дієприкметників у прикметники.
32. Значення, морфологiчнi ознаки i синтаксичнi функцiї числiвників. Розряди числiвників за значенням. Структурнi розряди числiвників.
33. Граматичнi ознаки кiлькiсних i порядкових числiвників.
34. Вiдмiнювання кiлькiсних числiвників. Наголос при вiдмiнюванні. Стилiстичне використання числiвників.
35. Семантична, морфологiчна i синтаксична своєрiдність займенника як особливої частини мови. Спiввiдносність займенників з iншими частинами мови. Розряди займенників за значенням.
36. Синтаксичнi функцiї, морфологiчнi особливості i вiдмiнювання рiзних розрядів займенників. Наголос у займенниках. Вживання iнших частин мови в ролі займенників (прономiналізация). Стилiстичне використання займенників.
37. Значення дієслова, його морфологiчнi ознаки. Синтаксична роль дієслiвних форм. Дієвiдмiнюванi, вiдмiнюванi i незмiннi форми дієслова. Неозначена форма дієслова (iнфiнiтив) як початкова форма дієслова. Двi основи дієслова, їх роль в утвореннi дієслiвних форм.
38. Категорія виду дієслова. Категорія стану дієслова. Зв'язок категорії стану iз перехiдністю i неперехiдністю дієслів.
39. Категорія особи дієслова. Безособові дієслова. Категорія часу дієслова. Зв'язок категорії часу з категоріями способу i виду. Явища дієслiвної синонiміки серед часових форм.
40. Дієвiдмiнювання. Особові форми теперiшнього i майбутнього часу I та II дiєвiдмiни. Особові форми наказового способу. Родові i числові форми дієслів минулого часу й умовного способу.
41. Морфологiчний склад i творення дієслів. Система дієслiвних префіксів i суфіксів, їх правопис. Творення дієслів вiд iнших дієслів.
42. Категорія способу дієслова. Творення дієслів вiд iнших частин мови. Наголос у дієсловах.

43. Дієприкметник як дієслівна форма. Дієслівні і прикметникові ознаки в дієприкметниках. Активні дієприкметники теперішнього і минулого часу, особливості їх творення і вживання.
44. Творення і вживання пасивних дієприкметників. Відмінювання дієприкметників.
45. Перехід дієприкметників у прикметники та іменники. Наголос у дієприкметниках. Безособові форми на *-но*, *-то*, їх походження та вживання.
46. Дієприслівник як дієслівна форма, її значення та формальні ознаки. Дієслівні та прислівникові ознаки у дієприслівниках. Дієприслівники недоконаного виду теперішнього часу і доконаного виду минулого часу, їх творення і вживання.
47. Перехід дієприслівників у прислівники. Наголос у дієприслівниках.
48. Значення, морфологічні ознаки і синтаксичні функції прислівника. Основні структурно-семантичні розряди прислівників.
49. Способи утворення прислівників. Перехід інших частин мови у прислівники (адвербіалізація). Перехід прислівників у службові слова. Наголос у прислівниках.
50. Правопис прислівників.
51. Значення, синтаксичні функції і морфологічні особливості слів категорії стану. Розряди слів категорії стану.
52. Прийменник як службова частина мови, що диференціює значення відмінкових форм. Основні смислові відтінки, які вносять прийменники, сполучаючись з відмінковою формою. Поділ прийменників на групи за походженням.
53. Морфологічний склад прийменників. Вживання прийменників з формами непрямих відмінків.
54. Сполучник як службова частина мови. Сполучники сурядності і підрядності.
55. Морфологічний склад сполучників. Правопис сполучників. Сполучні слова та їх відмінність від сполучників.
56. Значення і функції часток. Класифікація часток.
57. Словотворчі і формотворчі частки. Правопис часток.
58. Службова функція слова *бути*. Вживання в ролі зв'язки так званих допоміжних дієслів (*стати, зробитися, називатися, являти*). Модальні слова як особливий розряд слів в українській мові. Співвідносність модальних слів з іншими частинами мови. Розряди модальних слів за значенням та за способом творення.
59. Значення вигуків та їх функції. Інтонаційні особливості вигуків. Структурно-семантичні розряди вигуків. Звуконаслідувальні слова.

ЗМІСТ

Анотація до навчальної програми	3
Робочий план	4
Розподіл програмового матеріалу за семестрами	5
Критерії оцінювання знань студентів	10
III семестр	
Плани лекцій	13
Плани практичних занять	21
Самостійна робота та методичні рекомендації щодо її виконання	33
Питання до заліку	40
IV семестр	
Плани лекцій	43
Плани практичних занять	49
Самостійна робота	55
Зразки контрольних робіт з курсу „Сучасна українська мова з практикумом”	66
Тести з лексикології та морфології	77
Схеми лінгвістичного розбору	97
Теми рефератів і виступів	103
Питання до екзамену	106

Навчально-методичне видання

ГЛАДИНА Галина Іванівна
РАЙСЬКА Любов Григорівна

**Вивчення лексикології та морфології
української мови за
кредитно-модульною системою**

Методичний посібник

Технічний редактор   *О.В. Клімова*
Комп'ютерний набір,
верстка та макетування   *О.І. Полковник*

Гладіна Г.І., Райська Л.Г.

Г 52   **Вивчення лексикології та морфології української мови за кредитно-модульною системою: Методичний посібник.** – 2-е вид., перероб. і доп. – Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка, 2010. – 112 с.

УДК 81'342+81'35:811.161.2 (075)
ББК Ш 141.1-923.2

*Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
серія ЧГ № 171 від 30 листопада 1998 р.*

Підписано до друку 05.01.2010. Формат 60×84 1/16.

Папір офсетний. Друк на різнографі.

Ум. друк арк. 6,51. Обл.-вид. 4,70.

Наклад 100 прим. Зам. № 373.

Редакційно-видавничий відділ ЧНПУ імені Т.Г.Шевченка.

14013, вул. Гетьмана Полуботка, 53, к. 208.

Тел. 65-17-99.